

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ПІСКУН АЛЬОНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 311.21:330.567.2(477)(043.3)

**СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ЗАОЩАДЖЕННЯ
В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.10 – Статистика

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
Милашко Ольга Генріївна
кандидат економічних наук, доцент

Одеса– 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ЗАОЩАДЖЕНЬ.....	10
1.1. Заощадження як об'єкт статистичного вивчення.....	10
1.2. Відбір факторів заощадження.....	26
1.3. СНР як інформаційна база статистичного аналізу валових заощаджень.....	45
Висновки до розділу 1.....	69
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ВАЛОВИХ ЗАОЩАДЖЕНЬ.....	71
2.1.Комплексна схема дослідження валових заощаджень.....	71
2.2. Методи та система статистичних показників аналізу національних заощаджень.....	82
2.3. Методологічні підходи щодо раціонального співвідношення споживання та заощадження	96
Висновки до розділу 2.....	123
РОЗДІЛ 3. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ ЗАОЩАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....	125
3.1. Статистичне оцінювання впливу валових заощаджень на економічний розвиток країн.....	125
3.2. Аналіз трансформації заощаджень в інвестиції	149
3.3. Моделювання процесу заощадження на національному рівні.....	157
Висновки до розділу 3.....	176
ВИСНОВКИ.....	177
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	179
ДОДАТКИ.....	200

ВСТУП

Актуальність теми. У світлі останніх подій для економічної незалежності України потрібен пошук альтернативних джерел внутрішнього фінансування соціально-економічного розвитку країни, адже коштів державного бюджету недостатньо, а збільшення іноземних інвестицій призведе до залежності від зовнішніх суб'єктів. Саме в такій ситуації внутрішні заощадження можуть стати значними і перспективними засобами економічного зростання.

У зв'язку з цим актуалізується необхідність отримання комплексної інформації про заощадження для подальшого розроблення на її основі системи заходів, спрямованих на збалансованість макроекономічних процесів і забезпечення сталого розвитку економіки. Одним з інструментів одержання такої інформації є статистичний аналіз, який дозволяє об'єктивно оцінити масштаби процесу заощадження, виявити закономірності і тенденції його розвитку.

Крім того, перехід України до ринкових відносин визначив гостру потребу у зміні статистичної методології оцінки параметрів економічного розвитку країни в цілому та її окремих показників зокрема та у забезпеченні порівнянності аналогічних кількісних показників із параметрами зарубіжних країн, розрахованих на основі прийнятої міжнародної методології.

Комплексний статистичний підхід під час дослідження заощаджень дозволяє зіставляти та узагальнювати показники у просторі та часі, всебічно розглядати процес заощадження, визначати основні фактори впливу на заощадження і вплив заощаджень на економічний розвиток країни в цілому.

Проведене наукове дослідження базується на працях відомих вітчизняних учених, які зробили значний внесок у розробку питань побудови статистичного інструментарію та всебічного статистико-економічного аналізу, серед яких З. Бараник, О. Васечко, С. Герасименко, А. Головач,

А. Єріна, В.Захожай, І. Манцуров, О. Милашко, Р. Моторин, Н. Парфенцева, З. Пальян, А. Підгорний та інші.

У роботах таких вітчизняних і зарубіжних учених, як Б. Башкатова, С. Казарінова, Л. Карасєва, Г. Кулагіна, Р. Моторин, Т. Моторина, М. Назаров, О. Образцова, А. Терентьєєва детально розглядаються етапи розвитку системи національних рахунків – основного джерела інформації про заощадження, її принципи, функції, значення національного рахівництва, а також основні рахунки, їх методика складання, показники тощо.

Різноманітні аспекти теорії макроекономічної пропорційності знайшли відображення в наукових працях таких учених: С. Балюк, Л. Батюк, М. Грязнова, А. Маршолова, З. Мулагаєва, А. Новосєлов, В. Попова, Т. Ускова, Л. Шинкарук, Н. Шibaєва та інші.

Роботи О. Беляєва, Є. Галаєва, Б. Герасимова, О. Корсакова присвячені історії та питанням макроекономіки і макроекономічної статистики. Визначенням поняття «заощадження» і аналізом основних факторів впливу на них займалися Ю. Белугін, А. Берегуля, Ю. Варламова, Д. Демянчук, І. Добровольська, В. Жупанін, С. Карковська, К. Крупа, А. Ніколаєва, А. Плешкун, С. Румас.

Результати наукової діяльності вчених мають важливе значення у сфері вивчення процесів заощадження. Однак саме концептуальний статистичний аналіз заощаджень потребує подальшого вдосконалення.

Актуальність та наукова значущість вказаної проблематики зумовили вибір теми дисертаційної роботи, її головну мету та логіку викладення матеріалу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри статистики Одеського національного економічного університету як складова теми «Удосконалення методології статистичного оцінювання розвитку регіону» (номер державної реєстрації 0110U008071). Внесок автора

полягає в розробленні науково-методичних засад статистичного дослідження процесів заощадження регіону.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування методологічних засад і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення статистичного аналізу процесів заощадження.

Досягнення поставленої мети вимагає розв'язання таких *завдань*:

— на основі теоретичного вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду розкрити сутність поняття заощаджень як об'єкта статистичного дослідження;

— класифікувати та виокремити основні фактори впливу на обсяги заощаджень;

— розробити узагальнюючу схему поетапного статистичного аналізу заощаджень;

— сформувати систему статистичних показників заощаджень;

— удосконалити систему класифікацій пропорцій відтворювального процесу як основу впорядкування пізнання стану та розвитку макроекономічних процесів;

— проаналізувати за допомогою статистичних методів стан внутрішніх заощаджень, їх структуру, динаміку та структурні зрушення;

— оцінити механізм трансформації заощаджень у внутрішні інвестиції;

— розробити економіко-математичну модель заощаджень;

— розробити рекомендації щодо вдосконалення системи державного регулювання процесів заощадження та розширеного відтворення за результатами статистичного аналізу.

Об'єктом дослідження є процеси заощадження в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти статистичного аналізу заощаджень.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи є положення економічної теорії та статистичної науки. Для вирішення сформульованих завдань використовувались загальнонаукові методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, формулювання логічного висновку. Обґрунтовано необхідність використання статистичних методів під час проведення дослідження. Це, зокрема, узагальнення та систематизація, зведення, групування, методи табличний і графічний, методи аналізу рядів динаміки, кореляційно-регресійний аналіз, статистичне моделювання. Це дало можливість всебічно оцінити процес заощадження на національному рівні.

Інформаційною базою дослідження є офіційні матеріали Державної служби статистики України, Національного банку України та Міністерства фінансів України, Всесвітнього банку, Євростату тощо. Використовувались також законодавчі та нормативні акти України, що визначають умови розвитку економіки країни, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблемам формування та використання заощаджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і статистичного інструментарію узагальнюючого поетапного аналізу заощаджень. Найвагоміші результати дослідження, що містять елементи наукової новизни та свідчать про особистий внесок автора, такі:

удосконалено:

- сутність поняття заощаджень, як сукупності відносин між економічними агентами, процесу відкладеного споживання, фонду, який створюється під дією соціально-економічних факторів, що дало можливість поглибити розуміння процесів заощадження;
- класифікацію факторів впливу на заощадження з виокремленням суб'єктивних і об'єктивних, що дозволило виділити найбільш впливові фактори на бажання суб'єктів економіки заощаджувати отримані доходи;

— методологічні засади та інструментарій узагальнюючого статистичного аналізу заощаджень, що дає можливість державним органам влади ефективно впливати на процеси заощадження;

— систему статистичних показників аналізу заощаджень, які дозволяють повною мірою охарактеризувати процеси заощадження та їх основні тенденції;

— систему класифікацій пропорцій відтворювального процесу з виділенням зовнішньоекономічних, макроекономічних, структурних, соціально-економічних, економіко-демографічних, економіко-екологічних, фінансово-економічних пропорцій, що дозволяє виявити основні структурні зрушення, сформулювати ефективні пропозиції, базуючись на статистичних прогнозах розвитку окремих характеристиках відтворювального циклу в контексті світових тенденцій;

набули подальшого розвитку:

— методичні підходи до вдосконалення статистичного аналізу заощаджень, що дало можливість охарактеризувати сучасний стан, структуру та тенденції розвитку процесу заощадження;

— методологія аналізу використання заощаджень на основі визначення коефіцієнтів трансформації, що дозволяє виявити ефективність їх залучення до інвестиційного процесу;

— кореляційно-регресійне моделювання заощадження, що дозволило виявити фактори, які суттєво впливають на його динаміку та оцінити ефекти впливу цих факторів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані результати придатні до використання в практичній діяльності органів державної статистики, державних органах управління, в навчальному процесі у вищих навчальних закладах.

Впроваджені в практичну діяльність Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (довідка № 3/146 від 12.11.2015) методичні засади аналізу національних заощаджень

дозволяють комплексно дослідити й оцінити ситуацію на ринку внутрішніх заощаджень. Використані рекомендації щодо напрямів впливу на сектори економіки збереження заощаджень в організованій формі, щодо активізації залучення заощаджень домашніх господарств в інвестиційний процес.

Ці положення є складовою наукових звітів інституту, в установленому порядку направлені до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, схвалені ним і використані в практичній роботі у підготовці проектів законів України, постанов Кабінету Міністрів, Державної програми економічного і соціального розвитку України.

Методичні рекомендації щодо аналізу валового регіонального продукту та заощаджень домогосподарств використані Головним управлінням статистики в Одеській області (довідка № 01-02/8 від 24.09.2015).

Основні методологічні положення і результати наукового дослідження національних заощаджень впроваджені в навчальний процес Одеського національного економічного університету під час викладання дисциплін «Методологія та організація національного рахівництва», «Соціальна статистика», «Статистика людського розвитку» (довідка № 01-17/1895 від 19.10.2015).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації та результати дослідження апробовано на міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Економіка і управління: теорія та практика» (м. Дніпропетровськ, 2013); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні питання економіки та управління в сучасних соціально-економічних умовах» (м. Дніпропетровськ, 2013); Міжнародна науково-практична конференція «Ринкова економіка: тенденції і закономірності» (м. Алчевськ, 2013); Miedzynarodowej Naukowi-

Praktycznej Konferencji «Naukowe prace, praktyka, opracowania, innowacje 2013 roku» (Zakopane, 2013); Міжнародна науково-практична конференція «Фінансові аспекти розвитку економіки: теорія, методологія, практика» (м. Львів, 2014); Четверта Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання економічних наук» (м. Донецьк, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми розвитку економіки: оцінка та перспективи вирішення» (м. Дніпропетровськ, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Зовнішні та внутрішні фактори впливу на формування та розвиток економічної системи» (м. Київ, 2014); Третя Міжнародна науково-практична конференція «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні міжнародні економічні відносини: проблеми та розвиток» (м. Одеса, 2015).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в 19 наукових працях обсягом 4,5 друк. арк., з них 4 праці – у наукових фахових виданнях, 1 – у зарубіжному виданні, 14 – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний текст дисертації складає 175 сторінок. Робота містить 21 таблицю на 15 сторінках, 31 рисунок на 18 сторінках, 6 додатків на 6 сторінках. Список використаних джерел нараховує 198 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ЗАОЩАДЖЕНЬ

1.1. Заощадження як об'єкт статистичного дослідження

У період становлення і розвитку ринкових відносин в Україні особливо актуальним є аналіз заощаджень. Саме певний рівень заощаджень дасть можливість забезпечити стійке економічне зростання на основі якісного та кількісного відновлення основних засобів, рівень морального та фізичного зносу яких катастрофічно великий. Це може бути досягнуто шляхом залучення в реальний сектор економіки невикористаного на кінцеве споживання доходу. Для України цей напрямок пом'якшення кризи особливо важливий, оскільки дасть можливість зменшити залежність від іноземних інвестицій та досягнути зміцнення економіки.

Так у країнах, які споживають лише незначну частину доходу та багато інвестують, відбувається збільшення випуску продукції, значне зростання доходів населення та заробітної плати. І навпаки, в країнах, де споживається значна частина отриманого доходу, практично не інвестується будівництво нових засобів виробництва, спостерігається незначне зростання продуктивності праці та заробітної плати. Це пов'язано з тим, що, наприклад, у результаті певних негативних подій (стихійні лиха, політичні негаразди тощо) домашні господарства починають менше витратити на споживання та більше заощаджувати. В результаті виробники отримують менше, ніж витратили у відповідному періоді на виробництво. Це призводить до так званого «затоварення» економіки, а потім й до скорочення виробництва. Виробники отримуватимуть менше доданої вартості, а отже й доходи домогосподарств зменшуватимуться. Таким чином, побоювання

домогосподарств справджуються й вони починають витратити на споживання ще менше, а зберігати відповідно більше. Результат такого ланцюга подій – можлива депресія.

Тому дослідження та аналіз процесів заощадження надасть можливість цього уникнути та можливо вивести ідеальну формулу розподілу національного наявного доходу.

Загальновідомим є той факт, що між часткою нагромадження та темпом економічного зростання країни існує прямий зв'язок. Проте, якщо ця частка буде зависокою, то в результаті знизиться рівень споживання, а отже і добробут населення. Тому частка збереження в наявному доході має певні обмеження і не повинна перевищувати 30%. Пошук оптимальних пропорцій між споживанням, заощадженням і інвестиціями дуже актуальний для побудови нових економічних програм розвитку країни.

Заощадження – це статистичний показник і для його кількісного аналізу необхідно зрозуміти сутність цієї категорії. Глибоке розуміння сутності заощадження можливе лише при вивченні історії даного поняття.

Сьогодні поняття заощадження цікавить сучасних науковців у розрізі міжнародних розрахунків і порівнянь. Багато століть назад заощадження викликали неабиякий інтерес як можливе джерело збагачення не тільки окремої людини, а й цілої країни. Саме тому історія становлення даного поняття доволі тривала й неоднозначна.

Перші згадки про заощадження датуються середньовіччям. Ще Аристотель у роботі «Політика» вказував, що поява заощаджень прямо пов'язана з виникненням грошей та їх сутністю як економічної категорії [1]. Заощадження описувалися як частина грошей, яка залишилася після витрат на споживання.

Меркантилісти вважали гроші головним багатством держави, але їх погляди на способи нагромадження суттєво відрізнялися. Так, представники даного напрямку (А. Монкрет'єн, Т. Мен та ін.) стверджували, що гроші – особлива форма багатства, тому основний спосіб збагачення полягав у

нагромадженні благородних металів – золота та срібла. Величина вартості представляла собою продукт обміну, а не виробництва. Прибуток вважався результатом процесу обміну не в середині економіки, а лише між країнами [1]. Погляди меркантилістів були помилковими, але дали суттєвий поштовх для подальшого вивчення категорій заощадження та факторів, які на них впливають.

В епоху класичної політичної економії у кінці XVII століття на теренах Франції результати макроекономічного дослідження представив у своїй роботі «Роздуми про природу багатства, грошей та податків» П. Буагільбер [2]. Його теорія ґрунтувалася на існуванні в країні двох класів: класу землевласників і торговців, тобто виробників та одержувачів доходу від своєї діяльності; вищий світ – це, головним чином, рання, які отримували доходи від своєї власності.

Перший клас характеризувався доволі високою схильністю до споживання, другий клас відзначався бажанням збагатитися через заощадження. Низькі доходи країни пов'язувалися із низькою схильністю одержувачів ренти до споживання, оскільки вчений вказував на те, що споживання та дохід – взаємопов'язані показники, а спад споживання приводить до зниження доходу. При цьому П. Буагільбер був першим, хто вказав на обернену залежність між доходом та частиною, яка споживається.

Представники класичної школи політичної економії дали нове тлумачення багатьом економічним категоріям, провели всебічний аналіз дії заощадження на розвиток економічної системи, розробили методологічний апарат для аналізу трансформації заощадження в інвестиції.

Так А. Сміт у роботі «Дослідження про природу та причини багатства народів» дав визначення заощадження з позиції збереження населенням грошей через поняття «ощадливості». А. Сміт вважав, що ощадливість є безпосередньою причиною збільшення капіталу [3, с. 363].

У рамках неокласичної теорії (Дж. Б. Кларк, К. Викселль, А. Маршалл та ін.) даний підхід до вивчення економічних категорій отримав подальший

розвиток. Це стосується досліджень проблем у системі «заощадження-нагромадження» та формування умов можливої розбіжності між ними [2].

Ж. Б. Сей запропонував макроекономічну модель, в якій виробництво саме породжує доходи, на які купуються товари відповідної вартості. Таким чином сукупні інвестиції дорівнюють споживанню. Але при цьому модель будується з урахуванням припущення відсутності заощаджень у грошовій формі. В результаті відсутні причини та основні мотиви заощаджень.

Дж. С. Мілль першим висловив думку, що заощадження прямо пропорційно залежать від відсоткової ставки. Якщо ставка відсотка достатньо висока, щоб покрити можливі ризики, то це безпосередньо підвищує зацікавленість людей не зберігати наявні кошти, а вкладати. Тобто люди змінюють величину своїх заощаджень у залежності від доходу, який приймає форму капіталу.

У ХХ столітті виник цілий ряд концепцій, які розкривали суть і причини заощаджень. Першою та доволі революційною була відома робота Дж. Кейнса під назвою «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей»[3]. Автор стверджував, що з ростом зайнятості збільшується національний дохід і відповідно споживання. Але споживання збільшується повільніше, ніж доходи, оскільки збільшення доходів у людей підсилює бажання заощаджувати. Міру вираження вказаної закономірності Дж. Кейнс пов'язував із психологічною характеристикою суспільства, яка виступала екзогенним параметром у короткостроковому періоді.

Дж. Кейнс виходив із так званої гіпотези абсолютного доходу, у відповідності з якою споживання домашніх господарств залежить від абсолютної величини поточного доходу. Оскільки заощадження – це неспожита частина доходу, то за кейнсіанською концепцією функція заощаджень виходить у результаті віднімання функції споживання від наявного доходу. Тобто, споживання – первинне, а заощадження детермінуються споживанням.

Незабаром функція споживання Дж. Кейнса почала давати збої в емпіричних дослідженнях, що породило багато загадок. Після Другої світової війни майбутній нобелівський лауреат С. Кузнець вказав на ряд фактів, які не вкладалися в дану теорію.

Перша загадка стала відома як парадокс С. Кузнеца. Під час війни випуск, як правило, знаходиться нижче рівня мирного часу. При цьому частка саме державних витрат вища. В результаті після закінчення війни частка державних витрат зменшується, а збільшення випуску, за кейнсіанською теорією, буде пов'язане з падінням частки споживання у загальному обсязі ВВП. Частка ж інвестицій у ВВП майже завжди постійна та незначна. Якби теорія Дж. Кейнса була вірною, то країни впали б у перманентну депресію, чого насправді не сталося. Дана загадка нанесла суттєвий удар по теорії споживання. Можливим поясненням даного парадоксу могло б бути те, що коефіцієнт у функції споживання не є константою.

У результаті з'явилася необхідність у теорії, яка б пояснила, чому після Другої світової війни схильність до споживання не скоротилася із ростом випуску.

Друга загадка С. Кузнеца виникла в результаті проведених у 1950-х рр. емпіричних досліджень залежності споживання від доходу в довгостроковому періоді. Вчений зібрав статистичні дані за сім десятиліть (1870-1940 рр.) і визначив середні значення за десятиліттями [4]. У результаті проведеного аналізу було доведено, що кейнсіанська функція не працювала в довгостроковій перспективі.

На заміну гіпотезі абсолютного доходу Дж. Дьюзенбері висунув гіпотезу відносного доходу. У відповідності з нею, індивід при визначенні середньої норми споживання орієнтується не на абсолютну величину доходу, а на відношення поточного доходу до максимального його значення в минулому. В результаті гранична схильність до заощадження у

короткостроковому періоді не є постійною величиною, а прямо залежить від отриманого доходу.

Ще однією модифікацією кейнсіанської функції споживання є теорія перманентного доходу М. Фрідмана [5]. Вона ґрунтується на умові, що домашні господарства намагаються підтримувати обсяг споживання на незмінному рівні, незалежно від коливань доходу. При цьому споживання залежить не лише від поточного доходу, але й від майбутніх надходжень. Поточний дохід за даною теорією складається із двох частин:

1. Постійний дохід: визначається загальним багатством суб'єкта, пов'язаним як із його діловими якостями, так і з наявними засобами (акції, облігації, майно). Тобто існує постійний дохід, який суб'єкт сподівається отримувати протягом тривалого періоду, це так званий «перманентний дохід» за теорією М. Фрідмана.

2. Випадковий додатковий дохід (премії, виграші в лотерею тощо), який може пояснити коливання споживання в короткостроковому періоді, але практично не впливає на споживання в довгостроковому періоді.

У результаті були зроблені висновки, що коливання тимчасового доходу притаманні лише короткостроковому періоду, в результаті чого середня схильність до споживання змінюється. В довгостроковій перспективі змінюється постійний дохід, тому середня схильність до споживання постійна.

Теорія перманентного доходу пояснює, чому саме існують відмінності в схильності споживання між «молодими» та «старими» домогосподарствами, уточнює саме поняття споживання. При цьому суттєвим недоліком даної теорії є неможливість точного визначення перманентного доходу. Саме тому теорія перманентного доходу М. Фрідмана отримала подальший розвиток в теоріях адаптивних та раціональних сподівань, які стверджують, що суб'єкти економіки сподіваються на аналогічні доходи і в майбутньому. Тому витрати на споживання є постійною величиною, оскільки суб'єкти намагаються підтримувати свої витрати на

постійному рівні. Якщо виявляється, що вони помилилися в своїх сподіваннях і дохід змінився, то суб'єкти визнають свою помилку та змінюють споживчі витрати, в подальшому орієнтуючись уже на новий рівень доходу та споживання.

Теорія життєвого циклу Ф. Модільяні мала багато спільного з теорією перманентного доходу, але різниця в тому, що досліджувався зв'язок між споживанням, заощадженням та доходом у залежності від стадії життєвого циклу [5]. Вчений розділив життя людини на два основні етапи – це активна трудова діяльність і пенсійний етап. Протягом трудового періоду доходи зростають, досягаючи максимуму в зрілому віці, коли борги молодості погашені та відкладаються заощадження на старість. Вихід на пенсію зменшує трудовий дохід до нуля, залишаються лише заощадження. Далі стабільне споживання забезпечується лише за рахунок заощадження.

Перевірка моделі життєвого циклу на статистичних даних підтвердила, що схильність до споживання прямо пропорційна віку домогосподарства, тобто «старі» домогосподарства споживають більшу частину багатства, ніж «молоді». Проте емпіричні дослідження виявили деякі відмінності між отриманими даними та теорією життєвого циклу. Так, домогосподарства більше зберігають у зрілі роки, а люди похилого віку витрачають незначну частину збереженого та передають свої фінансові активи в спадок молодим.

Але виникли протиріччя щодо основних мотивів такої поведінки. Одні економісти стверджують, що в цьому випадку діють так звані альтруїстські мотиви, оскільки батьки бажають покращити благополуччя своїх дітей. Інші вказують, що спадок – це один із інструментів впливу на нащадків. Треті впевнені, що все це відбувається випадково, оскільки жодна людина не може знати, скільки їй жити, та намагається відкласти заощадження на довгу старість. А четверта група економістів впевнена, що багатство нагромаджують заради влади та престижу.

Як бачимо, історія вивчення суті заощаджень доволі довга та різноманітна. Даній проблемі приділяли увагу багато відомих класиків-

економістів, оскільки вони погоджувалися із тим, що заощадження можуть виступити результативною зброєю при правильному використанні.

Тема заощадження залишається актуальною і доволі спірною й сьогодні. Сучасні науковці та дослідники не відхиляють поглядів класиків, але мають свої особисті думки щодо сутності заощаджень.

У результаті вивчення літературних джерел виявлено неоднозначні тлумачення поняття «заощадження». Це пов'язано з тим, що дане поняття багатогранне, може характеризувати як частину доходу, не витрачену на поточне споживання, так і взаємозв'язки між економічними суб'єктами.

Результати нашого аналізу сучасних робіт щодо сутності поняття «заощадження» представлені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Сучасні визначення поняття «заощадження»

Автори	Суть поняття
1	2
Жупанін В. [6]	Система суспільних відносин між індивідами з приводу збереження грошових коштів для їх використання у майбутньому та визнання діалектичної природи цієї категорії, яка формується суперечностями щодо періодичності отримання доходу, його неспівставності з вартістю окремих товарів, послуг та ієрархією потреб.
Добровольська І.О. [7, с.23]	Відображення системи відносин, що виникають з приводу отримання доходу населенням та відокремлення його частки з метою збереження за різними формами накопичення (грошовою, натурально-речовою, фінансових активів) для покриття виникаючих потреб у майбутньому та можливого використання як інвестиційного ресурсу.

Продовження таблиці 1.1

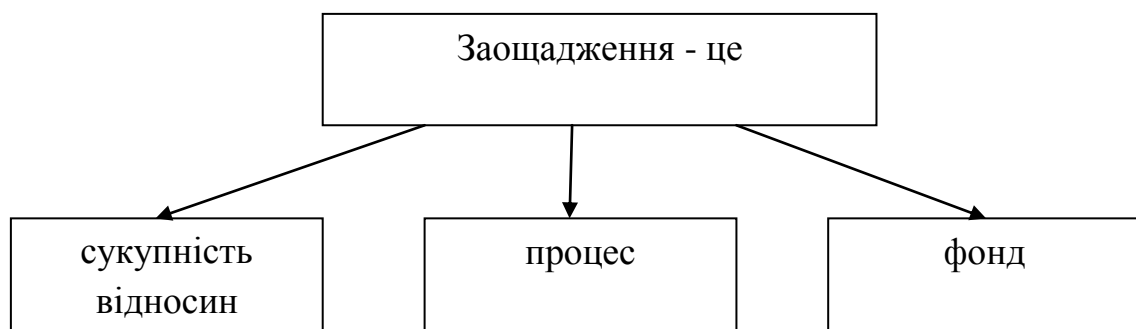
1	2
Белугін Ю.М. [8, с.4]	Тимчасово не використана на поточні потреби частина особистого доходу, яка вкладається громадянами в кредитні установи або залишається на руках у населення і нагромаджується.
Берегуля А.Я. [9, с. 25]	Відкладене споживання, що формується у натуральній, грошовій та фінансовій формах під впливом взаємодії сукупності факторів та мотивів на рівень ощадливості.
Румас С., Плешкун А. [10, с. 8]	Фонд, який створюється населенням під дією об'єктивних соціально-економічних закономірностей, який тимчасово виключається із економічного обігу його власником для того, аби бути спожитим у майбутньому.
Демянчук Д.О. [11, с.535]	Система економічних відносин, яка включає сукупність взаємодіючих елементів такої динамічної сфери як процес заощадження на макрорівні, що постійно змінюється під впливом багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників, що вливають на перетворення частини неспожитих, невитрачених доходів суб'єктів господарювання на заощадження, а в подальшому – на майбутні інвестиції.
Кваснюк Б.Є. [12, с.7]	Завжди виступають певним відрахуванням від поточного споживання, вони забезпечують стійке підвищення рівня капіталоозброєності та продуктивності праці, зайнятості населення, максимум споживання на одного працівника і, врешті-решт, оптимізують економічний добробут.

Продовження таблиці 1.1

1	2
Варламова Ю. А. [13, с.3]	Сукупність відносин між економічними агентами, які виникають в процесі відділення частини наявного доходу з ціллю покращення якості життя індивіда та суспільства в цілому.
Крупа К.С., Ніколаєва А.М. [14]	Фонди грошових коштів, які домогосподарства формують з метою задоволення своїх майбутніх потреб або забезпечення майбутніх доходів.
Карковська В.Я. [15]	По-перше, це частина доходу, призначена для того, щоб забезпечити потреби в майбутньому. По-друге, це частина доходу в національній економіці. По-третє, це нагромадження активів різного характеру.

Джерело: узагальнено автором за [6-15]

Проаналізувавши роботи сучасних дослідників щодо вказаної проблематики, можна зробити висновок, що поняття «заощадження» можна розкрити через призму декількох аспектів, наведених на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Сутність поняття «заощадження»

Джерело: складено автором

Таким чином, заощадження – це:

а) сукупність відносин між економічними агентами, які виникають в процесі відділення частини наявного доходу з ціллю покращення якості життя індивіда та суспільства в цілому;

б) процес відкладеного споживання, що формується у натуральній, грошовій та фінансовій формах під впливом взаємодії сукупності факторів та мотивів на рівень ощадливості;

в) фонд, який створюється населенням під дією об'єктивних соціально-економічних закономірностей, який тимчасово виключається із економічного обігу його власником для того, аби бути спожитим у майбутньому.

У результаті аналізу та систематизації основних поглядів щодо сутності поняття «заощадження» зрозуміло, що багатогранність даного економічного терміну виключає можливість однобічного висвітлення.

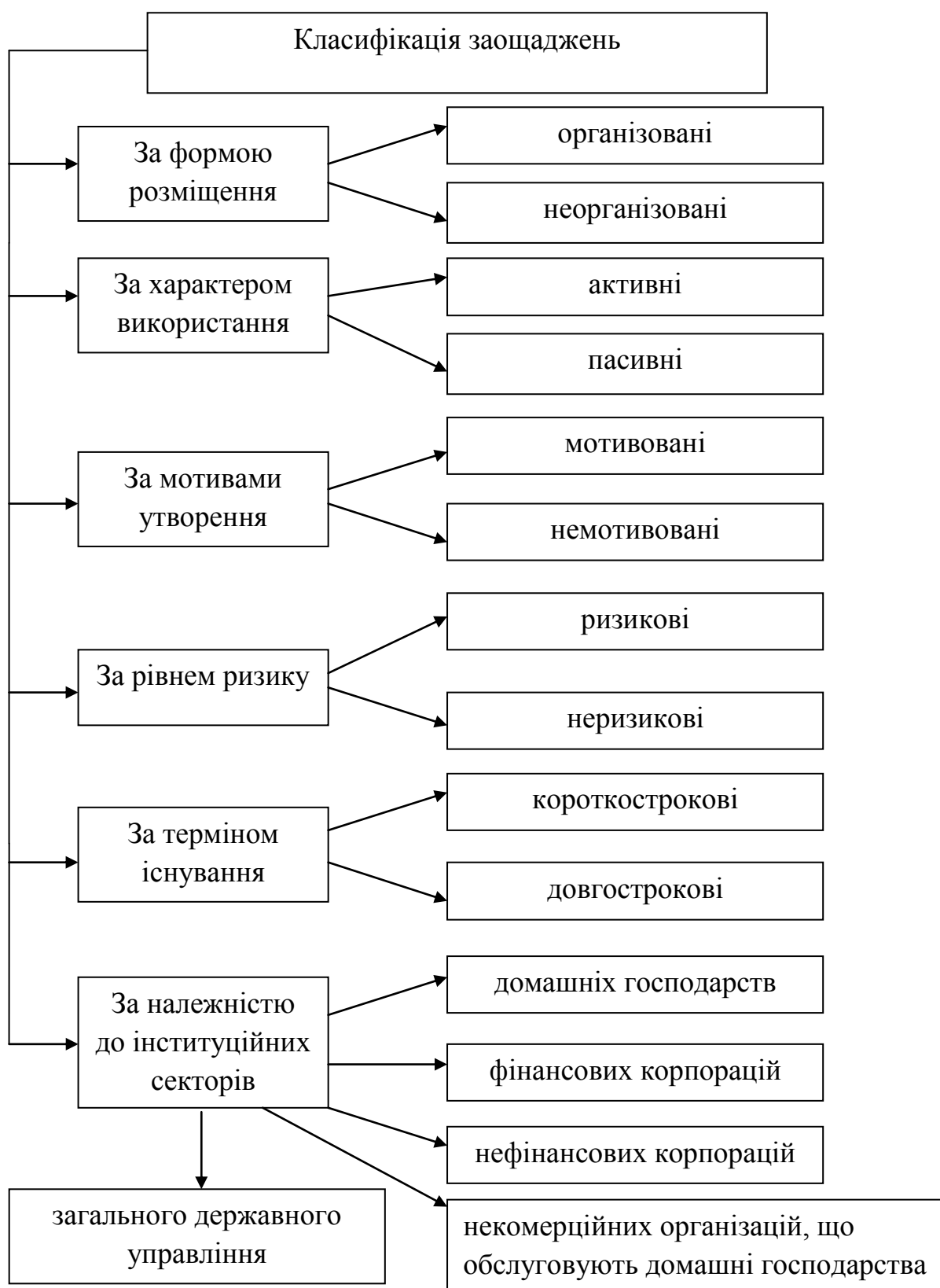
Для більш глибокого з'ясування сутності заощаджень і всебічної статистичної характеристика даного процесу необхідно здійснити їх класифікацію за різними ознаками.

Пропонуємо розглядати заощадження у розрізі таких класифікаційних ознак: за формою розміщення, за характером використання, за мотивами утворення, за рівнем ризику, за терміном існування, за належністю до інституційних секторів (див. рис. 1.2).

У працях науковців обґрунтовані більш ширші класифікації заощаджень [16,17,18]. Однак наведену вище обираємо як найбільш оптимальну для проведення дослідження у даному напрямку.

За формою розміщення розрізняють організовані та неорганізовані заощадження.

Організовані заощадження характеризуються тим, що їх мобілізацію і розміщення здійснюють банківська система або фінансово-кредитні установи. Прикладом організованих заощаджень є банківські депозити.

Рис. 1.2. Класифікація заощаджень

Джерело: узагальнено автором за [16,17,18]

Неорганізовані заощадження зберігаються у населення готівкою у національній та іноземній валютах, у вигляді коштовностей, дорогоцінних металів тощо.

Залежно від характеру використання розрізняють активні та пасивні заощадження.

Активні заощадження дозволяють визначити характер та обсяг здійснюваних інвестицій.

Пасивні заощадження відображають нереалізовані можливості інвестування вільних засобів.

Залежно від мотивів утворення виділяють мотивовані та немотивовані заощадження. При цьому немотивовані заощадження виникають внаслідок перевищення платоспроможності над рівнем потреб.

Залежно від рівня ризику заощадження поділяються на ризикові та неризикові. Дана класифікаційна ознака дає можливість спрогнозувати приріст інвестиційних доходів, оцінити характер і тактику економічної поведінки. При цьому менш ризикові шляхи заощаджень дають меншу можливість отримання доходів.

За терміном існування виділяють поточні (короткострокові) та довгострокові заощадження.

Короткострокові заощадження – це цільові заощадження, призначенні для задоволення конкретних споживчих потреб.

Довгострокові заощадження – це забезпечення житлом, вкладення із метою отримання додаткового доходу в перспективі.

За належністю до інституційних секторів економіки виділяють заощадження домашніх господарств, загального державного управління, нефінансових і фінансових корпорацій, некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства.

Відповідно до СНР, економіка країни в цілому представлена п'ятьма секторами [19, с. 2]:

1. Нефінансові корпорації – це юридичні особи, які займаються виробництвом товарів і наданням нефінансових послуг.

2. Фінансові корпорації – це юридичні особи, які виконують фінансові та страхові операції.

3. Органи державного управління, включаючи фонди соціального забезпечення – це унікальні типи юридичних осіб, створені в результаті політичних процесів, які наділені законодавчою, судовою і виконавчою владою в межах даної території. Основними функціями даного сектору є фінансування виробництва товарів і послуг за рахунок податкових надходжень або інших доходів, перерозподіл доходів і багатства за допомогою трансфертів, неринкове виробництво.

4. Некомерційні організації, які обслуговують домашні господарства – це юридичні особи або суспільні організації, створені з метою виробництва товарів і надання послуг, але не з ціллю отримання будь-якого доходу, що вказано в їх статуті.

5. Домашні господарства, відповідно до СНР-2008, «визначають як групу осіб, які живуть в одному приміщенні, об'єднують частково або повністю свої доходи та майно, споживають колективно деякі види товарів і послуг, головним чином, житлові послуги та продукти харчування»[19, с. 67].

Для аналізу діяльності секторів і економіки в цілому будують національні рахунки. Їх будують у певній послідовності, що відповідає стадіям відтворювального циклу. В основі національного рахівництва лежить характеристика процесів виробництва, розподілу, перерозподілу та використання доходу. При цьому кожен рахунок відповідає одному з аспектів економічної діяльності.

Рахунки системи ділять на поточні (рахунки виробництва та доходів) та капітальні (рахунки капіталу, фінансовий та інші рахунки). Кожен рахунок відіграє значну роль у визначенні макроекономічних показників, надає можливість міжнародних порівнянь, створює основу для обґрунтування певної державної соціально-економічної політики. Історично та логічно

національні рахунки були створені для розвитку та поглиблення обчислення національного доходу. Тому й не дивно, що показники доходів суб'єктів економіки є центральними в СНР та вважаються індикаторами стану країни на макроекономічному рівні.

Рахунки доходів пов'язують результати виробництва товарів та послуг і процеси капіталоутворення. Вони поділяються на три групи (утворення, розподіл, перерозподіл доходу) та відображають використання доходів на споживання та заощадження.

Другим після рахунка утворення доходу є рахунок розподілу первинних доходів. Він показує, як первинні доходи розподіляються між інституційними секторами унаслідок їх участі в процесі виробництва та володіння активами, які потрібні для забезпечення процесу виробництва.

Наступним є рахунок вторинного розподілу доходу, який демонструє перерозподіл первинних доходів, тобто показує як різні трансферти змінюють сальдо первинних доходів, перерозподіляють його відповідно до сучасної соціально-економічної політики країни, як формується наявний дохід. Рахунком доходів є і рахунок перерозподілу доходу в натурі. Необхідність його використання спричинена тим, що в Україні значна частина доходів отримується не в грошовому вигляді, а в натуральному (певний продукт або послуга).

Рахунок використання доходів відображає кінцеве споживання доходів на задоволення потреб секторів державного управління, домогосподарств і некомерційних організацій, а також на заощадження.

Валовий наявний дохід розподіляється на споживання та заощадження. Відомо, що споживання представляє собою єдину ціль будь-якої економічної діяльності. При цьому, кінцеві споживчі витрати стосуються домогосподарств, державного управління та некомерційних організацій.

За СНР, «заощадження – це та частина наявного доходу, яка не витрачена на товари та послуги для кінцевого споживання» [20, с. 110]. Їх величина знаходиться як різниця між наявним доходом і витратами на

кінцеве споживання або як різниця між скоригованим наявним доходом і фактичним кінцевим споживанням.

Для домашніх господарств наявний дохід – це дохід, який може бути використаний для фінансування витрат на кінцеве споживання і заощадження.

Для нефінансових і фінансових корпорацій наявний дохід – це дохід, який залишився після виплати податків на дохід та інших елементів поточних трансфертів. При цьому фінансові та нефінансові корпорації не мають витрат на кінцеве споживання, тому їх чисті та валові заощадження дорівнюють відповідно чистому та валовому наявному доходу.

Таким чином, на нашу думку, сутність поняття «заощадження» найбільш глибоко можна розкрити лише з урахуванням особливостей утворення, формування і використання заощаджень за секторами економіки.

Для фінансових і нефінансових корпорацій заощадження – це можливість покращити справи в майбутньому за рахунок їх трансформації в інвестиції або диверсифікації в інші галузі економіки.

Для сектора державного управління заощадження – це можливість використання заощаджених засобів для майбутніх економічних і соціальних програм, у результаті втілення яких підвищиться загальний рівень добробуту населення країни.

Для домогосподарств заощадження – це можливість підтримувати споживання на постійному рівні, незалежно від життєвої стадії та економічного стану країни; заощадити на купівлю власного житла, засобів пересування; зберегти та збільшити власне багатство, передати його у спадок нащадкам тощо.

На формування заощаджень значний вплив мають мотиви, які спонукають суб'єктів економіки заощаджувати свої доходи. Саме тому розглянемо дані фактори більш детально.

1.2. Вибір факторів заощадження

Основним дослідженням, присвяченим визначенню факторів впливу на бажання людей не споживати отримані доходи, а зберігати їх, є робота Дж. Кейнса «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» [3].

Фактори заощадження, за теорією Дж. Кейнса, доцільно розділити на дві великі групи: об'єктивні та суб'єктивні (див. рис. 1.3).

Рис. 1.3. Фактори заощадження за теорією Дж. Кейнса

Джерело: складено автором за [3]

Спостереження вказують, що раціональні споживачі визначають поточний обсяг споживання з урахуванням не лише розміру наявного доходу, але й інших факторів. Ці фактори підштовхують споживати менше або більше при кожному можливому рівні доходу.

За теорією Дж. Кейнса, до числа об'єктивних факторів належать наступні.

1. Багатство. Чим більше нагромадженого багатства домогосподарств, тим більша величина споживання та відповідно менша величина заощадження при будь-якому рівні поточного доходу. Зберігаючи, домогосподарства резервують свій поточний дохід для споживання у майбутньому. При цьому, чим більше накопичили домогосподарства, тим слабший у них стимул до заощадження. Якщо ж майно в великому обсязі було отримано у спадок, то можливості споживання розширюються. Зменшення ж багатства скорочує обсяги витрат на споживання.

Так, наприклад, фактична втрата вкладниками заощаджень у банківській системі в результаті її знецінення в роки гіперінфляції в Україні суттєво знизила рівень споживання багатьох домогосподарств.

Протилежна ситуація мала місце в США в період буму на фондовому ринку в 90 рр. XX ст. У результаті стрімкого росту курсів акцій багатство американських сімей зросло з 28 трлн. у 1995 році до 42 трлн. долл. у 2000 році. В результаті споживання в США зросло, а рівень заощаджень знизився.

Але величина багатства більшості домогосподарств змінюється із року в рік несуттєво, саме тому, не викликає серйозних рухів у динаміці споживання і заощадження.

Таким чином, більше багатство приводить до більшого споживання, що в економічній літературі називають ефектом багатства.

2. Рівень цін. Зміна рівня цін впливає як на купівельну спроможність домогосподарств, так і на обсяги збережень грошових засобів. Реальний рівень життя змінюється обернено до зміни рівня цін. Якщо ціни збільшуються, то реальне фінансове багатство зменшується і

домогосподарства стають більш схильні до споживання поточного доходу. І навпаки, якщо ціни знижуються, то реальне фінансове багатство зростає, що буде стимулювати споживати більшу частину поточного доходу.

3. Сподівання. Сподівання домогосподарств, пов'язані з майбутніми цінами, грошовими доходами та наявністю товарів можуть впливати на поточні витрати та заощадження. Так впевненість у підвищенні цін та дефіциту товарів може призвести до збільшення поточних витрат та зниженню заощадження, оскільки споживачі намагаються не платити більше за аналогічний товар і бояться ймовірності порожніх полиць в магазинах. А сподівання надходження грошових доходів у майбутньому приводить до більшого споживання вже зараз. Сподівання зниження цін, відчуття надлишку товарів може стимулювати споживачів скорочувати споживання і збільшувати заощадження.

Але, як вказував Дж. Кейнс, «хоча ця дія може суттєво зачепити схильність до споживання окремих учасників економічного процесу, для суспільства в цілому такі зміни взаємно ототожнюються. Крім того, цей фактор, як правило, пов'язаний з невизначеністю перспектив і тому не може суттєво вплинути» [3, с. 210].

4. Заборгованість споживачів. Рівень заощадження та споживання мають обернену залежність від рівня заборгованості. Якщо борги домогосподарств досягли такого рівня, що значна частина поточних доходів йтиме на їх погашення, то домогосподарства вимушені будуть скорочувати поточне споживання, аби знизити заборгованість. І навпаки, якщо споживча заборгованість відносно низька, то рівень заощадження домогосподарств може збільшитися, що приведе до збільшення їх заборгованості.

5. Відсоткова ставка – це фактор, який неоднозначно впливає на заощадження та споживання. Кейнс називав вплив даного фактора доволі сумнівним, але признавав, що зміна норми відсотка все ж впливає на готовність домогосподарств витратити на поточне споживання частину свого доходу. «Протягом довгих проміжків часу суттєві зміни норми відсотка,

ймовірно, значно змінюють суспільні звички та впливають, таким чином, на суб'єктивну схильність до витрачання, хоча й важко передбачити, в якому саме напрямі відбудеться цей вплив... Зазвичай же короткострокові зміни норми відсотка навряд чи мають суттєвий вплив на величину витрат» [3, с. 209].

5. Зміни в податковій політиці. Оскільки податки виплачуються частково за рахунок споживання та частково за рахунок заощадження, то підвищення податків впливає на споживання і на заощадження. І навпаки, частка доходу, отриманого від зниження податків, буде частково споживатися і частково йти на зберігання. «Якщо податкова політика спеціально використовується у якості інструмента, за допомогою якого повинно бути досягнуто більш справедливий розподіл доходів, вона буде, звичайно, впливати ще більш сильніше на збільшення схильності до споживання» [3, с. 209].

Таким чином, на схильність до споживання можуть впливати основні об'єктивні фактори, серед яких: багатство, рівень цін, сподівання, споживча заборгованість, відсоткова ставка, податкова політика. Зміна одного або декількох факторів, не пов'язаних із доходом, зміщують і функцію заощадження. Якщо домогосподарства споживають більше при даному рівні доходу, то відповідно й зберігають менше.

Більшість економістів вважає, що функції споживання і заощадження є в більшій мірі стабільними, оскільки не пов'язані з доходом фактори численні та зміни в них нерідко діють у протилежних напрямках, тобто нейтралізують один одного.

Таким чином, «хоча й інші фактори можуть змінюватися ..., вирішальною змінною, як правило, виявляється сукупний дохід ...» [3, с. 211].

Крім того, не можна оминати групу суб'єктивних факторів, які впливають на готовність домогосподарств не споживати отримані доходи, а заощаджувати. Ці фактори «...описують ті психологічні особливості

людського характеру, а також ті суспільні звички та інститути, які, хоча й не являються незмінними, все ж таки підтверджені суттєвими змінами на протязі коротких проміжків часу...» [3, с. 206].

Дж. Кейнс виділяв та характеризував вісім основних суб'єктивних стимулів та цілей заощаджувати [3, с. 221]. Їх можна охарактеризувати наступним чином:

1. Обережність – це мотив, який полягає у бажанні людей створити резерв на випадок непередбачуваних витрат (наприклад, смерть родичів, знищення майна в результаті природних катаклізмів тощо).

2. Розрахованість – домогосподарства віддають перевагу більшому споживанню в майбутньому, ніж меншому негайно.

3. Бажання кращого – кожна людина на рівні підсвідомості бажає з часом бачити підвищення рівня свого життя, навіть якщо можливість користуватися благами зменшується.

4. Незалежність – полягає у бажанні відчувати свою незалежність та самостійно приймати рішення.

5. Заповзятливість – забезпечити собі певний розмір недоторканого доходу, який дасть можливість здійснювати різні спекулятивні та комерційні операції.

6. Гордість – бажання залишити своїм нащадкам спадок.

7. Жадібність – бажання не витратити зароблені гроші на дрібниці, а залишити їх на майбутнє, тобто задовольнити саме відчуття жадібності.

8. Передбачливість – пов'язане з розумінням різних співвідношень доходу та споживання в часі, що пов'язане з бажанням дати освіту своїм дітям у майбутньому та забезпечити собі старість.

Перерахованим бажанням стримувати споживання частини доходу протистоять мотиви, які призводять до перевищення споживання над доходами. Сила та інтенсивність цих стимулів і мотивів залежить від багатьох факторів, таких як: расові та релігійні особливості, менталітет, економічна та соціальна політика держави, рівень технічного розвитку тощо.

Класифікація мотивів заощаджувати Дж. Кейнса актуальна й сьогодні, але проблема полягає в кількісному оцінюванні пропонованих факторів заощадження на основі сучасної інформаційної бази.

Питання щодо основних факторів впливу на заощадження розглядають і сучасні вчені, проте аналізу валових заощаджень вони приділяють, на наш погляд, недостатньо уваги.

Так Крупа К. С., Ніколаєва А. М. вказують, що всі мотиви, якими керуються суб'єкти при вирішенні питань щодо заощадження своїх доходів, можна розділити на три групи [14]:

1) мотиви, пов'язані зі споживанням населення (забезпечення економічної та соціальної безпеки людини, придбання дорогих товарів тривалого користування і нерухомості, задоволення потреб у відпочинку та розвагах, дотримання загальнолюдських і національних традицій), із забезпеченням старості (вихід на пенсію);

2) мотиви, пов'язані з одержанням доходу (одержання інвестиційного доходу, накопичення первісного капіталу для створення бізнесу);

3) мотиви, які стимулюють вимушені заощадження (формування заощаджень через звичку, невідповідність обсягу та структури пропозиції благ та попиту на них, відставання потреб людей від їх платоспроможності, труднощі легалізації тіньових доходів).

Варламова Ю. А. розділяє основні фактори, які впливають на процес заощадження, на об'єктивні – це такі умови, які не залежать від економічного суб'єкта, але впливають на величину, форму та напрями заощаджень; та суб'єктивні – це особливості психологічних і особистісних якостей людини [13].

При цьому об'єктивні фактори автор розділяє на такі групи:

1) системні – це тип економічної системи, структура економіки, спосіб господарювання, рівень розвитку суспільства, відкритість економіки, ступінь глобалізації, розвиток фінансового ринку та інші;

2) макроекономічні – це дохід, ставка відсотка, інфляція, рівень заробітної плати, стадія економічного курсу, валютний курс;

3) соціальні – це державні соціальні гарантії, система страхування і пенсійного забезпечення;

4) інституційні – це законодавче регулювання, трансакційні витрати, функціонування ринку праці.

Суб'єктивні фактори домашніх господарств – це бажання залишити спадок нащадкам, незалежність тощо; мотиви корпорацій і держави – це страхування на випадок непередбачуваних подій, бажання ліквідності.

Більша частина науковців особливу увагу приділяють лише заощадженням домогосподарств. Причиною цього є швидке збільшення їх частки у валових заощадженнях за останні роки, про що свідчать офіційні статистичні дані.

Визначенню та аналізу основних факторів впливу на заощадливість домашніх господарств присвячено багато робіт науковців, серед яких можна виділити наступні.

Коцюрубенко Г. М. вказує на те, що на рівень заощаджень домогосподарств впливають такі фактори: рівень доходу, інфляційні очікування, сподівання домогосподарств щодо розвитку економічної ситуації в країні та власних перспектив, демографічні чинники, зміни в оподаткуванні, зміни відсоткових ставок [21, с.72].

Карковська В. Я. систематизувала фактори формування заощаджень, на які впливають доходи, ціни і суб'єктивно-психологічні характеристики, зокрема політична ситуація в країні [15]. Їх поділено на такі групи:

1) соціальні (розмір, джерело і періодичність отримання доходів, купівельна спроможність населення, ступінь диференціації населення за доходами, рівень соціального захисту малозабезпечених верств населення);

2) суб'єктивно-психологічні характеристики населення (схильність до ризику, ощадливість, ступінь інвестиційної обізнаності);

- 3) економічні (чинна система оподаткування доходів, розвиток інфраструктури фінансового ринку, наявність привабливих об'єктів інвестування);
- 4) політичні (політична ситуація в країні, стабільність вибраного політичного та економічного курсу);
- 5) законодавчі (ступінь раціональності й ефективності законодавчої бази).

Таким чином, із упевненістю можна стверджувати, що більшість дослідників підтримують думку Дж. Кейнса щодо розподілу факторів заощадження на суб'єктивні та об'єктивні. При цьому кожен вчений деталізує ці групи по-різному. Особливість більшості досліджень у тому, що висновки ґрунтуються на загальних економічних законах, зв'язках і закономірностях.

Разом з тим теоретичного опису факторів впливу на заощадження недостатньо. Для більш глибокого аналізу даної проблеми необхідне математичне підтвердження гіпотез. Для даних цілей доцільно використовувати кореляційно-регресійний аналіз.

Побудовою факторних моделей і їх аналізом займалися Абакумова Ю. Г., Васенкова О. І. Свої дослідження вони присвятили визначенню основних факторів, які впливають на норму заощадження (відношення заощаджень домашніх господарств до їх сукупного доходу). В якості екзогенних (незалежних) факторів ними було обрано змінні рівня життя (в даному випадку, це темпи зростання обсягів засобів, які знаходяться у розпорядженні домашніх господарств, тобто їх дохід, індекс споживчих цін) і процентної ставки (середньозважена ставка по депозитах населення в національній валюті) [21].

Отримані ними дані свідчать про те, що найбільш суттєвий внесок у формування норми заощадження мають темп зростання доходів і темп девальвації, який відповідає за збільшення заощаджень населення в неорганізованій формі, тобто в наявній валюті.

У результаті дослідження була побудована модель залежності середньої схильності до споживання від вищевказаних факторів. У процесі аналізу були отримані такі результати: на величину норми заощаджень впливають індекс споживчих цін і депозитна ставка, а змінна, яка характеризувала доходи населення виявилася статистично незначною.

У подальшому в модель була додатково включена відповідна інформація за такими країнами, як Чехія, Словаччина, Польща, Естонія, Литва, Латвія. Отримані дані свідчили про те, що найбільш суттєвий внесок у формування норми заощадження мають темп зростання доходів і темп девальвації, який відповідає за збільшення заощаджень населення в неорганізованій формі, тобто в наявній валюті.

Берегуля А. Я. в якості факторів, які впливають на норму чистих заощаджень населення, виділяє:

- а) коефіцієнт монетизації: відношення грошового агрегату М2 до ВВП, що характеризує рівень розвитку фінансової системи;
- б) темпи зростання ВВП на душу населення: чим більший дохід на душу населення, тим більша його частина буде зберігатися;
- в) індекс споживчих цін: характеризує рівень макроекономічної стабільності;
- г) реальна відсоткова ставка: зниження реальної відсоткової ставки стимулює поточне споживання і знижує заощадження і навпаки;
- д) сальдо бюджету: відношення сальдо бюджету до ВВП, при цьому дефіцит бюджету в результаті зниження оподаткованих доходів населення призводить до збільшення заощаджень;
- е) платіжний баланс: відношення сальдо платіжного балансу до ВВП, яке характеризує вплив зовнішніх заощаджень на внутрішні приватні заощадження [23,24,25].

У результаті критичного осмислення існуючих наукових джерел щодо проблеми мотивації заощаджувати, запропоновано розділити фактори впливу на заощадження суб'єктів економіки на суб'єктивні та об'єктивні.

При цьому суб'єктивні фактори залежать від психологічних особливостей кожної людини та можуть відображати її бажання збагачення, впевненості в завтрашньому дні, бажанні забезпечити себе в старості тощо. Ці показники є якісними та не мають кількісного вираження. Сучасна інформаційна база доволі повно та всебічно описує економічне життя країни в цілому та домогосподарств окремо. У наявних офіційних джерелах є інформація про показники, які б приблизно відповідали сутності суб'єктивних факторів. Результат такого відбору факторів та отримані висновки будуть залежати від мети дослідження.

Узагальнивши та систематизувавши вивчені джерела, об'єктивні фактори, які впливають на бажання заощаджувати частину отриманих доходів, пропонуємо розділити на макроекономічні та мікроекономічні (див. рис. 1.4).

Рис. 1.4. Об'єктивні фактори заощадження

Джерело: складено автором

Об'єктивні фактори мають економічне підґрунтя, але з упевненістю можна сказати, що вони не залежать від психологічних особливостей людини. Наприклад, кожна людина, керуючись власними поглядами, вирішує, тримати збереженні гроші вдома, або ж віддавати на депозит у банк. Все ж об'єктивні фактори мають числове вираження і піддаються безпосередньому аналізу.

Мікроекономічні фактори характеризують показники пенсійного забезпечення, рівень боргів за виплати кредитів, рівень заощаджень у минулі роки.

Якщо економічно активне населення буде впевнене в тому, що досягнувши пенсійного віку, отримуватимуть гідну пенсію, то бажання заощаджувати буде не настільки сильним. З іншого боку, значна частина заощаджень припадає саме на пенсіонерів. Вони, не маючи таких суттєвих витрат, більшу частину свого пенсійного забезпечення відкладають. Тут існує пряма залежність – чим вищі пенсії, тим вищий рівень заощаджень.

Населення, яке брало кредити, частину свого майбутнього доходу витрачає на погашенню боргу та виплату відсотків.

Чим більша частина кредиторської заборгованості погашена, тим більше йтиме на заощадження, а не на поточне споживання. Заощадження в минулі роки безпосередньо впливають на їх рівень сьогодні й у майбутньому. Так людина бажає підтримувати не лише споживання на постійному рівні, а й заощадження.

До групи макроекономічних факторів можна віднести відсоткову ставку по депозитам, валовий національний наявний дохід, державний борг.

При цьому щодо відсоткової ставки по депозитам ми підтримуємо думку більшості вчених, а саме: чим вища ставка, тим більше бажання населення віддавати свої гроші фінансовим інститутам.

Інформація щодо розміру основних макроекономічних показників країни впливає на бажання зберігати. Якщо отримані країною доходи з кожним роком збільшуються, то це вказує на стабільність економіки та

можливість забезпечувати населенню високий рівень життя. Якщо ж борги країни ростуть, то це вказує на спад економічного виробництва та неможливість погашення країною своїх заборгованостей. У результаті населення втрачає впевненість у завтрашньому дні та намагається економити сьогодні, щоб завтра мати можливість покрити свої поточні потреби.

Однозначно можна стверджувати, що мотиви заощаджувати, а не споживати отримані доходи, залежать у більшій мірі саме від сектора економіки.

Так, для домогосподарств одним із головних факторів є етап циклу життя: молоді люди заощаджують мало, часто використовують займи, а люди середнього віку відкладають отримані кошти задля благополуччя після виходу на пенсію. Для економіки в цілому цей фактор представлений віковою структурою суспільства.

Політика держави в сфері пенсійного забезпечення також безпосередньо впливає на рівень заощаджень домогосподарств. Якщо у людей середнього віку присутня впевненість щодо забезпечення старості, то, відповідно, вони більшу частину своїх доходів будуть споживати.

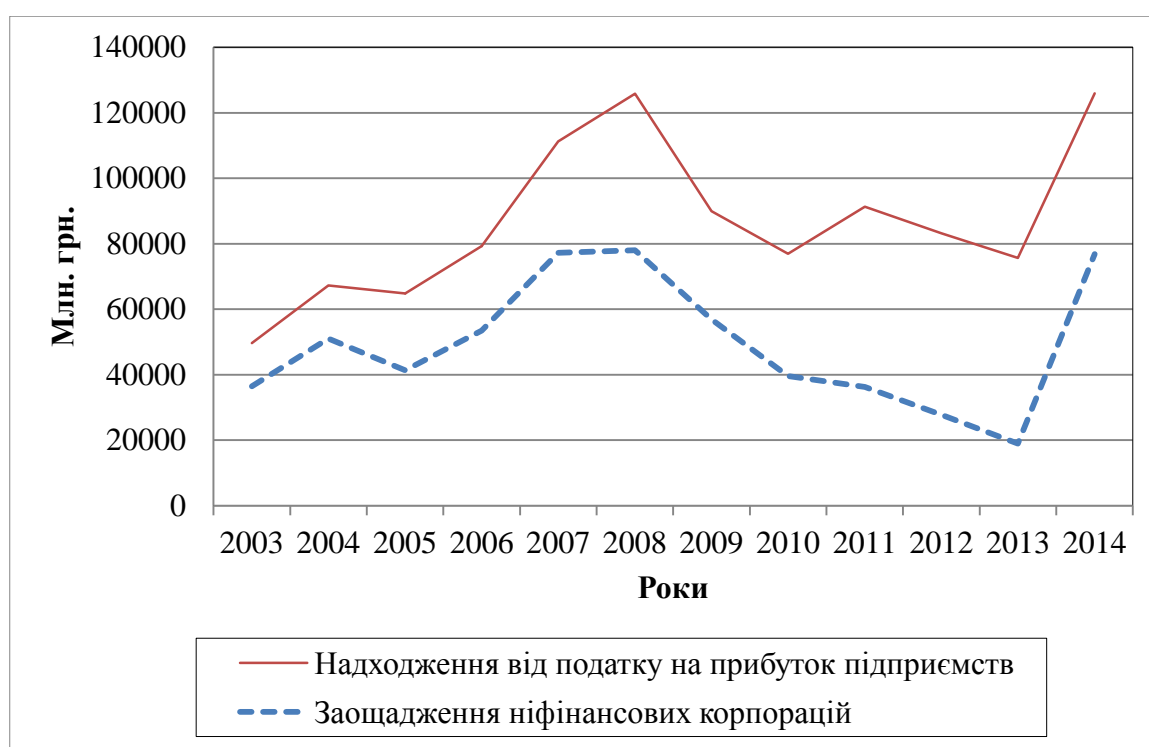
Також потрібно звернути увагу на динаміку індексів цін. Якщо ціни на основні споживчі товари з року в рік збільшуються, то населення відкладатиме поточне споживання задля майбутнього задоволення потреб.

На заощадливість підприємств безпосередньо має вплив стадія циклу. Перехід на нові технології виробництва, використання останніх інноваційних розробок, розширення ринків збуту вимагають відповідних капіталовкладень. У результаті підприємства на початковій стадії своєї діяльності, а також у період розростання, будуть не лише використовувати всі свої заощадження, але й брати гроші в борг. А ось період сталого розвитку є безпосереднім часом накопичення засобів.

Крім того, рішення щодо бажання вкласти фінансові засоби залежить від податкової політики влади. Якщо податки на прибутки високі, то це стає негативним фактором у бажанні інвестувати.

Проаналізуємо вплив основних об'єктивних факторів на заощадження відповідних секторів економіки й оберемо показники для подальшого дослідження.

Основним джерелом доходів нефінансових корпорацій виступає саме виручка від реалізації товарів і послуг, яка безпосередньо залежить від податкового тягара. Чим більші податки на доходи (в даному випадку – це податок на прибуток), тим менше грошових засобів залишається у розпорядженні власників, що негативно впливає на суму заощаджень даного сектора (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Динаміка заощаджень нефінансових корпорацій і надходжень від податку на прибуток підприємств України за 2003-2014 рр.

Джерело: складено за даними Міністерства фінансів [30] та Державної служби статистики України [26-29]

Ставка податку на прибуток підприємств в Україні в 2003 році була максимальною за аналізований період і дорівнювала 30%. При цьому заощадження сектора нефінансових корпорацій у 2003 році склали 36432 млн. грн., що складало 49% валових заощаджень країни.

Починаючи з 2004 року ставка знизилася і протягом 7 років дорівнювала 25%. Заощадження ж нефінансових корпорацій не відзначалися такою ж постійністю, їх частка поступово зменшувалася і в 2010 році складала лише 20% валових заощаджень або ж 39548 млн. грн.

2011 рік відзначився падінням ставки податку на прибуток до 23%. При цьому заощадження нефінансових корпорацій повинні б були збільшитися, але цього не відбулося.

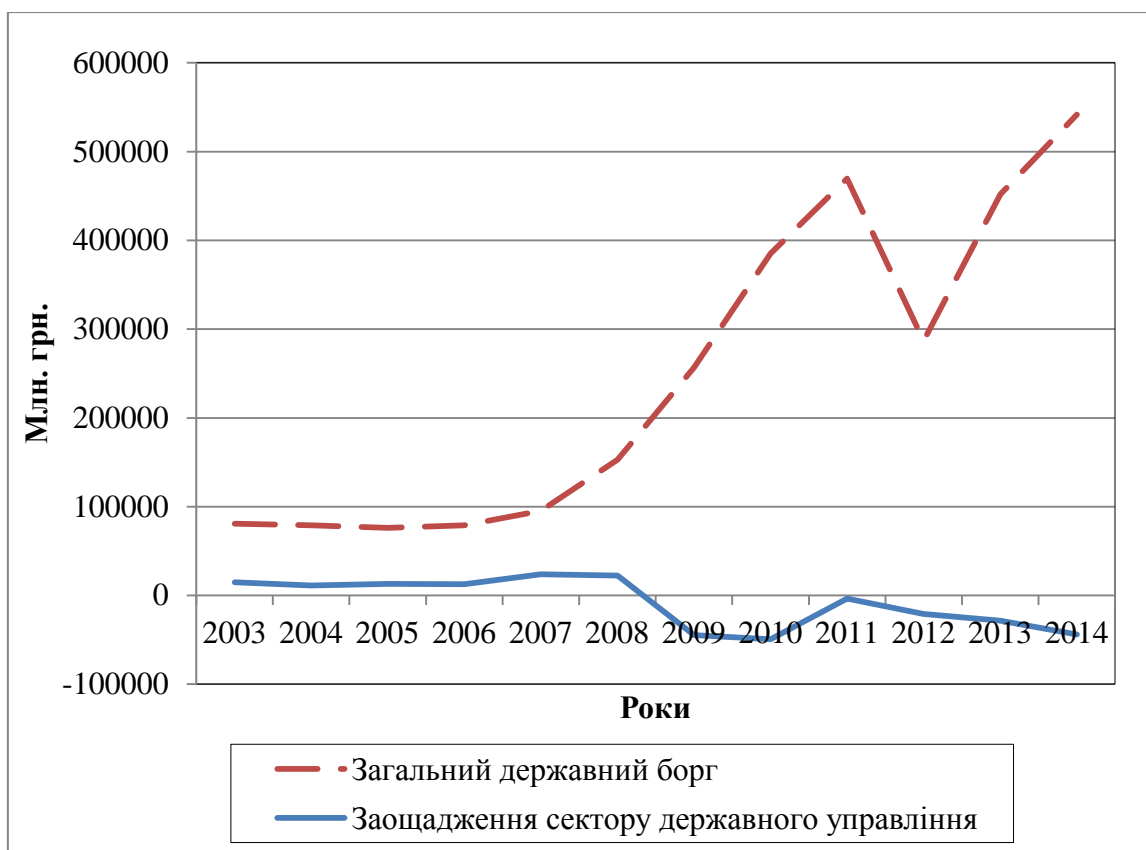
У 2012 році ставка податку знову зменшилася до 21%, а заощадження нефінансових корпорацій скоротилися у відносному та абсолютному значеннях (14% і 27802 млн. грн. відповідно).

У 2013 році ставка податку вже складала 19% і знизилася до 18% у 2014 році. Це знову ж таки не призвело до зростання заощаджень нефінансових корпорацій за аналізований період.

Таким чином, отримані результати свідчать, що тісний зв'язок між заощадженнями нефінансових корпорацій і надходженнями від податку на прибуток відсутній, оскільки ставка податку в останні роки знижується, що мало б позитивно відобразитися на розмірах заощаджень даного сектора.

Заощадження сектора державного управління визначаються як сума заощаджень місцевих органів влади та загальних податкових надходжень за мінусом державного споживання, переводів домашнім господарствам і відсотковим платежам. Величина заощаджень даного сектора залежить від рівня перерозподілу національного доходу та величини державного боргу, рівня оподаткування та субсидій тощо.

Динаміка загального (внутрішнього та зовнішнього боргу) України та заощаджень сектора державного управління представлено на рис. 1.6.

Рис. 1.6. Динаміка заощадження сектора державного управління і державного боргу України за 2003-2014 рр.

Джерело: складено за даними Міністерства фінансів та Державної служби статистики України

Отримані дані свідчать про обернений зв'язок між розміром заощаджень сектора державного управління і загальним державним боргом України.

Державний борг України в 2003-2007 роках складав у середньому 67% від ВВП та характеризувався більш-менш стабільною динамікою. Заощадження державного управління за цей період також відзначалися стабільністю і складали в середньому 13% від валових заощаджень.

У кризовому 2009 році заборгованість країни різко, майже в 2 рази, збільшилася та продовжила зростати з кожним роком. Заощадження державного управління у 2009 році вже були від'ємними, що свідчить про

неспроможність країни покривати свої видатки поточними доходами, тобто використовуються накопичені фінансові активи минулих років.

Основними причинами збільшення державного боргу є дефіцит бюджетів, витрати на підтримку національної валюти, фінансування соціальних та інфраструктурних програм тощо. Для України зростання запозичень пов'язане безпосередньо з неспроможністю фінансування соціальних програм, постійним дефіцитом платіжного балансу країни .

Рівень боргу, який є безпечним для країни та не загрожує дефолтом, фахівці визначають на рівні 35% від ВВП [31]. При цьому згідно з Бюджетним кодексом України, величина основної суми боргу не має перевищувати 60% фактичного річного ВВП [32].

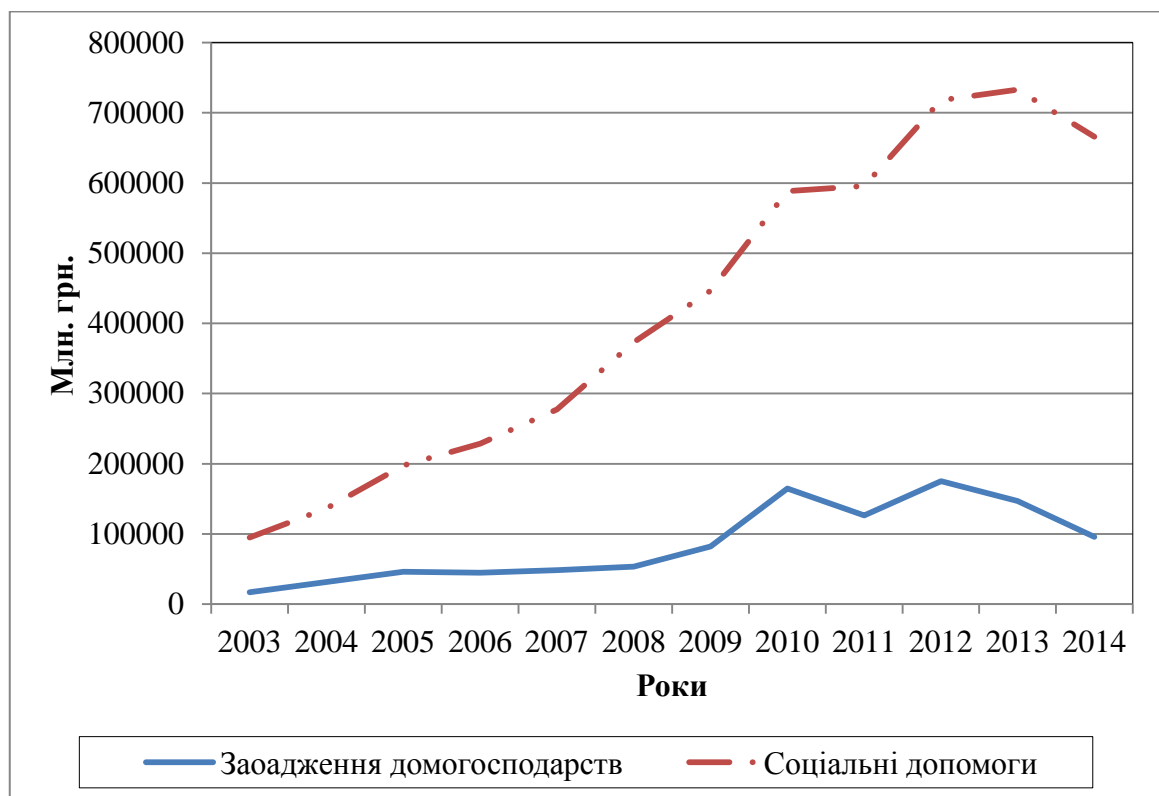
Таким чином, для подальшого аналізу впливу на заощадження країни одним із основних факторів нами обрано саме загальний державний борг.

Проблема впливу державних заощаджень на економіку країни цікавила багатьох вчених. Так виникли в сучасній економічній науці модель Харрода-Домара та модель Солоу. Модель Харрода-Домара узагальнює погляди англійського економіста Р. Харрода (1900-1978) та американського економіста Є. Домара (1914-1997) [33]. Дана модель є неокейнсіанською та розглядає економіку в умовах рівності заощаджень та інвестицій. Відповідно до головної рівності даної теорії, темп зростання економіки прямо пропорційний частці заощаджень: чим вона вища, тим, при інших рівних умовах, мають бути вищими темпи зростання економіки. Теорія вказує на те, що державні заощадження можна використовувати в якості антициклічного інструменту. Вони, збільшуючи сукупний обсяг заощаджень в економіці, дадуть можливість прискорити її темпи зростання. А державний борг і його збільшення мають протилежний вплив, оскільки знижують загальний обсяг створених усіма економічними суб'єктами заощаджень, що зменшує темпи економічного зростання.

Відповідно до СНР-2008, домашнє господарство – це група осіб, які проживають в одному й тому самому помешканні, об'єднують частково або

повністю свої доходи та майно, споживають колективно деякі види товарів і послуг, головним чином, житлові послуги та продукти харчування. У складі багатьох домогосподарств є люди пенсійного віку. Розмір їх заощаджень прямо залежить від соціальної політики влади, а саме від соціальної допомоги [19, с. 67].

Проаналізуємо наявність зв'язку між заощадженнями сектора домашніх господарств і розміром соціальної допомоги (див. рис. 1.7).

Рис. 1.7. Динаміка заощадження сектора домашніх господарств і соціальної допомоги України за 2003-2014 рр.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Представлені дані свідчать про постійне зростання соціальної допомоги за 2003-2013 роки. Винятком є лише 2014 рік, коли розмір соціальної допомоги зменшився на 16407 млн. грн. або на 3% порівняно з 2013 роком. Заощадження домогосподарств за аналізований період збільшилися від 16755 млн. грн. (або 22,5% від валових заощаджень) у 2003 році до 146658 млн.

грн. (або 96,1% від валових заощаджень) у 2013 році. Винятком є 2014 рік, оскільки заощадження домогосподарств різко скоротилися і склали всього 95901 млн. грн. Причиною даного скорочення, скоріш за все, є політична та фінансова ситуація у країні.

Таким чином, гіпотеза щодо наявності зв'язку між заощадженнями домогосподарств і розміром соціальної допомоги отримала підтвердження. Саме тому соціальні допомоги обрано для подальшого аналізу впливу на бажання заощаджувати.

Ще Дж. Кейнс вказував на вплив відсоткової ставки на заощадливість суб'єктів економіки. Деякі сучасні науковці також підтримують думку, що збільшення реальної відсоткової ставки стимулює заощадження і знижує поточне споживання і навпаки.

Ставка по депозитах для фізичних осіб, починаючи з 2003 року, поступово збільшувалася до 2008 року (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Динаміка ставок по депозитам України за 2003-2014 рр.

Джерело: складено за даними Національного банку України[34]

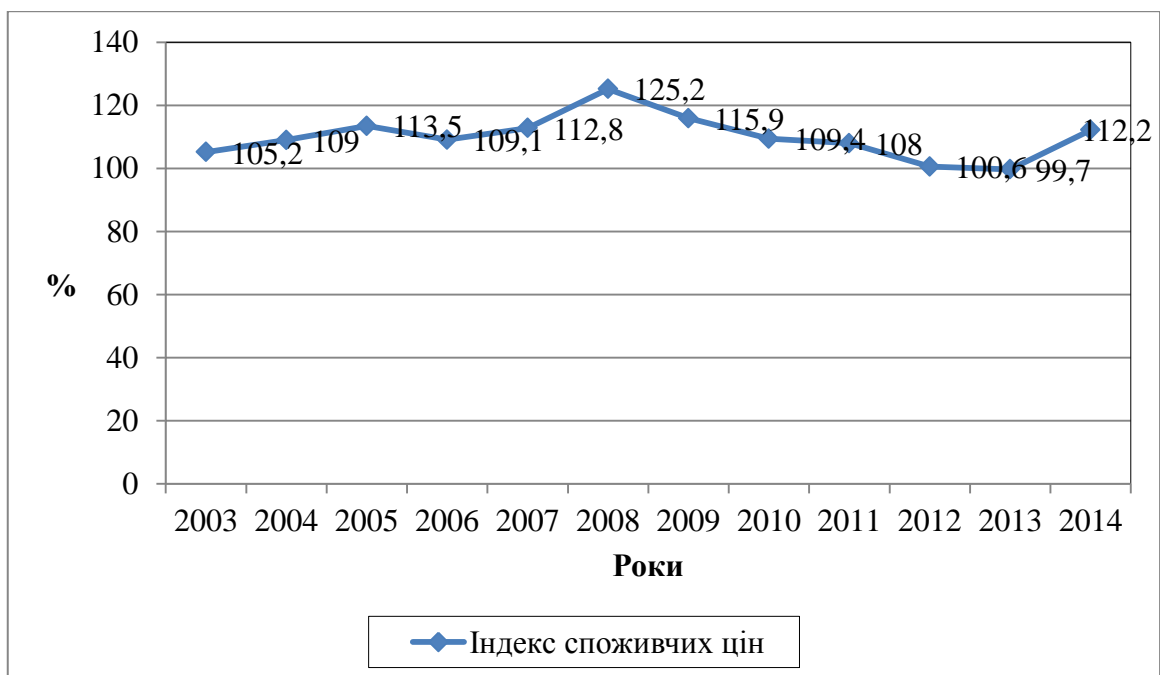
Це пов'язане з бажанням Національного банку залучити якнайбільше вільних коштів для здійснення інвестиційної політики. Кризові 2008 та 2009

роки характеризувалися доволі високою ставкою у 14,9% і 14,8% відповідно. Це можна пояснити намаганням влади зменшити вплив світової фінансової кризи на економіку України за рахунок вільних коштів населення. Доволі висока ставка виступає стимулом відкласти споживання і отримати відсотки за депозитами. У 2010 році ставка по депозитам знизилася і складала 10,9%. Кризове положення країни 2014 року стимулювало підвищення ставки до 14,1%.

Вплив відсоткової ставки по депозитам на заощадження домогосподарств існує, але виникають протиріччя щодо його напрямку.

Рівень цін впливає безпосередньо на купівельну спроможність. Якщо ціни зростають, то домогосподарства витратять все більшу частину отриманих доходів на фіксований обсяг споживання.

Рис. 1.9 демонструє постійне збільшення споживчих цін. При цьому максимального значення індекс цін досяг у 2008 році. Це стало відповіддю на світову фінансову кризу, в результаті якої підвищилися ціни на всі енергоносії, вартість яких входить у собівартість споживчих товарів.

Рис. 1.9. Динаміка індексу споживчих цін України за 2003-2014 рр.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Перевіримо вплив зміни споживчих цін на поведінку споживачів і їх бажанню заощаджувати.

Якщо домогосподарства в минулі роки накопичили достатньо коштів, то поточні доходи витратять на споживання. Якщо ж молоді домогосподарства ще не встигли відкласти доходи, то у майбутньому скорочуватимуть своє споживання для можливості заощаджувати.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, до об'єктивних факторів впливу на заощадження доцільно віднести такі показники: валовий наявний дохід, заощадження домогосподарств минулих років, соціальні допомоги, індекси цін, кредити, надані домогосподарствам, відсоткова ставка по депозитам.

Інформаційною базою для більш глибокого дослідження впливу вказаних факторів на розвиток економіки є система національних рахунків (СНР), яка дозволяє аналізувати статистичні показники не лише всередині країни, але й здійснювати міжнародні порівняння.

1.3. СНР як інформаційна база статистичного аналізу валових заощаджень

СНР широко використовується органами державного управління у процесі прийняття рішень щодо питань формування макроекономічної політики, для аналізу загального макроекономічного клімату та економічної кон'юнктури, використовується при побудові економічних і прогностичних моделей.

СНР - комплекс узгоджених показників, який охоплює і упорядковує систематичну інформацію, що відбиває всі аспекти та стадії

відтворювального процесу, економічні операції всіх економічних агентів, усі активи та пасиви.

Ця система відображає ідею загальної економічної рівноваги в країні, коли наявні ресурси відповідають їх використанню. СНР дає ступінчасту картину економічних процесів у країні, в тому числі й інформацію по стандартному набору рахунків для всіх секторів економіки.

Історія виникнення та розвитку СНР – це історія розвитку економічної думки та макроекономічної теорії з питань доходу та багатства, розподілу та перерозподілу доходу, ролі держави в економічному процесі.

Це історія інтеграції платіжного балансу, статистики державних фінансів, статистики національного багатства, таблиць «Витрати-Випуск» в єдину систему взаємопов'язаних рахунків СНР на основі гармонізації основних концепцій, визначень та класифікацій.

У цьому напрямі працювало багато вчених, які займалися питаннями історії економіки, національного рахівництва, міжнародної статистики.

Так, основною роботою, присвяченою вивченню саме питання розрахунків національного доходу, можна вважати роботу П. Студенського «Дохід націй» [2]. У ній досить детально та послідовно викладені погляди вчених на природу виникнення, методика розрахунку національного доходу за 300-річну історію, починаючи з XVI століття.

У роботах таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: Башкатов Б. І. [35], Карасева Л. А. [36], Казарінова С. Є. [37], Кулагіна Г. Д. [38], Моторин Р. М. та Моторина Т. М. [39], Назаров М. Г. [40], Образцова О. І. [41] детально розглядаються етапи розвитку СНР, її принципи, функції, значення національного рахівництва, а також основні рахунки, їх методика складання, показники тощо.

Роботи Тарасевич Л. С., Гребенікова П. И., Леуського А. І. присвячені теорії й історії економіки, питанням макроекономіки, при цьому деякі розділи присвячені вченим, які відіграли значну роль у зародженні, розвитку та становленні міжнародного рахівництва [42].

Доктор економічних наук Іванов Ю. Н. питанням історії виникнення СНР присвятив основні роботи. При цьому в першій коротко висвітлюються погляди економістів, які відіграли значну роль у виникненні СНР [43]. Більше уваги в роботах ученого приділяється версіям системи рахунків 1953, 1968 і 1993 років. Нова версія СНР 2008 року описана доволі коротко. Друга стаття присвячена опису внеску в розробку концепції і визначення СНР такими країнами, як США, Англія, Нідерланди та Скандинавські країни [44].

Іванов Ю. І. та Хоменко Т. А. приділили увагу вивченню СНР 2008 року, її структурі, основним змінам, відносно попередньої версії 1993 року. Учені також навели основні етапи впровадження нової СНР в країнах СНД та можливі труднощі на даному шляху [45].

Грецькая Г. Н., Колесник Т. Н., Співак М. Г. у своїй роботі доволі детально розглянули етапи розвитку СНР, але недостатньо уваги приділили історії вивчення національного доходу та роботам попередників СНР [46].

Костіна О. М. в статті розглянула основні напрями інтеграції показників статистики навколишнього природного середовища в національні системи обліку окремих країн. Також нею наведено основні етапи розвитку СНР, надано коротку характеристику кожного з них.

Коваленко А. М. у своїй роботі розглянула основні версії СНР, більше уваги приділяючи саме співпраці міжнародних економічних організацій у напрямку вдосконалення рахівництва.

Витоки історії СНР багато вчених пов'язують саме з етапом, коли вперше в економічне життя увійшло поняття національного доходу та були зроблені спроби провести оцінку економічного потенціалу країн.

Саме цей факт поклав початок тривалій історії розвитку та становлення статистики національного доходу, яка в подальшому трансформувалася в СНР.

Еволюцію поглядів учених на проблему вдосконалення методології національного доходу, модернізації й оптимізації СНР представлено в розрізі чотирьох етапів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Етапи становлення і розвитку СНР

Етапи	Характеристика етапу
Етап зародження – XVI ст. – початок XX ст.	Перші спроби проведення розрахунків національного доходу шляхом використання балансового методу та побудови макроекономічної моделі, яка пояснювала дію механізму функціонування економіки в цілому.
Перший етап – кінець 30 рр. – кінець 40 рр. XX ст.	Відбувалися перші спроби інтеграції в єдиний блок розрахунків національного продукту, які здійснювалися різними методами, шляхом гармонізації існуючих визначень і класифікацій.
Другий етап – кінець 40 рр. – початок 50 рр. XX ст.	Підвищення ролі міжнародних організацій в розвитку методології та практики розробки національних рахунків. Розробка ООН першого міжнародного стандарту «Система національних рахунків і допоміжних таблиць» (СНР-53).
Третій етап – кінець 50 рр. – початок 80 рр. XX ст.	Розробка та публікація ООН другої версії СНР-68 «Блакитна книга» - першого документу, який детально описував методологію побудови національних рахунків. Розробка та прийняття «Європейської системи рахунків - 79».
Четвертий етап – з 1982 до теперішнього часу	Створення міжнародних норм та оптимізація СНР, розширення кола користувачів СНР. Розробка та прийняття третьої версії СНР-93, її перегляд та оновлення в 2008 році.

Джерело: складено автором за [43,46,47]

При цьому етап зародження характеризувався зміною уявлень про природу виробництва та національного доходу.

Підетапи етапу зародження можна представити таким чином:

1. Доктрина меркантилістів у XVI столітті.
2. Раціональна теорія Петті та Буагільбера кінця XVII століття.
3. Доктрина фізіократів XVIII століття.
4. Обмежена теорія матеріального виробництва А. Сміта.
5. Повернення до ранньої розширеної концепції XVII століття.
6. Обмежена концепція ринкового виробництва.

Особливості розвитку статистики національного доходу в XVI-XIX ст. такі:

1) у першій половині аналізованого періоду розрахунки будувалися на основі даних виробництва та описували розвиток сільського господарства;

2) у другій половині розрахунки почали торкатися сукупного національного доходу, в їх основу покладено розширену концепцію виробництва та особлива увага приділялася розподілу доходу;

3) статистика залежала від політичного режиму країни та більше служила для підтримки влади на основі проведених розрахунків макроекономічних показників;

4) категорії «національний дохід» та «національне багатство» часто змішувалися та розраховувалися для характеристики благополуччя країни;

5) розрахунки та оцінки не базувалися на чітких теоретичних концепціях;

6) більшість опублікованих розрахунків відносилися до приватної власності;

7) доходи не розподілялися на первинні та вторинні, не було чіткого уявлення щодо фаз кругообігу національного доходу та багатства;

8) не робилися співставлення та аналіз даних економічних категорій.

В історії становлення та розвитку системи національних рахунків деякі економісти виділяють два основних етапи [48,49,50,51].

Перший етап охоплює дослідження, проведені до Другої світової війни. Зацікавленість органів державного управління статистикою національного доходу в той час була спричинена Великою економічною депресією 1929-1933 рр. Владі необхідні були дані для боротьби з інфляцією, безробіттям і простоем виробничих потужностей. У той час для багатьох дослідників стало очевидно, що ринкова економіка не спроможна самостійно, за допомогою вбудованих механізмів, вийти з кризи та повернутися до рівноваги.

Одним із перших вчених, який детально обґрунтував ідеї і методи державного регулювання ринкової економіки, був відомий англійський економіст Дж. Кейнс. Він у 1936 р. свої погляди на проблеми регулювання ринкової економіки виклав у роботі під назвою «Загальна теорія, зайнятості, відсотка та грошей» [52].

Досягненнями того часу можна вважати:

- 1) розробку загальних принципів обчислення національного доходу;
- 2) визначення багатьох теоретико-методологічних принципів обчислення макроекономічних показників;
- 3) обґрунтування необхідності включення у вартісну оцінку національного доходу умовних оцінок житлових послуг, що надаються домовласниками самим собі;
- 4) доведення необхідності вилучення із національного доходу приросту вартості активів в результаті інфляції;
- 5) доведення доцільності оцінки національного доходу за ринковими цінами, а не за факторною вартістю;
- 6) розробку методики оцінювання неринкових послуг органів державної влади;
- 7) пропозиція розділити національний дохід на вироблений, розподілений та використаний;
- 8) розробка трьох методів визначення національного доходу – за доданою вартістю, розподільчий та кінцевого використання;

9) отримання змоги визначити місце витрат на оборону в національному продукті в результаті розділення національного доходу за факторною вартістю та у ринкових цінах.

Другий етап почався після Другої світової війни. Для того, щоб визначити основні напрямки економічної політики після війни та відновити міць, владі найбільш розвинутих капіталістичних країн необхідні були розширені макроекономічні показники, що стимулювало розвиток статистики. В результаті в СНР були інтегровані такі блоки економічної статистики, як дані про національне багатство, рух фінансових ресурсів, зовнішньоекономічні зв'язки, міжгалузевий баланс та інші. Другою особливістю даного етапу було те, що міжнародні економічні організації стали відігравати активну роль у розвитку методології і практики розробки національних рахунків.

Другий етап мав такі основні досягнення:

- 1) розробка міжнародних стандартів у галузі національних рахунків;
- 2) створення єдиної методологічної основи для збору, систематизації та зіставлення у міжнародному масштабі статистичних макроекономічних показників;
- 3) широке застосування ЕОМ і математичних методів у розробці СНР.

Виділення двох етапів, на нашу думку, не відображає всіх особливостей розвитку та становлення СНР. Саме тому використано в подальшому аналізі періодизацію, наведену в табл. 1.2. При цьому перший етап аналогічний, а другий етап розпадається на три, кожен з яких відрізняється суттєвими особливостями та прийняттям нових версій національних рахунків.

Таким чином, перший етап виникнення СНР датується другою половиною 30-х рр. – другою половиною 40-х рр. ХХ ст. та характеризується першими спробами інтеграції у єдиний блок розрахунків національного

доходу, які здійснювалися різними методами, шляхом гармонізації існуючих визначень і класифікацій.

Яскравими представниками того часу був не лише Дж. Кейнс, а й А. Маршал, С. Кузнец, М. Джильберт, В. Леонт'єв, які багато зробили для прояснення ряду теоретичних принципів розрахунку національного доходу та розробки національних рахунків [53,54,55].

Другий етап розвитку СНР розпочався з кінця 40-х рр. ХХ ст. і тривав до першої половини 50-х рр. ХХ ст.

У цей період активно працював учень та послідовник Дж. Кейнса Стоун Річард-Джон-Ніколас (1913-1991), який вважається одним із основоположників системи національних рахунків. Він є автором багатьох економічних робіт, серед яких важливо виділити такі: «Система національних рахунків» (1968), «Метод витрати-випуск і національні рахунки» (1961) [4]. Саме Р. Стоун вперше застосував на макрорівні бухгалтерський принцип подвійного запису.

У його системі національні рахунки представлені в матричній формі (кожний рахунок є рядком доходів і стовпцем витрат) та зведені у систему таблиць у формі бухгалтерських рахунків, які характеризують процеси виробництва, розподілу та кінцевого використання сукупного суспільного продукту та національного доходу за рік.

Початком пропонованих стандартів у сфері національних рахунків можна вважати 1947 рік, коли був опублікований доклад ООН під керівництвом Р. Стоуна, в якому були сформовані важливі принципи національного рахівництва. А в 1951 році тим же спеціалістом був підготовлений доклад для Організації Європейського Економічного Співтовариства під назвою «Спрощена система національних рахунків», яка враховувала труднощі щодо збору необхідних статистичних даних та їх практичного використання.

У 1952 р. «Спрощена СНР» була замінена на «Стандартну Систему національних рахунків», яка була більш детальною. В 1953 р. в ООН під

керівництвом Р. Стоуна був підготовлений документ «Система національних рахунків та допоміжних таблиць», який по праву вважається першим стандартом ООН у сфері національного рахівництва.

Ця система складалася із шести типових рахунків для основних секторів – для підприємств, домашніх господарств, приватних некомерційних організацій, органів державного управління. Кожен із шести рахунків відносився до одного з важливих агрегатів, таких як внутрішній продукт, національний дохід, вклади в основний капітал. За основу була взята базова структура рахунків виробництва, операцій з капіталом і рахунків зовнішніх операцій.

У цьому документі підкреслювалася важливість узгодження міжнародних статистичних стандартів; вказувалася необхідність приведення у відповідність принципів міжнародної економічної та фінансової статистики та національних рахунків. Дана система забезпечувала інформаційну базу для оцінки напряму економічного розвитку та прийняття рішень урядом, давала можливість привести попит і пропозицію виробничих ресурсів у відповідність з фінансами.

Проте міжнародний стандарт СНР-53 не приділяв достатньо уваги проблемам розрахунку та визначення основних показників рахунків. Саме тому в 1955 р. ООН випустила тимчасову рекомендацію щодо методики розрахунку національного доходу з урахуванням особливостей країн, що розвиваються. А починаючи з 1958 р. статистичні дані по 70 країнам у вигляді стандартних таблиць з додатковою інформацією національних статистичних органів і статистичними публікаціями офіційно представлялися у «Щорічнику по статистиці національних рахунків». Врахувавши всі недоліки СНР-53 у 1960 р. вийшло друге видання стандартів, а в 1964 р. – третє.

Подальший розвиток національного рахівництва був пов'язаний зі спробами інтеграції різних балансових структур, а саме: таблиць «Витрати-Випуск» і системи показників, які характеризують рух національного доходу,

рахунків виробництва, споживання і капіталовкладень (так званих реальних рахунків) та рахунків доходів, витрат і фінансування капіталовкладень (так званих фінансових рахунків). У реальних рахунках основну увагу потрібно було приділити галузям і продуктам; а у фінансових рахунках важливим було групування економічних одиниць по секторам, а також необхідна була класифікація трансфертів і фінансових відносин між секторами.

Другий стандарт ООН у сфері національного рахівництва був схвалений Статистичною комісією ООН в 1968 р. Документ, який став відомим під назвою «Блакитна книга», був підготовлений Р. Стоуном у співпраці з американським економістом Н. Айдиновим, який працював у Секретаріаті ООН.

Загальна структура СНР-68 мала такий вигляд:

1. Зведені рахунки:
  - 1.1 Валовий внутрішній продукт і використання його.
  - 1.2 Наявний національний дохід і розподіл його.
  - 1.3 Фінансування капітальних витрат.
  - 1.4 Зовнішні операції.
2. Рахунки виробництва, споживання і капіталоутворення:
  - 2.1 Види товарної продукції (товарів і послуг, які реалізуються).
  - 2.2 Нетоварна продукція та послуги (ті, що не реалізуються).
  - 2.3 Галузі виробництва країни.
  - 2.4 Послуги державних установ.
  - 2.5 Послуги приватних некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства.
3. Рахунки доходів і видатків на фінансування капітальних затрат:
  - 3.1 Нефінансові корпоративні аналогічні підприємства.
  - 3.2 Фінансові установи.
  - 3.3 Державні установи.
  - 3.4 Приватні некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства.

3.5 Домашні господарства (з урахуванням приватних нефінансових некорпоративних підприємств).

При цьому система побудована за принципом строгого розмежування поточних рахунків і рахунків капіталу, кожен із яких розподіляється на два класи. Поточні рахунки включають рахунки, які відносяться до виробництва товарів (перший клас), при цьому об'єктами класифікацій є товари та галузі, в яких вони створюються; рахунки, які відображають використання доходів на придбання споживчих товарів і послуг, на трансферти та запаси продуктів (другий клас), при цьому об'єктами класифікації виступають види витрат та суб'єкти, які їх несуть. Рахунки капіталу відносяться до валового капіталоутворення в різних галузях національного господарства та інвестиційної діяльності влади та приватних некомерційних організацій, а рахунки фінансування капіталу будуються за інституційними секторами.

У цілому та за окремими секторами в системі наводиться характеристика відтворюваних та невідтворюваних матеріальних ресурсів, а також фінансових активів і пасивів, пов'язаних із рухом потоків. Це дає можливість прослідкувати фінансові потоки, визначити заощадження як джерела фінансування та показати, в якій мірі активи кожного сектора формуються за рахунок власних і запозичених коштів.

Таким чином, СНР 1968 року відіграла значну роль у розвитку національного рахівництва як на національному, так і на міжнародному рівнях. На основі її концепцій та визначень ООН почала випускати статистичні щорічники щодо національних рахунків, в яких було систематизовано найважливіші світові макроекономічні показники та їх компоненти. Більшість країн світу намагалися використовувати положення нової системи якомога повніше та регулярно.

На базі СНР-68 Європейське Співтовариство на початку 1970 року розробило Європейський варіант СНР, який являв собою адаптацію СНР до потреб найбільш розвинутих європейських країн.

У наступні роки робота по вдосконаленню системи, її аналізу та перегляду основних положень не зупинялася. Так протягом 1975-1980 рр. було проведено регіональні наради, присвячені аналізу практичного використання СНР-68 у різних країнах. У 1979 р. під керівництвом Статистичної комісії була створена група експертів, яка займалася питаннями вдосконалення системи та її більшого узгодження з іншими міжнародними статистичними стандартами.

Протягом 1982-1985 рр. міжнародні організації, консультанти та національні статистичні організації здійснювали дослідження за напрямками, які підлягали обговоренню. В результаті було розроблено документи про організацію перегляду СНР та про концептуальні основи переглянутої СНР.

У 1986-1989 рр. Міжсекретаріатська робоча група обговорювала важливі питання нової СНР. Серед них можна виділити: структуру СНР, зовнішній сектор, рахунки виробництва, таблиці «Витрати-Випуск», фінансові потоки, баланс активів та пасивів, а також шляхи узгодження СНР і БНГ. У 1989 р. була створена група експертів, які провели шість засідань для розгляду невирішених питань та аналізу проектів розділів переглянутої СНР.

У 1990 р. обговорювалися проекти вже опублікованих розділів, а також багато уваги було приділено обліку екологічних аспектів. У 1991 р. Статистична комісія подала проект переглянутої СНР, який доповнювався до літа 1992 р. У жовтні 1992 р. проект був обговорений на міжрегіональному семінарі. В 1993 р. Статистична комісія одноголосно рекомендувала прийняти новий проект СНР, а Економічна та Соціальна Рада ООН призвали країни та міжнародні організації використовувати дану систему.

СНР-93 вміщувала в собі понад 500 стандартних рахунків та 26 допоміжних таблиць. При цьому всі рахунки поділялися на три класи.

До першого класу входили консолідовані рахунки, на основі яких можна характеризувати макроекономічні пропорції:

- 1) рахунок валового внутрішнього продукту та витрат на нього;
- 2) рахунок національного доходу та його розподілу;

- 3) рахунок фінансування капітальних затрат;
- 4) рахунок зовнішніх операцій.

Рахунки другого класу створювалися на основі першого класу стосовно виробництва, споживання та капіталоутворення окремих продуктів та послуг.

До нього входили:

- 1) рахунки для ринкових продуктів і послуг;
- 2) рахунки інших (неринкових) продуктів і послуг;
- 3) рахунки галузей, що виробляють товари;
- 4) рахунки виробників послуг приватних некомерційних організацій, що обслуговують домогосподарства;
- 5) рахунки обслуговування одних домашніх господарств іншими.

Рахунки третього класу є рахунками доходів, витрат і фінансування капітальних вкладень. Вони включали:

- 1) рахунки для фінансових корпоративних і напівкорпоративних підприємств;
- 2) рахунки державного управління;
- 3) рахунки приватних некомерційних організацій, що обслуговують домогосподарства;
- 4) рахунки домогосподарств і приватних нефінансових некорпоративних підприємств.

Загальна система рахунків нової СНР 1993 року включала наступні класи рахунків:

- 1) стандартний набір рахунків для всіх секторів економіки;
- 2) рахунки для галузей економіки (рахунки виробництва та створення доходів);
- 3) рахунки для окремих видів економічних операцій;
- 4) рахунки для економіки в цілому.

Особливістю нової системи було включення в її структуру сателітних рахунків, які призначені для аналізу деяких аспектів соціально-економічного розвитку шляхом використання концепцій та визначень, які не визначені в

основній схемі СНР. Сателітні рахунки – це система показників, які призначені для аналізу особливих проблем (освіта, наукові дослідження, охорона здоров'я тощо). З одного боку, сателітні системи в принципі зв'язані з центральною структурою СНР, за допомогою якої вони інтегруються з основною комплексною системою статистичної інформації, а з іншого боку, вони також пов'язані з інформаційними системами в конкретних областях.

Розробка сателітних рахунків – це важливий крок СНР поряд із фінансово-економічним і технічно-економічним підходами до вивчення соціальних процесів. До цього процес виробництва розглядався, в першу чергу, з технологічної точки зору, а в новій системі ясно проявляється тенденція посилення значення в макроекономічній статистиці таких розділів, як статистика зайнятості, розподілу та перерозподілу доходів.

СНР 1993 року мала ряд концептуальних нововведень, які внесли суттєві зміни в перспективу розвитку національного рахівництва. Так теоретично правильним визнається розширити сферу виробництва за рахунок нелегальних, юридично заборонених видів діяльності; введена категорія «змішаний дохід»; проведена чітка межа між витратами на кінцеве споживання та фактичним кінцевим споживанням; розширено поняття «валове накопичення»; подальший розвиток отримала інституційна класифікація економічних одиниць.

До другої групи теоретико-методологічних новацій можна віднести більш чітке розмежування економічних операцій на грошові та інші. При цьому останні ділять на три види: фактична діяльність мала місце, але оцінка умовна (виробництво сільськогосподарської продукції для власного споживання); бартерна операція; фактично економічна операція не мала місця, але реєструється (реєстрація господарської операції типу «відрахування на соціальне страхування» всередині сектора «Домашнє господарство»).

Особливу увагу приділено також блоку показників, які характеризують зміни активів і пасивів, тобто на фінансовий аспект відтворення. Більш

детально відображаються розподільчі та перерозподільчі операції; нефінансові активи (накопичення основного капіталу та операції із землею) розглядаються в рахунку капіталу, а операції, пов'язані зі зміною активів і пасивів – у фінансовому рахунку; нефінансові нематеріальні активи входять в балансові таблиці, але не розглядаються як функції виробництва.

Таким чином, у новій СНР 1993 року викладено результати роботи спеціалістів різних країн і Статистичної комісії ООН по вдосконаленню та подальшому розвитку національного рахівництва. Уточнено визначення та класифікації багатьох важливих показників, вдосконалено структуру деяких рахунків, розроблено методологію відображення показників національного багатства та інше. Структура СНР була вдосконалена шляхом підвищення логічної відповідності її основним фазам економічного процесу, підсилення гармонізації показників СНР з показниками міжгалузевого та платіжного балансу, державного бюджету.

З розвитком економіки та суспільства відбуваються зміни в методології й теоретичних концепціях, у потребах користувачів, тому стандарти національних рахунків мають переглядатися та обновлятися. Так після значних змін СНР у 1993 році Статистична комісія ООН прийшла до висновку, що краще робити незначні зміни в системі, але частіше.

В останні роки збільшення ролі та значення комунікаційних й інформаційних технологій, глобалізація національних економічних систем та соціальних реформ, збільшення частки нематеріальних активів та послуг в національному доході дали суттєвий поштовх до коригування в сфері формування статистичних даних, як в частині класифікацій, так і в теоретичних положеннях.

Після конференції Міжнародної асоціації по офіційній статистиці 2002 року, яка була присвячена темі «Офіційна статистика й нова економіка», було прийнято рішення обновити СНР 1993 року. При цьому вказувалося на те, що нововведення не будуть фундаментальними та ґрунтовними, оскільки мають

бути реалізовані на практиці та узгоджені з відповідними статистичними керівництвами в суміжних галузях економіки.

Організацією та координацією даної роботи займалася Міжсекреторіальна робоча група по національним рахункам, яка включала представників ОЕСР, Статистичного бюро Європейських співтовариств, МВФ, Статистичного відділу ООН та Всесвітнього банку. Головну роль у проекті відіграла Консультативна група експертів по національним рахункам, в яку увійшли експерти з 20 країн всіх регіонів світу. Дана група розглядала пропозиції по зміні СНР 1993 року, аналізувала і давала висновки щодо їх раціональності.

З цілю максимально можливої участі світового статистичного співтовариства в проекті оновлення системи Статистична комісія ООН створила спеціальний сайт, в якому всі бажаючі могли знайти необхідну інформацію щодо нововведень.

Весь процес було поділено на два основні етапи. На першому етапі в 2008 році було визначено 44 питання, які заслуговували розгляду для внесення суттєвих змін і 39 питань для уточнення редакції існуючого тексту. Всі 44 питання досліджувалися та обговорювалися протягом 2009 року різними цільовими та робочими групами, комітетами на другому етапі.

При цьому зміни торкнулися майже всіх розділів СНР, але в основному вони сконцентровані на питаннях нефінансових активів, фінансових послуг і фінансових інструментах, платіжного балансу, сектору державного управління. Тобто більшість рекомендацій стосувалися економічних одиниць і операцій, які характеризували глобалізацію економіки, інновації у фінансових інструментах та збільшення інтересу до джерел багатства, боргу приватного та державного секторів. Деякі рекомендації лише розвивали та уточнювали визначення та класифікації, а реалізація частини інших рекомендацій змінила основні агрегати системи, такі як ВВП та заощадження, у зв'язку зі зміною відображення деяких аспектів виробництва, споживання та накопичення.

Результати та швидкість введення нових стандартів у національному рахівництві залежить від наступних основних факторів [57]:

- 1) поточний стан введення СНР 1993 року та плани країни в цій сфері;
- 2) гармонізація статистики національних рахунків з іншими системами макроекономічної статистики та бухгалтерським обліком;
- 3) плани країн щодо вдосконалення їх статистичних систем на основі міжнародних стандартів;
- 4) використання показників СНР органами державного управління країн для прийняття рішень в сфері економічної політики;
- 5) особливості організації економіки, існуючі в ній інститути та механізми;
- 6) рівень трансформації планової економіки в ринкову (для країн СНД).

Таким чином, «Система національних рахунків 2008 року (СНР 2008 року) зберігає основні теоретичні положення попереднього видання – Системи національних рахунків 1993 року (СНР 1993 року). Разом з тим, у відповідності з мандатом Статистичної комісії Організації Об'єднаних Націй в СНР 2008 року вводиться трактовка нових аспектів розвитку економіки, більш детально розробляються ті аспекти, які все більше привертають увагу аналітиків, та приводяться пояснення по широкому колу питань. Зміни в СНР 2008 року приводять національні рахунки у відповідність з розвитком економічної сфери, прогресом в методологічних дослідженнях і потребами користувачів» [57].

Після розгляду основних етапів розвитку СНР, можна зробити такі висновки.

Необхідність СНР зумовлена:

- 1) потребами органів державної влади в інформації, необхідної для розробки та реалізації економічної політики, розробки прогнозів та програм соціально-економічного розвитку;

2) потребами міжнародних економічних організацій для прийняття рішень щодо вступу в ці організації різних країн, у залежності від значень їх основних макроекономічних показників;

3) потребами наукових установ і дослідницьких центрів в агрегованих інформаційних показниках для здійснення аналізу макроекономічних процесів і явищ, розробки прогнозів, планів, теоретичних і практичних моделей тощо;

4) потребами підприємницьких структур в інформації про економічне середовище, в якому вони працюють.

СНР побудована на кількох головних принципах, що дозволяють системно, компактно й уніфіковано подавати соціально-економічну інформацію [58]:

1. Кожна операція фіксується двічі. Якщо в операції беруть участь дві інституційні одиниці, то їх записують чотири рази.

2. Операції віддзеркалюються в рахунках обох інституційних одиниць одночасно (за методом нарахування).

3. Кожна операція має враховуватися на всіх рахунках за однією вартістю (фактичною).

4. За агрегування даних на більш високому рівні використовується принцип консолідації (виключення операції між одиницями однієї групи, а також виключення взаємних фінансових активів і пасивів).

5. З метою компактного подання даних у СНР використовується принцип сальдування (методом заліку).

6. Відображення господарського кругообігу – трьох аспектів відтворення національної економіки (виробничого, розподільчого та кінцевого використання).

7. Розмежування руху товарів (матеріальних благ і послуг) та потоків доходів (оплата праці найманих працівників, прибуток, змішаний дохід та інше).

8. Поділ продукції, що виробляється, на кінцеву та проміжну. Кінцева продукція застосовується для невиробничого споживання і нагромадження. Проміжне споживання – вартість товарів та послуг, які використовуються у процесі виробництва.

9. Групування всіх доходів і витрат на поточні та капітальні.

10. Основні показники можуть бути розраховані як на валовій, так і на чистій основі.

СНР ґрунтується на двох основних теоретичних концепціях: розширеного трактування виробництва та первинних доходів.

Згідно з першою теорією, СНР охоплює всі галузі та сфери економічної діяльності: виробництво матеріальних продуктів, послуг та економічну діяльність домогосподарств із певними обмеженнями. Так, якщо роботу виконують самі члени домогосподарств, то її результати не враховуються при підрахунку ВВП та національного доходу.

Таким чином, СНР виділяє такі види економічної діяльності:

- 1) виробництво речових товарів для власного споживання, для продажу та нагромадження;
- 2) виробництво нефінансових послуг для продажу;
- 3) виробництво фінансових послуг для продажу;
- 4) виробництво послуг, що надаються органами державного управління;
- 5) діяльність некомерційних організацій;
- 6) діяльність домашньої найманої прислуги;
- 7) житлові послуги, що надаються домовласниками для власного споживання.

До обсягу виробництва за рік не включають:

- 1) результати природного приросту рослин і тварин, якщо цей приріст здійснюється без участі людини;
- 2) зміну вартості активів, зумовлену інфляційними чинниками.

Концепція первинних доходів ґрунтується на розширеному трактуванні доходу, який визначається як будь-яка сума грошових надходжень, а ознакою первинних доходів є включення їх у ціну товару. Первинні доходи представлені структурними агрегованими складовими ВВП: амортизація, заробітна плата, прибуток підприємств, рентний дохід, позичковий процент, дивіденди, непрямі чисті податки на виробництво та імпорт.

До найбільш важливих агрегатів СНР відносяться:

1. Валовий внутрішній продукт.
2. Сальдо первинних доходів, одержаних від інших країн.
3. Валовий національний дохід (1+2).
4. Сальдо поточних трансфертів, одержаних від інших країн.
5. Валовий національний наявний дохід (3+4).
6. Кінцеве споживання.
7. Валове заощадження (5-6).
8. Сальдо капітальних трансфертів, одержаних від інших країн.
9. Джерела фінансування інвестицій (7+8).
10. Валове нагромадження.
11. Чисте придбання невироблених нефінансових активів.
12. Чисте кредитування (чисте запозичення) (9-10-11).

Термін «національне рахівництво» був запропонований ще напередодні Другої світової війни голландським економістом Ван Кліфом. Він у 1941 р. опублікував в голландському щомісячному журналі дві статі з побудованими таблицями національних рахунків для Голландії за 1938 рік. У тому ж таки 1938 р. у Франції Р. Фроманом були побудовані національні рахунки, які встановлювали зв'язок між рахунками підприємств та країни в цілому. Відомо також, що в 1941 році в Англії Джеймс Мілль і Річард Стоун розробили власну систему національних рахунків на основі вивчення національного доходу країни. В середині 1930-х р. В. Леонтьєв розпочав роботу над своєю системою показників в формі таблиці «витрати-випуск». А

в 1926 р. був опублікований баланс народного господарства СРСР за 1923-1924 рр.

Центральними показниками СНР є валовий внутрішній продукт і валовий національний дохід.

Валовий внутрішній продукт визначається як валова вартість (у ринкових цінах) усіх товарів і послуг, створених протягом певного періоду на території даної країни з використанням лише її факторів виробництва.

Валовий національний дохід – це сукупний дохід власників усіх факторів виробництва: заробітної плати, прибутку, ренти, процента та засвідчує ступінь участі кожної категорії власників у національному виробництві, їхню частку. Чистий національний наявний дохід визначається як чистий національний дохід плюс поточні трансферти, отримані із-за кордону, мінус поточні трансферти, виплачені за кордон. А чистий національний дохід – це валовий національний дохід мінус споживання основного капіталу.

Величина національного доходу – це один із найважливіших макроекономічних показників. Він найбільш повно дає уявлення про рівень економічного розвитку країни, а також про її потенційні можливості забезпечувати добробут населення і вирішувати соціальні проблеми.

Для розуміння сутності даного поняття необхідно знати процеси формування, розподілу, перерозподілу та кінцевого споживання національного доходу.

Так, створення національного доходу відбувається у галузях матеріального виробництва та в сфері послуг. Його розміри зростають за рахунок збільшення чисельності зайнятих і підвищення продуктивності праці.

Розподіл національного доходу полягає у визначенні частки всіх учасників його виробництва.

Перерозподіл національного доходу здійснюється через механізм ціноутворення, державний бюджет, податкову систему, внески до соціальних фондів та інше.

Основною ціллю побудови рахунків використання доходів є те, щоб показати як сектори державного управління, домашніх господарств, некомерційних організацій, які обслуговують домашні господарства, розподіляють свої доходи на споживання і заощадження.

Витрати на кінцеве споживання сектора домашніх господарств складаються із витрат домашніх господарств-резидентів на товари та послуги індивідуального споживання, включаючи вартість товарів за економічно незначимими цінами, а також вартість товарів і послуг, які були куплені за кордоном. Фактичне кінцеве споживання домогосподарств визначається як сума їх витрат на кінцеве споживання і вартості соціальних трансфертів у натуральній формі, які вони отримали.

Вартість фактичного кінцевого споживання сектора державного управління дорівнює вартості його загальних витрат на кінцеве споживання мінус його витрати на індивідуальні товари послуги, які надані в якості соціальних трансфертів у натурі домашнім господарствам. Тобто, кінцеве споживання державного управління дорівнює вартості витрат на колективні послуги.

Нефінансові та фінансові корпорації не мають витрат на кінцеве споживання або фактичного кінцевого споживання. Їх чисті заощадження дорівнюють чистому наявному доходу або чистому скоригованому наявному доходу.

Вартість фактичного кінцевого споживання сектора некомерційних організацій, які обслуговують домашні господарства, дорівнює вартості його загальних витрат на кінцеве споживання мінус його витрати на індивідуальні товари та послуги, які надані в якості соціальних трансфертів у натурі домашнім господарствам.

Таким чином, відповідно до СНР-2008, кінцеве споживання економіки можна розглядати з двох основних позицій (див. рис. 1.10) [37].

Рис. 1.10. Визначення загального кінцевого споживання в економіці

Джерело: автор склав на основі Системи національних рахунків 2008 року

Заощадження, у контексті СНР-2008, представляє собою частину доходу, який створений національною економікою або зовнішнім світом у виробничому процесі та не використаний на кінцеве споживання.

Якщо наявний дохід перевищує витрати на кінцеве споживання, то заощадження додатні та можуть бути використані на придбання активів або погашення зобов'язань. Якщо ж наявних доходів не достатньо для покриття споживання, то заощадження стають від'ємними, що потребує реалізації або використання наявних активів, або ж збільшення зобов'язань.

Таким чином, наявний дохід виступає максимальною сумою, яку інституційна одиниця може витратити на товари та послуги для кінцевого споживання у поточному періоді без необхідності зменшувати початковий запас грошових засобів, реалізовувати інші активи або збільшувати зобов'язання.

Національні рахунки виникли практично одночасно та незалежно в багатьох країнах. Проте беззаперечним фактом є те, що історично та логічно національні рахунки були розвитком та поглибленням розрахунків національного доходу.

Саме тому в дійсності просто не можливо назвати одного автора СНР, оскільки дуже багато вчених приймали участь у її створенні та вдосконаленні на протязі довгих років. Це, насамперед, Дж. Кейнс, Р. Стоун, В. Леонт'єв, С. Кузнєц, К. Кларк, А. Маршал та інші.

Не можливо також не згадати такі відомі імена, як: англійський економіст Дж. Хикс, концепція доходу якого була покладена в основу показників доходу в СНР 1993 року; голландський економіст Тінберген, який розробив першу економічну модель ділового циклу для економіки в цілому; норвезький економіст Фріш, який дав визначення національних рахунків, яке не втратило актуальності й сьогодні: «Під національними рахунками ми розуміємо не лише оцінки національного доходу за той чи інший період часу або оцінки національного багатства на той чи інший момент, але в розумній якості повний опис всієї економічної діяльності таким чином, що він забезпечує визначення взаємозв'язків між різними аспектами економічного процесу».

Таким чином, СНР – це система взаємопов’язаних показників, які використовуються для опису та аналізу макроекономічних процесів. Дана система відображає ідею загальної економічної рівноваги в країні, коли наявні ресурси відповідають їх використанню. СНР дає ступінчасту картину економічних процесів у країні, в тому числі й інформацію по стандартному набору рахунків для всіх секторів економіки.

Використання СНР необхідне для проведення макроекономічної політики держави, економічного прогнозування, для міжнародних співставлень макроекономічних показників.

Висновки до розділу 1

Розглянуто причини виникнення заощаджень відповідно різним економічним теоріям. Основну увагу приділено аналізу заощаджень у роботі «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» Дж. Кейнса, яка є найбільш революційною в даному напрямі.

Розкрито поняття «заощадження» через призму декількох аспектів:

а) як сукупність відносин між економічними агентами, які виникають у процесі відділення частини наявного доходу з ціллю покращення якості життя індивіда та суспільства в цілому;

б) як процес відкладеного споживання, що формується у натуральній, грошовій та фінансовій формах під впливом взаємодії сукупності факторів та мотивів на рівень ощадливості;

в) як фонд, який створюється населенням під дією об’єктивних соціально-економічних закономірностей, який тимчасово виключається із економічного обігу його власником для того, аби бути спожитим у майбутньому.

Проведено класифікацію заощаджень за такими ознаками: за формою розміщення, за характером використання, за мотивами утворення, за рівнем ризику, за терміном існування. Підкреслено, що подальше дослідження доцільно здійснювати саме за належністю заощаджень до інституційних секторів економіки.

Визначено, що фактори, які впливають на бажання суб'єктів економіки заощаджувати отримані доходи, поділяються на суб'єктивні та об'єктивні, макроекономічні та мікроекономічні. Обґрунтовано відбір для подальшого аналізу саме таких об'єктивних факторів, як: ВВП, валове споживання, загальний державний борг, ставка по депозитам, соціальні допомоги, індекс споживчих цін.

Розглянуто основні етапи становлення та розвитку національного рахівництва від етапу зародження статистики національного доходу в XVI ст. до СНР 2008 року з висвітленням генезису показника заощаджень.

Підкреслено корисність та необхідність використання національних рахунків як для міжнародних порівнянь, так і для можливостей більш глибокого статистичного аналізу основних макроекономічних показників України.

СНР виступає концептуальною основою забезпечення відповідності визначень та класифікацій, які використовуються в багатьох галузях статистики. Вона є інструментом гармонізації економічної статистики, оскільки забезпечує арифметичну відповідність даних, отриманих від підприємств, досліджень домашніх господарств, статистики зовнішньої торгівлі, від інших адміністративних джерел.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора [59,60,61,62,63,64].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ВАЛОВИХ ЗАОЩАДЖЕНЬ

2.1. Комплексна схема статистичного дослідження валових заощаджень

Однією з головних цілей державного регулювання ринкової економіки є створення сприятливих умов для заощадження та інвестування. У зв'язку з цим актуальною задачею статистики є дослідження різних факторів, які мають вплив на заощадження – важливе джерело фінансування на внутрішньому ринку. Аналіз таких зв'язків має важливе практичне значення для розробки системи стимулювання заощаджень, інвестицій та економічного зростання.

Перед статистикою стоять задачі, які умовно можна розділити на постійні та актуальні [65, 66]. Постійні задачі полягають у забезпеченні органів державного управління, окремих підприємств своєчасною, достовірною інформацією; інформування суспільства про поточні процеси та явища. Актуальні задачі формуються залежно від потреб суспільства та розвитку економіки. Це прогнозування найважливіших соціально-економічних процесів і явищ, проведення організаційної та методологічної роботи щодо повного переходу на Систему національних рахунків.

Статистика необхідна не лише для окремого підприємства, але й для країни в цілому. Статистична методологія дає основу для розробки перспективних планів розвитку економіки, прогнозування і моделювання можливих варіантів фінансово-економічної політики.

Основними завданнями сучасної статистики заощаджень є:

1) утворення цілісної структури збору та аналітичного опрацювання інформації про стан заощаджень в Україні для прогнозування перспектив їх залучення до інвестиційної діяльності та вироблення відповідних рекомендацій щодо раціональної поведінки органів державного управління;

2) перехід до використання в статистиці заощаджень міжнародних стандартів, під якими на практиці розуміються рекомендації міжнародних економічних організацій;

3) надання методичного забезпечення збору й аналізу інформації про процеси заощадження інституційних секторів економіки в цілому, а також окремих суб'єктів господарювання;

4) проведення аналізу складу та структури інвестицій за різними ознаками, особливо за належністю до інституційних секторів економіки;

5) проведення широкої роз'яснювальної та пропагандистської роботи щодо формування ідеології використання заощаджень як інвестицій у реальний сектор, що підвищить рівень життя людей та прискорить економічний розвиток країни в цілому.

Упорядкування інформації про господарюючі суб'єкти, їх операції, активи та пасиви на міжнародному рівні здійснює СНР. Це дозволяє розібратися з процесами, які відбуваються в економіці, визначити основні макроекономічні показники розвитку країни.

Основними завданнями правил і процедур СНР є опис загальної картини стану та розвитку економіки на макрорівні, визначення основних макроекономічних показників (серед яких заощадження посідають одне з головних місць) для аналізу взаємозв'язків між ними та для здійснення міжнародних порівнянь.

Отримана таким чином інформація необхідна:

1) органам державного управління для прийняття рішень щодо макроекономічної політики країни;

2) підприємцям, які бажають орієнтуватися в загальній макроекономічній ситуації;

3) міжнародним організаціям (ООН, МВФ тощо) для здійснення міжнародного економічного співробітництва.

Метою статистичного аналізу заощаджень є визначення сучасного стану заощаджень секторів економіки, виявлення і описання тенденцій процесів заощадження, виявлення впливу заощаджень на розвиток економіки, аналіз трансформаційних процесів, дослідження впливу факторів на обсяги заощаджень.

Важливою особливістю статистики як науки є її системний підхід до вивчення соціально-економічних явищ, що включає розробку системи показників, яка висвітлює основні види процесів в економіці. Системний характер статистики означає відповідність між різними показниками, які використовуються для опису та аналізу різних, але пов'язаних між собою аспектів соціально-економічних процесів [67, 68].

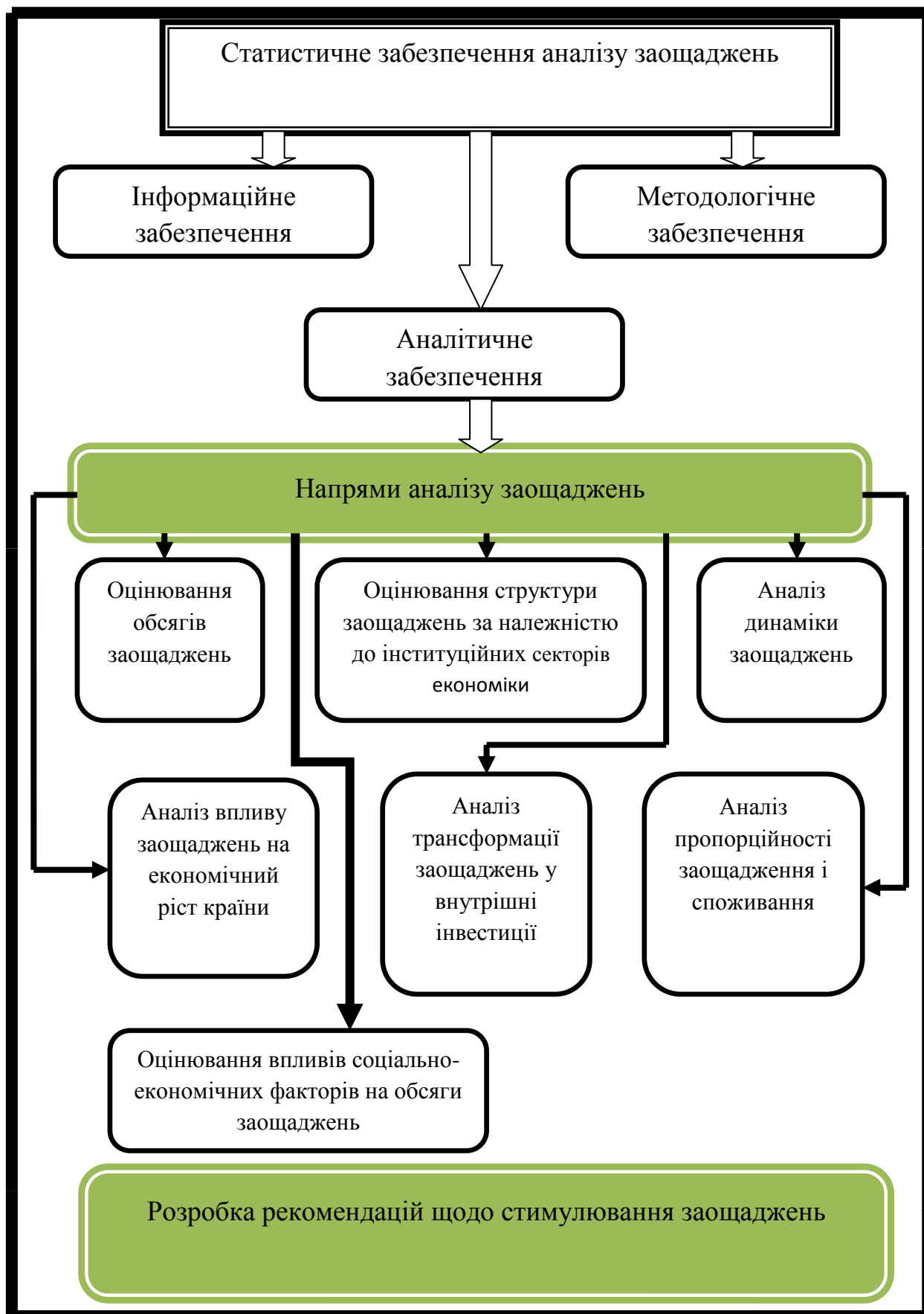
Саме тому при аналізі процесів заощадження необхідно використовувати не один статистичний показник, а всю їх систему, оскільки кожен показник відображає, вимірює особливий аспект даного процесу.

Методичні засади статистичного аналізу заощаджень охоплюють такі основні елементи, як:

- 1) обґрунтування напрямів дослідження;
- 2) визначення методів аналізу;
- 3) формування системи статистичних показників.

Статистичний аналіз заощаджень проводиться відповідно до встановлених напрямів дослідження. Саме вони визначають методи проведення аналізу та відповідну систему статистичних показників.

Опираючись на принципи теорії статистики та системний підхід, пропонуємо комплексну схему поетапного дослідження заощаджень, згідно з якою проведений статистичний аналіз заощаджень для прийняття управлінських рішень, направлених на моделювання перспективних планів розвитку економіки (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Схема комплексного статистичного аналізу заощаджень

Джерело: складено автором

До напрямів аналізу відносяться: оцінювання обсягів і структури заощаджень, аналіз їх динаміки, аналіз впливу заощаджень на розвиток економіки, аналіз трансформаційних процесів, аналіз пропорцій між споживанням і заощадженням, оцінювання впливу соціально-економічних факторів на обсяги заощаджень.

Для оцінки заощаджень потрібно використовувати прийоми та методи статистичного аналізу.

Одне з основних положень статистичної методології – це необхідність вивчення процесів і явищ у розвитку, з плином часу, тобто в динаміці.

Відносні показники динаміки необхідні для порівняння розвитку різних об'єктів, особливо якщо їх абсолютні характеристики різні.

Статистичний аналіз динаміки заощаджень дасть можливість:

- 1) охарактеризувати інтенсивність зміни динамічного ряду;
- 2) кількісно оцінити основні тенденції процесу заощадження;
- 3) виявити основні соціально-економічні фактори, які безпосередньо впливають на обсяги заощаджень;
- 4) спрогнозувати майбутні рівні заощаджень в економіці.

Іншим методом кількісної характеристики явищ і процесів, який ґрунтується на якісному аналізі, є економічні класифікації. Вони дозволяють визначити кількісні характеристики окремих груп і їх частки.

Так, заощадження можна класифікувати за багатьма ознаками: за формою розміщення, за характером використання, за мотивами утворення, за рівнем ризику, за терміном існування, за належністю до інституційних секторів (див. рис. 1.2). Виділення тих чи інших класифікаційних ознак залежить від головних цілей дослідження.

Наука не обмежується лише характеристиками ізольованих окремих ознак об'єкта дослідження. Статистика широко використовує загальнонаукові методи порівняння, узагальнення, синтезу. Саме тому вона використовує наряду з абсолютними показниками й відносні, що дозволяє

характеризувати їх співвідношення, зміну в часі, взаємозв'язки між собою і зовнішніми факторами [69].

Так, абсолютні показники заощаджень інституційних секторів є інформаційними, відображаючи процеси нагромадження у країні. Проте ця характеристика неповна, оскільки абсолютні показники не в змозі повністю відобразити багатогранний процес заощадження.

Аналіз складу сукупності, зокрема, частки заощаджень кожного з інституційних секторів у загальному обсязі заощаджень, здійснюється за допомогою відносної величини структури.

Вивчення структури заощаджень відповідно до належності до інституційних секторів економіки дозволяє проаналізувати внесок кожного сектора у загальний обсяг заощаджень. Це дає можливість розробляти рекомендації щодо впливу на бажання заощаджувати тим секторам, частка заощаджень яких мінімальна, а також щодо підтримки рівня заощаджень секторів, частка яких є максимальною.

Відмітимо, що при дослідженні структури заощаджень іноді виникає ситуація, коли показники структури мають від'ємні значення. Статистика не забороняє від'ємні величини часток, а лише вимагає, аби їх сума дорівнювала 100%. Одним із варіантів вирішення такої задачі є побудова показників структури по модулям [70].

Наступним напрямом комплексного аналізу процесу заощадження є забезпечення раціонального співвідношення між заощадженням і споживанням. Інформаційною базою для розв'язання цієї проблеми є дані національних рахунків.

Динаміка отриманих характеристик дасть змогу:

- 1) реально оцінити внутрішні та зовнішні можливості національної економіки;
- 2) визначити потенціал розвитку окремих секторів економіки та пріоритетні напрямки їх діяльності;

3) більш правильно та виважено розробити тактику та стратегію загальноєкономічних дій;

4) розвивати податковий, фінансово-кредитний, інвестиційний, виробничий аспекти політики держави.

Трансформаційні процеси економіки незалежної України супроводжувалися цілою низкою негативних наслідків: скоротилися обсяги промислового та сільськогосподарського виробництва, зменшилися масштаби капітального будівництва, збільшилася ступінь зносу матеріально-технічної бази виробництва, знизився рівень доходів і благополуччя населення країни. Все це є наслідком гострого дефіциту інвестиційних ресурсів.

Для аналізу зв'язку заощаджень та інвестицій пропонуємо використовувати коефіцієнт трансформації, який показує, яка частина валових заощаджень трансформується у внутрішні інвестиції:

$$K_{\text{тр.}} = \frac{KI}{HЗ}, \quad (2.1)$$

де $K_{\text{тр.}}$ – коефіцієнт трансформації заощаджень в інвестиції;

HЗ – заощадження національної економіки, млн. грн.;

KI – валові капітальні інвестиції, млн. грн.

При цьому можливі такі варіанти [15, с. 23]:

1) якщо $K_{\text{тр.}} < 1$, то національні заощадження перевищують валові капітальні інвестиції, що свідчить про недостатній рівень залучення вільних коштів в інвестиційні проекти або фінансові установи;

2) якщо $K_{\text{тр.}} > 1$, то інвестиції є більшими за національні заощадження, що свідчить про залучення іноземних інвестицій;

3) якщо $K_{\text{тр.}} = 1$, то між заощадженнями та валовими капітальними інвестиціями встановилася рівновага, що являється найкращою ситуацією для економіки.

Усі явища суспільного життя існують не ізольовано, вони нерозривно пов'язані між собою, безперервно рухаються та розвиваються. Тому

статистика, яка вивчає соціально-економічні явища, не може обмежитися лише вивченням окремо взятого явища, ізольованого від тих зв'язків, які воно має з іншими явищами. Навпаки, вона намагається по можливості охопити весь комплекс взаємозв'язаних явищ для того, щоб дати цим зв'язкам числове вираження.

Причинна залежність є головною формою закономірних зв'язків, які діють у певних умовах місця та часу [71]. Тому для виникнення наслідку необхідні і причини, і умови, тобто фактори. Суспільні явища чи окремі їх ознаки, які впливають на інші та зумовлюють їхню зміну, називають факторними, а суспільні явища або окремі їх ознаки, які змінюються під впливом факторних, називають результативними.

Саме тому застосування кореляційно-регресійного аналізу дасть змогу оцінити вплив соціально-економічних факторів на обсяги заощаджень. Це дасть можливість прогнозування і моделювання різних варіантів фінансово-економічної політики.

За статистичною природою зв'язки поділяють на функціональні та стохастичні. В тих випадках, коли значення результативної ознаки цілком та повністю визначається значеннями ознак-факторів, так що кожній системі значень (варіантів) факторних ознак відповідає одне значення результативної ознаки, говорять про функціональний зв'язок. Він характеризується повною відповідністю між причиною і наслідком. Така залежність притаманна фізичним, хімічним явищам тощо.

Стохастичний (кореляційний) зв'язок – це відповідність кожного значення факторної ознаки кільком значенням результативної. При цьому між причиною та наслідком немає повної відповідності, а спостерігається лише певне співвідношення.

На відміну від функціонального зв'язку, кореляційний проявляється не в кожному окремому випадку, а в середньому для значної кількості спостережень. Саме цей вид зв'язків найчастіше використовують для досліджень суспільних явищ.

Як функціональні, так і кореляційні зв'язки за їх напрямом можуть бути прямими та оберненими. Якщо напрямок зміни результативної ознаки співпадає з напрямком зміни ознаки-фактора, то зв'язок є прямим. Тобто, при прямому зв'язку при збільшенні значень ознаки-фактора результативна ознака також збільшується, а при зменшенні – зменшується.

У разі оберненого зв'язку зі збільшенням факторної ознаки результативна зменшується або навпаки, зі зменшенням факторної ознаки результативна зростає.

За аналітичним виразом (за формою) зв'язки поділяють на прямолінійні та криволінійні. Якщо залежність результативної ознаки від даної факторної ознаки може бути виражена рівнянням прямої лінії, то зв'язок прямолінійний (або лінійний), якщо залежність виражається рівнянням будь-якої кривої (наприклад, гіперболи, параболи тощо), то зв'язок криволінійний [72].

При цьому функціональні зв'язки виражаються точно тим чи іншим аналітичним рівнянням, а кореляційні зв'язки можуть бути виражені за допомогою аналітичного рівняння лише приблизно.

Якщо досліджується залежність результативної ознаки лише від одного фактора, то зв'язок однофакторний. Якщо при цьому зв'язок функціональний, то це вказує на те, що результативна ознака залежить лише від даного фактора.

Якщо ж зв'язок кореляційний, то при включенні в аналітичне рівняння лише одного фактора, ми елімінуємо вплив усіх інших. Такий зв'язок називається парним, оскільки ми розглядаємо лише дві ознаки. Якщо досліджується залежність результативної ознаки одночасно від декількох факторів, то зв'язок називається багатофакторним.

При дослідженні різних зв'язків між суспільними явищами статистика спирається на їх теоретичний та якісний аналіз. Для підтвердження отриманих результатів, для виявлення та якісної характеристики взаємозв'язків використовуються специфічні статистичні прийоми та методи. Так, для дослідження функціональних зв'язків використовується балансовий

та індексний методи. Для вивчення стохастичних зв'язків використовують метод паралельних рядів, метод аналітичних групувань, дисперсійний аналіз тощо [73, с. 232].

Для більш глибокого дослідження взаємозв'язку соціально-економічних явищ дані статистичні методи часто виявляються недостатніми, оскільки вони не дозволяють виразити наявний зв'язок у вигляді певного аналітичного рівняння, що характеризує механізм взаємодії факторних і результативних ознак. Тому для більш детального аналізу використовують кореляційно-регресійний аналіз (КРА), що є логічним продовженням та поглибленням більш елементарних методів.

Задача КРА – це побудова економіко-статистичної моделі, яка б дала можливість вивчати статистичну залежність не лише в межах даного експерименту, а й для розв'язування задач прогнозування.

При побудові та дослідженні таких економіко-математичних моделей виникають наступні проблеми.

1. Економіко-математична модель має бути специфікована, тобто при можливості змінні, які впливають на досліджуваний економічний процес, входили б у явному вигляді. Тобто, в модель мають входити всі змінні, які суттєво впливають на досліджуваний об'єкт. Потрібно також виділити незалежні (екзогенні) та залежні (ендогенні) змінні.

2. Економіко-математична модель є рівнянням, яке визначає лінію, що репрезентує емпіричну лінію регресії. Тобто, потрібно з'ясувати форму шуканого рівняння (лінійне або нелінійне).

3. Визначити невідомі параметри так, щоб теоретична лінія регресії була "найкращою". Це завдання вирішується за допомогою методу найменших квадратів.

4. Проблема адекватності побудованої моделі емпіричним даним розв'язується за допомогою теоретичних коефіцієнтів детермінації і кореляції та критеріїв Фішера і Стьюдента [74].

КРА складається з наступних етапів [74]:

- 1) попередній (апріорний) аналіз;
- 2) збір інформації та її первинна обробка;
- 3) побудова моделі (рівняння регресії);
- 4) оцінка та аналіз моделі;
- 5) прогноз на основі даної моделі.

Таке ділення на етапи умовне, оскільки всі вони пов'язані між собою, а результати, отримані на одному з етапів, дозволяють доповнити, скорегувати висновки інших стадій аналізу.

Під апріорним аналізом розуміють процес дослідження явища до збору початкової інформації. Він складається, як правило, з 4 основних стадій:

- вибір показника результативної ознаки;
- визначення головних чинників;
- встановлення напрямку зв'язку між результативною ознакою та факторами;
- висунення гіпотез про форму зв'язку [74, с. 6].

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України особливе значення набуває кваліфікований аналіз макроекономічних показників і параметрів, які характеризують економіку країни в цілому, основні тенденції її розвитку та умови економічного росту.

Ці моделі представляють собою важливий інструмент і засіб, який має не лише концептуальне та теоретичне значення, а й практичне при вирішенні актуальних проблем народного господарства. Саме тому міжнародні порівняння дадуть можливість скористатися досвідом більш розвинених країн і не повторити помилок менш розвинених.

Таким чином, комплексний статистичний підхід при дослідженні валових заощаджень забезпечує зіставлення та узагальнення показників заощаджень в просторі та часі, дає змогу всебічно розглядати процес заощадження, визначати основні фактори впливу на заощадження та вплив заощаджень на економічний розвиток країни в цілому.

2.2. Методи та система статистичних показників аналізу валових заощаджень

Розробка статистичної методології вивчення заощаджень включає такі основні етапи:

- 1) визначення основних джерел даних, необхідних для розрахунку заощаджень, а також процедури обробки зібраних даних із ціллю отримання узагальнюючих показників;
- 2) ідентифікація категорії заощаджень, що піддається статистичному вивченню, формування цілей дослідження;
- 3) визначення основних класифікацій, які можуть бути використані при розподілі заощаджень на однорідні групи за певними ознаками;
- 4) визначення складу заощаджень.

Статистичні показники розраховуються на основі первинної інформації про діяльність господарюючих суб'єктів. В Україні координаційна роль у зборі такої інформації належить Державній службі статистики [75]. Проте вона не може самостійно забезпечити органи управління необхідною інформацією для прийняття раціональних рішень. Саме тому багато інформації збирають Міністерство фінансів України, Національний банк України, податкові служби тощо.

У кожному обласному центрі є Головні управління статистики, які збирають, узагальнюють та аналізують інформацію на своїй території. Державна служба статистики України керує обласними управліннями, організовує статистичні спостереження за єдиною методологією, взаємодіє з іншими організаціями, які володіють інформацією.

Державна служба статистики України розробляє процедури переходу на стандарти міжнародних класифікацій, пояснює її Головним управлінням для більш ефективного використання та інтерпретації отриманих даних.

Основні джерела статистичних даних – це звітність підприємств, реєстри підприємств, переписи, спеціально організовані статистичні спостереження, статистичні спостереження іншим відомств і служб.

Останніми роками методологічна робота Державної служби статистики України направлена на впровадження міжнародних стандартів, особливо на розробку національних рахунків, які дозволять розраховувати основні макроекономічні показники, досліджувати формування макроекономічних пропорцій, проводити міжнародні порівняння, що надасть можливість використовувати досвід інших країн при формуванні основних напрямів стратегічного розвитку країни.

Організацію міжнародної статистики здійснюють статистичні служби ООН, спеціалізовані заклади (МОП, ВОЗ тощо) та інші міжнародні організації (МВФ, Світовий банк тощо). Діяльність цих статистичних служб включає розробку міжнародних стандартів, здійснення міжнародних порівнянь, публікацію даних по групам країн, регіонам і світу в цілому.

Важливим елементом організації статистичного вивчення процесу чи явища є збір первинних даних від секторів економіки. Основними методами збору даних щодо розміру заощаджень є бухгалтерська та статистична звітність організацій та підприємств, дослідження бюджетів домогосподарств, звіти Міністерства фінансів України тощо [76, 77, 78, 79].

Для визначення статистичних показників необхідно ідентифікувати ті процеси та явища, які вивчатимуться, вияснити їх природу та сутність.

Так, при визначенні сутності багатьох макроекономічних показників проводиться якісний аналіз їх природи, що ґрунтується, як правило, саме на політекономічних концепціях.

При аналізі макроекономічних процесів інколи ототожнюють заощадження з інвестиціями та нагромадженням.

Особливість категорії «нагромадження» полягає в тому, що його використовували радянські вчені для характеристики процесів заощадження. Так під нагромадженням розумілося перевищення виробництва над

споживанням; процес перетворення елементів чистого доходу суспільства в фактори виробництва; суспільна форма процесу виробництва; процес збільшення основних фондів сфери виробництва, предметів довгострокового використання населення, збільшення національного багатства [80].

Сутність капіталістичного нагромадження була вперше науково проаналізована К. Марксом: «нагромадження капіталу на перший план висуває збільшення розмірів капіталу, очевидну відмову капіталіста від споживання отриманого доходу, але приховує такі суттєві риси цього процесу, як те, що збагачення капіталіста пропорційне не рівню його особистого споживання, а кількості чужої неоплаченої праці, що ним присвоєно, що нагромадження виступає збереженням чужої неоплаченої праці, що сама відмова є не відмовою від споживання взагалі, а відмовою від особистого споживання частини присвоєного без еквіваленту додаткового продукту заради виробничого споживання цієї його частини, що збільшення капіталу є одночасно ростом бідності» [81].

К. Маркс указував, що: «фонди нагромадження та споживання, які відображають сутність економічних законів, у своїй основі протилежні: чим більше засобів виділяється для нагромадження, тим менше їх залишається для споживання, та навпаки»[81].

У відповідності до СНР, «валове нагромадження включає придбання виробничих активів (без їх вибуття) в цілях накопичення основного капіталу, матеріальних оборотних засобів або цінностей»[57]. При цьому валове нагромадження окремих інституційних одиниць або секторів може бути від'ємним, якщо вони продають досить багато своїх існуючих активів іншим інституційним одиницям або секторам.

Сьогодні ж заощадження виступають початковою стадією процесу нагромадження, коли економічний суб'єкт бажає отримати додатковий дохід у майбутньому.

Щодо інвестицій, то існує багато модифікацій даного поняття, що обумовлено специфікою та традиціями різних економічних шкіл та течій.

Так, відповідно до австрійської школи "граничної корисності", інвестиції трактуються як обмін задоволення потреб сьогодні на задоволення їх у майбутньому.

Дж. Кейнс, у свою чергу, виділяв подвійну природу інвестицій: з одного боку, він бачив у них величину акумульованого доходу з метою накопичення та обсяг ресурсів, тобто потенційний інвестиційний попит; з іншого боку, інвестиції виступали в формі витрат, які визначають приріст вартості капітального майна, тобто як реалізовані попит та пропозиція. Крім того, Дж. Кейнс трактував інвестиції як поточний приріст цінностей капітального майна внаслідок виробничої діяльності даного періоду; це та частина доходу за даний період, яка не була використана для споживання [3, с. 26].

Представники системного підходу К. Макконнел і С. Брю стверджували, що інвестиції – це витрати на будівництво нових заводів, на верстати та устаткування з тривалим терміном служби; витрати на виробництво та нагромадження засобів виробництва, збільшення матеріальних запасів; витрати на поліпшення освіти, здоров'я працівників чи на підвищення мобільності робочої сили [81].

Таким чином, якщо дотримуватися саме системного підходу, то інвестиції на мікрорівні – це вкладення в розвиток продуктивних сил та відносин економічної власності, а на макрорівні – це вкладення в розвиток економічної системи, яка включає також техніко-економічні та організаційно-економічні відносини, господарський механізм.

В Україні категорія інвестицій знайшла своє відображення в Законі України від 18.09.91 р. "Про інвестиційну діяльність" та в Законі України "Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 22.05.97 р.

Так, згідно зі статтею 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» під інвестиціями розуміють всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в

результаті чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект. Такими цінностями можуть бути:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери;
- рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права, що впливають з авторського права, досвід та інші інтелектуальні цінності;
- сукупність технічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але незапатентованих («ноу-хау»);
- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;
- інші цінності [82].

У Законі України "Про внесення змін до закону "Про оподаткування прибутку підприємств", "інвестиція – це господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно" [83] .

Таким чином, категорії «інвестиції», «нагромадження», «заощадження» помилково використовувати як синоніми. Забезпечення нормального розміру інвестицій зіштовхується з проблемою трансформації усіх заощаджень у реальні капіталовкладення. Акт заощадження одночасно перетворюється в акт інвестування.

Ураховуючи важливість заощаджень не лише для окремих інституційних секторів, але й для всієї економіки, необхідно розглянути особливості проведення статистичного аналізу національних заощаджень.

Так, за допомогою показників динаміки можна виявити основні тенденції розвитку явища чи процесу. Це дасть можливість використати отримані результати для подальшого прогнозування можливих змін у процесах заощадження країни.

Для відображення динаміки заощаджень використано діаграму, яка дає можливість наочно зобразити зміну даного показника за аналізований період (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Динаміка валових заощаджень України за 2003-2014 рр.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Аналіз показників динаміки показав неоднозначні зміни обсягів валових заощаджень. Так, 2003 рік ознаменувався збільшенням обсягів заощаджень на 1 в. п. порівняно з 2002 роком і дана динаміка збереглася до 2008 року. 2004 р. характеризувався швидким зростанням заощаджень, його частка в наявному доході складала трохи більше 30% (максимальне значення за весь аналізований період). У 2009 році порівняно з 2008 роком валові заощадження скоротилися більше, ніж на 23%. Ця ситуація була результатом фінансової кризи 2008 року, коли обсяг ВВП України також різко скоротився. У 2010 році ситуація покращилася, валові заощадження збільшилися на 30% порівняно з 2009 роком, досягли «докризисового» рівня та склали 197649 млн. грн. У 2011 році зростання в динаміці збереглося,

валові заощадження збільшилися майже на 6% порівняно з 2010 роком. 2012-2014 роки відзначилися зменшенням обсягів заощаджень, що пов'язано з нестабільною політичною та економічною ситуацією в країні.

У процесі формування заощаджень незалежної України деякі вчені (В. Бандера, В. Буняк, З. Ватаманюк, О. Ватаманюк) виділяють 3 етапи [84, 85].

Перший етап охоплює 1992-1995 рр. та характеризується дестабілізацією економіки, знеціненням національної валюти в умовах гіперінфляції, що привело в результаті до стрімкого знецінення заощаджень.

Другий етап розпочався в 1996 та тривав до 1999 року. Він характеризується економічним спадом, обмеженою інфляцією, нестабільністю національної валюти. В результаті населення зменшило довіру до фінансових інститутів, що призвело до зниження частки організованих (вклади в банківських установах, вклади в небанківських депозитних установах, придбання цінних паперів, вкладення у страхові поліси) заощаджень.

Третій етап – це 2000-2004 рр. На початку даного періоду в результаті валютно-фінансової стабілізації економіки доходи населення збільшувалися, що сприяло зростанню заощаджень. А наприкінці періоду, в результаті політичної нестабільності загальна схильність до споживання перевищила одиницю і збільшився показник схильності населення до кредитування.

Разом з тим, інші вчені вказують на необхідність виділення четвертого етапу, який, на їх погляд, розпочався з 2005 року та триває й досі [86, с. 269; 87, с. 320]. Він характеризується зростанням ВВП, стабільним валютним курсом, значним припливом іноземних інвестицій, що в результаті призвело до збільшення доходів населення. При цьому організовані заощадження перевищували неорганізовані (готівка), а обсяг кредитування практично був рівним загальним річним заощадженням населення.

Важливим критерієм оцінювання заощаджень для прийняття управлінських рішень органами влади є абсолютний розмір заощаджень

кожного з інституційних секторів економіки, значення яких подано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Динаміка валових заощаджень України за секторами
за 2003-2014 рр., млн. грн.**

Сектори Роки	Нефінансові корпорації	Фінансові корпорації	Державне управління	Домашні господарства	Некомерційні організації, які обслуговують домашні господарства	Усього
А	1	2	3	4	5	6
2003	36432	6124	14861	16755	158	74330
2004	51049	14747	11216	31627	612	109251
2005	41387	12308	12959	46214	494	113362
2006	53435	15678	12791	44669	407	126980
2007	77247	27070	23994	48497	409	177217
2008	77986	43192	22253	53467	575	197473
2009	56899	56753	-44574	82184	484	151746
2010	39548	41534	-49202	164663	1106	197649
2011	36259	47690	-3396	126487	1366	208406
2012	27802	15517	-20713	175256	757	198619
2013	18998	14818	-28328	146658	464	152610
2014	76869	34900	-43838	95901	273	164105

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Аналіз отриманих значень показав зростання розміру заощаджень усіх секторів економіки з 2004 року по 2008 рік. При цьому 2009 рік характеризувався стрімким зниженням обсягу заощадження сектора

державного управління, від'ємне значення якого свідчить про недостатність поточних фінансових ресурсів для покриття поточного споживання. Результатом даного процесу стало зниження національних заощаджень у 2009 році.

2010 рік порівняно з 2009 роком характеризувався такими змінами: заощадження нефінансових корпорацій зменшилися на 17351 млн. грн., заощадження фінансових корпорацій зменшилися на 15219 млн. грн., заощадження державного управління зменшилися ще на 4628 млн. грн. і залишилися від'ємними, заощадження домашніх господарств збільшилися на 82489 млн. грн., заощадження некомерційних організацій, які обслуговують домашні господарства, збільшилися на 622 млн. грн.

Дані показники свідчать про збільшення ролі домашніх господарств у формуванні валових заощаджень України. Це наслідок нестабільності економічної ситуації у країні, що стимулює домашні господарства знижувати поточне споживання задля споживання в майбутньому.

Період з 2011 по 2014 роки характеризувався нестабільністю процесів заощадження для кожного з п'яти секторів економіки. При цьому 2014 рік порівняно з 2013 роком відзначився суттєвим зростанням заощаджень нефінансових корпорацій (на 57871 млн. грн.) та фінансових корпорацій (на 20082 млн. грн.); зниженням заощаджень державного управління (на 15510 млн. грн.), домашніх господарств (на 50757 млн. грн.), некомерційних організацій, які обслуговують домашні господарства (на 191 млн. грн.). Дана ситуація є результатом зниження поточних доходів домогосподарств, підвищення цін на основні продукти, збільшення боргів, що зменшує обсяги заощаджень.

Дослідження складу сукупності, частки окремих інституційних секторів у загальній сумі заощаджень країни, здійснюється із застосуванням відносної величини структури [88, 89, 90]. Результати її розрахунку за інституційними секторами за аналізований період подано в табл. 2.2.

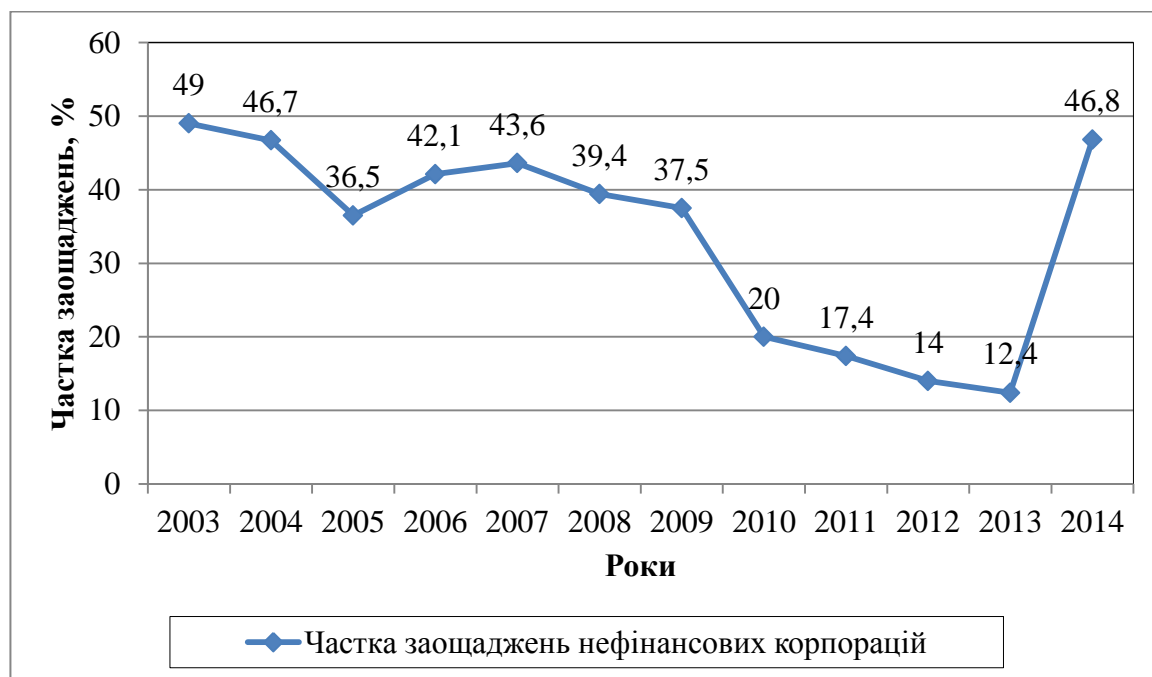
Таблиця 2.2

**Динаміка секторальної структури валових заощаджень України
за 2003-2014 рр., %**

Сектори	Нефінансові корпорації	Фінансові корпорації	Державне управління	Домашні господарства	Некомерційні організації, які обслуговують домашні господарства	Усього
Роки						
А	1	2	3	4	5	6
2003	49,0	8,2	20,0	22,5	0,2	100,0
2004	46,7	13,5	10,3	28,9	0,6	100,0
2005	36,5	10,9	11,4	40,8	0,4	100,0
2006	42,1	12,3	10,1	35,2	0,3	100,0
2007	43,6	15,3	13,5	27,4	0,2	100,0
2008	39,4	21,9	11,3	27,1	0,3	100,0
2009	37,5	37,4	-29,4	54,2	0,3	100,0
2010	20,0	21,0	-24,9	83,3	0,6	100,0
2011	17,4	22,9	-1,6	60,6	0,7	100,0
2012	14,0	7,8	-10,4	88,2	0,4	100,0
2013	12,4	9,7	-18,5	96,1	0,3	100,0
2014	46,8	21,3	-26,7	58,4	0,2	100,0

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Аналіз секторної структури валових заощаджень свідчить, що найбільшою є частка заощаджень сектора нефінансових корпорацій, яка в середньому складала 43% до 2008 року. Починаючи з 2009 року ця частка почала стрімко знижуватися та в 2013 році досягла свого мінімального значення в 12,4% (див. рис. 2.3).

Рис. 2.3. Динаміка частки заощаджень нефінансових корпорацій України, за 2003-2014 рр.

Джерело: побудовано автором

Можна розглянути чотири періоди всередині 2003-2014 рр. динаміки заощаджень нефінансових корпорацій [91, 92, 93]:

1. Перший період: 2003-2005 рр. Він характеризується зниженням заощаджень даного сектора в середньому щорічно на 3 в. п.
2. Другий період: 2006-2007 рр., нефінансові корпорації почали більше заощаджувати.
3. Третій період: 2008-2013 рр. Він характеризується різким скороченням заощаджень нефінансових корпорацій. Причиною цього стала як фінансова криза, в результаті якої валові прибутки почали зменшуватися, так і податкове навантаження, в результаті чого багато малих і середніх підприємств ставали банкрутами. До того ж різке підвищення кредитних ставок стало причиною неспроможності погасити свої борги.
4. Четвертий період: 2014 рік. Він характеризується значним збільшенням заощаджень сектора нефінансових корпорацій. Показник

досягає рівня 2004 року, що свідчить про бажання підприємств заощаджувати та зберігати отримані прибутки.

Частку заощаджень сектора фінансових корпорацій у загальній сумі валових заощаджень за аналізований період зображено на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Динаміка частки заощаджень фінансових корпорацій України, за 2003-2014 рр.

Джерело: побудовано автором

Дані свідчать, що динаміку внеску фінансових корпорацій у загальний обсяг заощаджень країни можна характеризувати за такими етапами [94].

1. Перший етап: 2003-2004 рр. Він характеризується зменшенням частки заощаджень даного сектора.
2. Другий етап: 2006-2009 рр. Етап відзначається швидким нагромадженням фінансових засобів даним сектором економіки.
3. Третій період: 2010-2011 рр. У цей час спостерігається зниження частки заощаджень більше ніж на 15 в. п. порівняно з попереднім, 2009 роком, та незначне їх збільшення у наступному, 2011 році.

4. Четвертий етап: 2012-2013 рр. Він характеризується подальшим зниженням частки заощаджень сектора фінансових корпорацій у загальній вартості заощаджень країни (їх частка склала всього 7,8% і 9,7% відповідно).

5. П'ятий етап: 2014 рік. Спостерігаємо різке підвищення рівня заощаджень фінансових корпорацій.

Щодо сектора державного управління, то можна стверджувати таке. За період 2004-2008 рр. частка заощаджень сектора в загальній вартості заощаджень країни в середньому за рік складала 11% та характеризувалася незначними коливаннями. Саме 2009 рік став переломним у даному процесі, оскільки сектор починав не заощаджувати, а навпаки – використовувати збережені кошти. Ця тенденція триває й досі. Вважаємо, що це адекватна реакція на світову економічну кризу, в результаті якої постраждали не лише країни з перехідною економікою (Україна в тому числі), а й високорозвинені країни. В даному випадку можна дослідити зв'язок стрімкого зменшення заощаджень державного управління з динамікою загального (внутрішнього та зовнішнього боргу) України.

Сектор домашніх господарств має найбільш складні й опосередковані зв'язки з іншими секторами, але при цьому саме домашні господарства акумулюють у своїх руках найбільшу частину коштів, які б могли бути використані на відновлення матеріально-технічної бази вітчизняного виробництва, втілення в життя багатьох фінансово-інвестиційних проектів тощо [95]. Аби даний процес залучення заощаджень активізувати на державному рівні, необхідно чітко визначити фактори, які мають безпосередній вплив на бажання людей зберігати, а не витратити свої доходи.

Динаміка частки заощаджень домашніх господарств у загальних заощадженнях країни зображена на рис. 2.5.

Рис. 2.5. Динаміка частки заощаджень домашніх господарств України, за 2003-2014 рр.

Джерело: побудовано автором

Як свідчать отримані дані, за аналізований період швидкими темпами зростала частка заощаджень сектора домашніх господарств: з 22,5% у 2003 році до 88,2% у 2012 році. При цьому в 2008 році ця частка несуттєво знизилася саме через нестабільну політичну та економічну ситуацію в країні. Окремо слід відмітити 2013 рік, оскільки в цьому році рівень заощаджень сектора сягнув свого максимального значення у 96% від загальних заощаджень країни.

Разом з тим констатуємо відсутність концентрації заощаджень населення у вітчизняних фінансових інституціях [97]. Основними причинами цього є:

- 1) відсутність фінансового ринку з недостатнім розвитком фінансових посередників;
- 2) негативний досвід у минулому населення, у результаті чого люди не довіряють країні в цілому, а також фінансовим організаціям і посередникам;

3) відсутність доступної та зрозумілої інформації щодо фінансових інструментів для домашніх господарств.

Таким чином, до 2008 року нефінансові корпорації зберігали більшу частину своїх прибутків, ніж інші сектори національної економіки. Але останніми роками заощадження сектора домогосподарств почали стрімко збільшуватися та складають зараз більшу частину валових заощаджень країни. Це свідчить про те, що населення починає відкладати та зберігати все більшу частину своїх доходів. Але при цьому зберігають її у неорганізованій формі, тобто не вкладаючи в фінансові інститути та інструменти.

2.3. Методологічні підходи щодо раціонального співвідношення споживання та заощадження

Сьогодні перед Україною стоїть багато важливих завдань, одним із яких є обґрунтування та планування стратегії соціально-економічного розвитку країни не лише в короткостроковому періоді, а й у довгостроковій перспективі. Для вирішення цієї важливої задачі доцільно скористатися теоріями пропорційного розвитку окремих структурних елементів економіки.

Якщо визначити раціональні співвідношення між певними економічними показниками, то можна на макроекономічному рівні використати ефект синергетики [98, 99, 100, 101]. Він полягає в тому, що взаємодія певних організаційних структур дає більш ефективний результат, ніж дія кожної з них окремо. Тобто, можна досягти більшого ефекту при раціональному поєднанні певних факторів, які визначають основні показники розвитку економіки країни в цілому.

Економіка країни представляє собою складну багатогранну систему, окремі елементи якої тісно пов'язані між собою. При цьому співвідношення складових економічної системи відбивають народногосподарські пропорції.

Будь-яка національна економіка намагається досягти раціональних пропорцій, тобто таких, які забезпечують найбільш повне задоволення суспільних потреб при найменших витратах праці.

В економіці пропорції можна визначити як «існуючі співвідношення між елементами, частинами та підрозділами виробництва, галузями економіки, регіонами країни, країнами, які формуються внаслідок соціально-економічного розвитку суспільства та впливу інших (історичних, природних, політичних, науково-технічних тощо) факторів» [102].

А «пропорційність – це виконання цих пропорцій, раціональних структурних співвідношень в економіці, узгоджений розвиток галузей, регіонів» [103].

Проблемами макроекономічної пропорційності та збалансованості займалися багато класиків-економістів [104, 105, 106, 107, 108]. Серед пропонованих ними моделей пропорційності найбільш значимими є:

1. «Економічна таблиця» Ф. Кене.
2. Теорія відтворення К. Маркса.
3. Міжгалузевий баланс В. Леонт'єва.
4. Теорія абсолютного доходу Дж. Кейнса.

Кожна з даних моделей мала свої особливості та відіграла суттєву роль в подальшому розвитку теорій пропорційності та збалансованості.

Розглянемо основні положення теорій вказаних економістів більш детально для того, щоб обрати найкращу для подальшого аналізу економіки України.

У XVIII ст. у Франції зародився напрямок політичної економії, який отримав назву «фізіократія» (від грецького – «влада природи»). Представники даного напрямку стверджували, що саме постійне відновлення багатства сільського господарства слугує основою для всіх інших форм багатства, забезпечує ріст благополуччя населення, дає поштовх розвитку промисловості та підтримує процвітання нації.

Главою школи фізіократів був Ф. Кене (1694-1774 рр.). У 1758 р. він створив «Економічну таблицю», в якій вперше була зроблена спроба дослідити рух суспільного продукту у вартісній та натуральній формах як у сфері виробництва, так і в сфері обігу. Був зроблений перший крок на шляху створення економіко-математичних моделей економічних процесів.

Ф. Кене вважав, що суспільство складається з трьох класів: виробничого, власників та безплідного. Виробничий клас – це фермери та сільськогосподарські наймані робітники, які не лише повертають витрати свого капіталу та годують себе, але й створюють чистий продукт. Чистий продукт у фізіократів – це прообраз додаткового продукту та додаткової вартості. При цьому фізіократи перенесли дослідження про створення додаткової вартості зі сфери обігу в сферу безпосереднього виробництва, чим заклали основу для аналізу капіталістичного виробництва.

При аналізі господарства фермера-орендаря Ф. Кене виділив поняття первинних авансів (витрати на підготовку землі, коней, плуги та інше) та щорічних авансів (витрати на закупівлю насіння та утримання батраків). Первинні аванси здійснюються один раз на декілька років та повертаються поступово. Щорічні аванси здійснюються кожен рік і повинні окупатися та повертатися кожним врожаєм.

Під безплідним класом Ф. Кене розумів ремісників, купців, які своєю працею створюють рівно стільки продукту, скільки споживають. Вони отримують заробітну плату від двох інших класів, оскільки лише перетворюють натуральну форму продукту, створеного в сільському господарстві.

Клас власників – це церква, король та його челядь. Вони не працюють, але мають у власності землю, яка є єдиним фактором виробництва, здатним збільшити національне багатство та підвищити рівень життя народу.

Саме в своїй «Економічній таблиці» Ф. Кене зобразив та детально описав схему руху економічного продукту. При цьому за рік у країні вироблено сільськогосподарської продукції на 5 млрд. ліврів та промислової

продукції на 2 млрд. ліврів. До початку аналізованого періоду фермери мають в розпорядженні 2 млрд. ліврів у грошовій формі. Продукт на 2 млрд. ліврів не бере участі в суспільному обігу, оскільки це обіговий капітал, тобто витрати на щорічне придбання необхідного насіння та утримання батраків. Таким чином у кругообіг вступають 3 млрд. ліврів сільськогосподарської продукції, 2 млрд. ліврів промислової продукції та 2 млрд. ліврів у грошовій формі. За рахунок 3 млрд. ліврів сільськогосподарської продукції фермер забезпечує амортизацію основного капіталу, а 2 млрд. ліврів – це чистий продукт, який після реалізації перетвориться в ренту.

Рух грошових товарних потоків представлений у вигляді 6 актів:

1. Фермери платять землевласникам 2 млрд. ліврів у вигляді грошової ренти.

2. Землевласники на 1 млрд. ліврів купують у фермерів продукти харчування.

3. Ще 1 млрд. ліврів землевласники віддають ремісникам, купуючи в них одяг, взуття та інші необхідні для життя предмети.

4. Ремісники віддають отримані гроші фермерам, купуючи продукти харчування. У фермерів знову 2 млрд. ліврів, вони реалізували другий мільярд продукту.

5. Фермери купують у ремісників предмети праці, витрачаючи 1 млрд. ліврів. Весь промисловий продукт реалізований, у ремісників в наявності знову 1 млрд. ліврів в грошовій формі.

6. Ремісники на отримані гроші купують у фермерів сільськогосподарську сировину для подальшої обробки. Весь продукт фермерів реалізовано, а 2 млрд. ліврів будуть використані ними для виплати ренти в майбутньому році.

Таким чином, модель руху суспільного продукту Ф. Кене побудована на таких основних принципах:

1) охарактеризоване просте виробництво в національному масштабі без участі зовнішнього ринку;

2) описані товарні та грошові потоки на рівні національного господарства протягом року;

3) діють постійні ціни при вільній конкуренції в торгівлі та повній гарантії земельної власності;

4) висока швидкість кругообігу грошей, оскільки за допомогою 2 млрд. ліврів у грошовій формі було реалізовано продукції на 5 млрд. ліврів у натуральній формі.

Таким чином Ф. Кене був першим економістом, який намагався проаналізувати не лише процес виробництва, але й питання щодо пропорційності в загальнонаціональному масштабі.

Хоча дана теорія мала суттєві недоліки, оскільки відповідала тому етапу розвитку виробництва, коли сільське господарство було основною галуззю економіки, але вона відіграла важливу роль у подальшому розвитку теми пропорційності. «Економічна таблиця» Ф. Кене лягла в основу побудови балансів «Витрати-Випуск», міжгалузевих балансів виробництва та розподілу продукції та, без сумніву, являла собою прообраз сучасної системи національних рахунків.

Марксистська концепція матеріального виробництва визнавала виробничою лише ту працю, яка направлена на створення матеріальних відтворювальних благ. Саме тому в процес виробництва не входить не лише надання послуг, але й виробництво невідтворювальних матеріальних благ (наприклад, створення матеріальних предметів мистецтва). Праця, витрачена в невиробничій сфері, вважається суспільно корисною, але невиробничою.

Основним у цій концепції є поділ сфери виробництва на виробничу та невиробничу. Цей поділ базується на принципі участі даної галузі в процесі виробництва матеріальних благ. Галузь є виробничою лише в тому випадку, якщо вона або створює матеріальні блага, або збільшує їх вартість, обслуговуючи процеси обігу та реалізації.

У першу групу галузей виробничої сфери входять промисловість, сільське та лісове господарство, будівництво, суспільне харчування та інші.

До другої групи відносяться вантажний транспорт, зв'язок по обслуговуванню виробництва, оптова та роздрібна торгівля, матеріально-технічне забезпечення, заготівля сільськогосподарської продукції, інформаційно-розрахункове обслуговування.

Ці дві групи галузей виступали базою для розрахунків сукупного суспільного продукту, національного доходу та інших основних показників по методиці балансу народного господарства.

Усі інші галузі за марксистською теорією були невиробничими, оскільки вони не брали участь в створенні суспільного продукту та національного доходу, існували лише за рахунок перерозподілу частини створеного доходу.

У результаті більша частина галузей сфери послуг знаходилася на бюджетному фінансуванні та отримувала засоби по залишковому принципу після підприємств матеріального виробництва, управління та оборони. Це привело до суттєвого відставання вказаних галузей (житлового господарства, оздоровлення, освіти тощо) від справжніх потреб суспільства.

За словами К. Маркса, валовий дохід є тією частиною вартості та визначена нею частина валового продукту, яка залишається за вирахуванням частини вартості та визначеною нею частини всього створеного продукту, яка заміщує вкладений у виробництво та спожитий в ньому постійний капітал.

Валовий дохід дорівнює, відповідно, заробітній платі (або тій частині продукту, яка призначена перетворитися в дохід працюючого) + прибуток + рента.

Чистий же дохід є доданою вартістю, слідуючи – це доданий продукт, який залишається після вирахування заробітної плати, який представляє собою реалізовану капіталом та підвладну розподілу земельним власникам додану вартість та доданий продукт. Тобто якщо розглядати дохід усього суспільства, то національний дохід складається із заробітної плати плюс прибуток, плюс рента, тобто з валового доходу.

К. Маркс (1818-1883 рр.) – це філософ, економіст, погляди якого лягли в основу комуністичного та соціалістичного руху та ідеології під назвою «марксизм». Його концепція матеріального виробництва отримала подальший розвиток в роботах В. Леніна та була використана при побудові балансу народного господарства.

К. Маркс увів в обіг поняття «суспільний капітал», який характеризував величину створеного за рік капіталу всім суспільством. Протягом річного кругообігу повинен бути відновлений спожитий виробничий капітал, весь сукупний суспільний продукт проданий, повинні бути створені доходи всіх крупних класів. К. Маркс аналізував капітал у двох формах – по вартості та по натуральній формі.

За натуральною формою сукупний суспільний продукт був поділений на дві частини: перша призначена для відновлення спожитих засобів виробництва, а друга – для предметів споживання. У відповідності з цим К. Маркс розділив виробництво на два великих підрозділи: I – це виробництво засобів виробництва, II – це виробництво предметів споживання.

Таким чином, основну увагу вчений приділяв саме пропорціям між виробництвом і споживанням, оскільки вважав їх основними для рівномірного та постійного розвитку економіки країни.

У відповідності до теорії органічної будови капіталу, пропорція між споживанням і нагромадженням має бути 3:1 або 75%:25%. Тобто чверть створеного річного капіталу має бути використана на відновлення виробничих потужностей, їх реконструкцію та модернізацію, а три чверті – на споживчі потреби.

Одна з перших наукових статей В. Леонтєва (1906-1999) була присвячена аналізу балансу народного господарства СРСР за 1923-1924 рр., який представляв собою першу спробу відобразити в цифрах виробництво та розподіл національного доходу для отримання цілісної картини кругообігу економічного життя країни. Дана робота була на німецькій мові та

опублікована в жовтні 1925 року, а переклад російською мовою з'явився через два місяці.

В. Леонтьєв всі підприємства країни умовно поділив на дві групи: 1 група – це «контрактні» галузі, 2 група – це «субконтрактні» галузі. Всі галузі 1 групи покривають свої прямі потреби в продукції інших галузей 1 групи шляхом прямих закупівель, а кожна галузь 2 групи здійснює прямі закупівлі в інших галузях 2 групи. Але продукція галузей 2 групи, яка доставлена галузям 1 групи, виробляється на основі спеціальних контрактів. За умовами такого контракту галузь 1 групи, розміщуючи замовлення в деякій галузі 2 групи, забезпечує останню продукцією всіх галузей 1 групи (включаючи свою власну) в кількості, яка необхідна для виконання даного замовлення, для чого дана галузь закуповує усі ці товари (у галузей 1 групи, які їх виробляють) за свій рахунок.

Взаємовідносини між контрактною і субконтрактною галузями будуть аналогічними взаєминам між споживачем, який самостійно купує матеріал, та ткачем, який зшиє з даного матеріалу костюм. Кожна галузь 1 групи, визначаючи об'єми закупівель товарів і послуг, які виробляються галузями цієї ж групи, повинна буде додати до прямих потреб своєї власної галузі товари та послуги, які за контрактом будуть оброблені для неї різними галузями 2 групи. Розрахунок сум цих закупівель дає загальний вектор витрат для будь-якої галузі 1 групи.

Даний метод отримав назву метод "Витрати-Випуск" і пов'язаний зі складанням шахових таблиць або балансів. У шаховій таблиці передбачений розподіл економіки на велику кількість галузей (секторів) (наприклад, в першому варіанті було 44 галузі). Продаж проміжних продуктів та готових товарів секторами, які перераховані на лівому боці таблиці, вписуються у вертикальні колонки під назвами відповідних секторів, які записані в тій же послідовності у верхньому горизонтальному ряді.

Друга таблиця складена із технічних коефіцієнтів і виводиться із закритої моделі шахової таблиці. Коли ці коефіцієнти розставляються в

системі рівнянь, які вирішуються одночасно, складається третя таблиця, назва якої "інверсія Леонтьєва". Вона показує, що необхідно від кожного сектора для збільшення загального випуску на один долар.

Значення даної інверсії, на нашу думку, полягало в наступному:

1. Її використання привело до спрощення збору міжнародних економічних і статистичних даних.

2. Вона в деталях розкриває роботу внутрішнього механізму господарської системи.

3. Інверсія може використовуватися для проведення аналізу економічної політики, оскільки показує частку кожного сектора для збільшення випуску товарів.

У результаті отримаємо матрицю, при використанні якої в плануванні, можна з впевненістю стверджувати, що при правильному відображенні потоків витрат і випуску в галузях 1 групи, отримаємо баланс між випуском та витратами всіх галузей 2 групи.

Результати дослідження були викладені в роботі «Кількісний аналіз співвідношень "витрати-випуск" в економічній системі США» та опубліковані в 1936 році. Центральне місце в даній роботі належало таблиці коефіцієнтів розміром 41*41 для американської економіки за 1919 рік. Через рік за допомогою персонального комп'ютеру дана таблиця була зведена автором до 10-ти розмірної матриці. При цьому В. Леонтьєв був першим, хто використав комп'ютер у дослідженні структури економічних систем.

Протягом наступних років дана система розвивалася й удосконалювалася. В. Леонтьєв збільшив кількість секторів економіки для аналізу, звільнився від деяких обмежень та припущень.

У результаті шахові баланси за методом В. Леонтьєва стали досить популярними, оскільки довели на практиці свою корисність в якості аналітичного інструменту в галузях економіки. Так, управління міжгалузевої економіки в складі міністерства торгівлі в США почало публікувати такі баланси кожні п'ять років; ООН, Всесвітній банк і більша частина країн

світу, включаючи СРСР, взяли даний метод як основу економічного планування і бюджетної політики.

Метод "Витрати-Випуск" В. Леонтьєва став головною складовою системи національних рахунків більшості країн світу, використовується і вдосконалюється міжнародними організаціями та дослідницькими інститутами. Аналіз за цією схемою визнаний класичним інструментом економічного дослідження, а автор був нагороджений Нобелівською премією по економіці.

Принципи розробки міжгалузевих балансів В. Леонтьєва на основі широкого використання математики та комп'ютерної техніки викликали великий інтерес радянських економістів і політиків. Перший міжгалузевий баланс був розроблений ЦСУ СРСР у 1959 році. Саме з цього часу активізувалася робота по їх складанню на всіх рівнях. А в 1966 році міжгалузеві баланси з'явилися у всіх союзних республіках.

Саме в міжгалузевому балансі В. Леонтьєва зводилися: нагромадження та споживання, валовий випуск по країні, кінцеве та проміжне споживання кожного продукту, витрати факторів виробництва по галузі, прямі та зворотні зв'язки між галузями.

В основній своїй роботі «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» Дж. Кейнс (1883-1946) прийшов до висновку, що обсяг виробництва національного доходу, а також його динаміка визначаються безпосередньо не факторами пропозиції (розмірами використаної праці, капіталу, їх продуктивністю), а факторами ефективного платіжного попиту [3].

Основним рівнянням кейнсіанської теорії можна вважати наступну рівність: валовий національний продукт дорівнює сумі споживчих витрат й інвестицій.

При цьому національний дохід, як писав Дж. Кейнс, залежить від трьох параметрів: сукупного споживання, заощаджень та валових інвестицій. Потім ним розглядалося від чого залежить кожна із цих величин. Так сукупне споживання є функцією доходу та визначається так званою схильністю до

споживання. Відповідно до психологічного закону Кейнса, з ростом доходів люди збільшують свої витрати, але не в тій мірі, як ростуть ці доходи.

Що стосується другого параметра функції національного доходу, то в теорії Кейнса вказується на кількісний зв'язок між інвестиціями та національним доходом. Він визначається так званим мультиплікаційним ефектом або ефектом мультиплікатора.

Ефект мультиплікатора полягає в тому, що суттєве збільшення інвестицій в одній із галузей викликає збільшення споживання і доходу не лише в даній галузі, але й у споріднених галузях різного порядку. Кінцеве прирощення національного доходу в результаті стає більшим за початкову суму інвестицій.

Величина мультиплікатора залежить від граничної схильності до споживання. Чим більша спожита частина приросту доходу, тим довше діє мультиплікаційний ефект.

Третій параметр, який впливає на національний дохід, – сукупне заощадження. В цілому цей фактор виступає як обернена величина до сукупного споживання.

При цьому значні заощадження є фактором, який перешкоджає економічному росту, оскільки є результатом збиткової пропозиції товарів, що загрожує загальною кризою перевиробництва. Тому для підтримки постійного росту національного доходу потрібно збільшувати капітальні вкладення, які будуть поглинати надлишкові заощадження. Саме інвестиційному компоненту ефективного попиту належить основна роль у визначенні рівня національного доходу.

Таким чином, у своїй роботі «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» Дж. Кейнс представив деякі принципи формування системи інформації, необхідної для аналізу макроекономіки та її регулювання органами державного управління. Тим самим він сформулював деякі важливі принципи майбутньої СНР. Він представив її у вигляді системи взаємопов'язаних макроекономічних змінних, таких як національний дохід,

споживання, інвестиції, заощадження, та показав, що держава, впливаючи на одні змінні, може отримати бажанні значення інших змінних.

Саме ідея зв'язку між деяким набором макроекономічних показників – це одна з основних у формуванні СНР. Вона була чітко представлена Дж. Кейнсом у його мультиплікаторі, який пов'язував зростання інвестицій та національного продукту.

Розглянувши основи даних теорій, проаналізувавши всі переваги та недоліки, раціональною для подальшого використання ми обрали саме теорію Дж. Кейнса, оскільки лише вона розглядає вплив на національний дохід і відповідно розвиток економіки цілої низки співвідношень макроекономічних показників. Серед них найважливішими є пропорції між споживанням та заощадженнями, заощадженнями та інвестиціями, національним доходом і заощадженнями.

Серед сучасних науковців, які займаються проблемою вивчення пропорційності, існують розбіжності щодо сутності та кількості основних співвідношень економічних показників [109, 110, 111, 112, 113, 114, 115].

Проблема пропорційності є доволі поширеною серед сучасних науковців, оскільки відображає не лише сучасний стан економічної системи в цілому, але й дає можливість знайти шляхи подолання дисбалансів між окремими її елементами.

Проте кожна з розглянутих класифікацій пропорцій має обмежену сферу використання, оскільки розкривають дане поняття в залежності від цілей і завдань дослідження.

Викладемо основні погляди сучасних науковців на класифікацію пропорцій відтворювального процесу за різними ознаками (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Основні погляди на види пропорцій відтворювального процесу

№ з/п	Автори	Визначення
1	2	3
1	Балюк С. С. [116, с. 14]	Загальноекономічні: відображають пропорції між фондами споживання та нагромадження, виробничою і невиробничою сферами тощо.
		Структурні: характеризують рівень розвитку сільського господарства та галузей промисловості.
		Зовнішньоекономічні: характеризують співвідношення між експортом та імпортом, між іноземними інвестиціями та відтоком капіталу за кордон тощо.
		Соціально-економічні: відображають внутрішньорегіональні проблеми та рівень життя населення.
		Економіко-демографічні: характеризують демографічні та економічні процеси суспільного відтворення.
		Економіко-екологічні: розкривають співвідношення між природним потенціалом і рівнем розвитку регіону.
		Фінансово-економічні: пов'язані з кругообігом матеріально-фінансових ресурсів.
2	Грязнова М. О., Мулагаєва З. З. [117, с. 32]	Загальноекономічні: характеризують співвідношення між виробничою і невиробничою сферами, між чисельністю трудових ресурсів і чисельністю безробітних, між виробничими та невиробничими капітальними вкладеннями.
		Структурні: розкривають співвідношення між секторами та галузями економіки, між переробними та добувними галузями, між джерелами доходів населення і напрямками використання доходів, між потребою у транспортному обслуговуванні та розвитком різних видів транспорту.

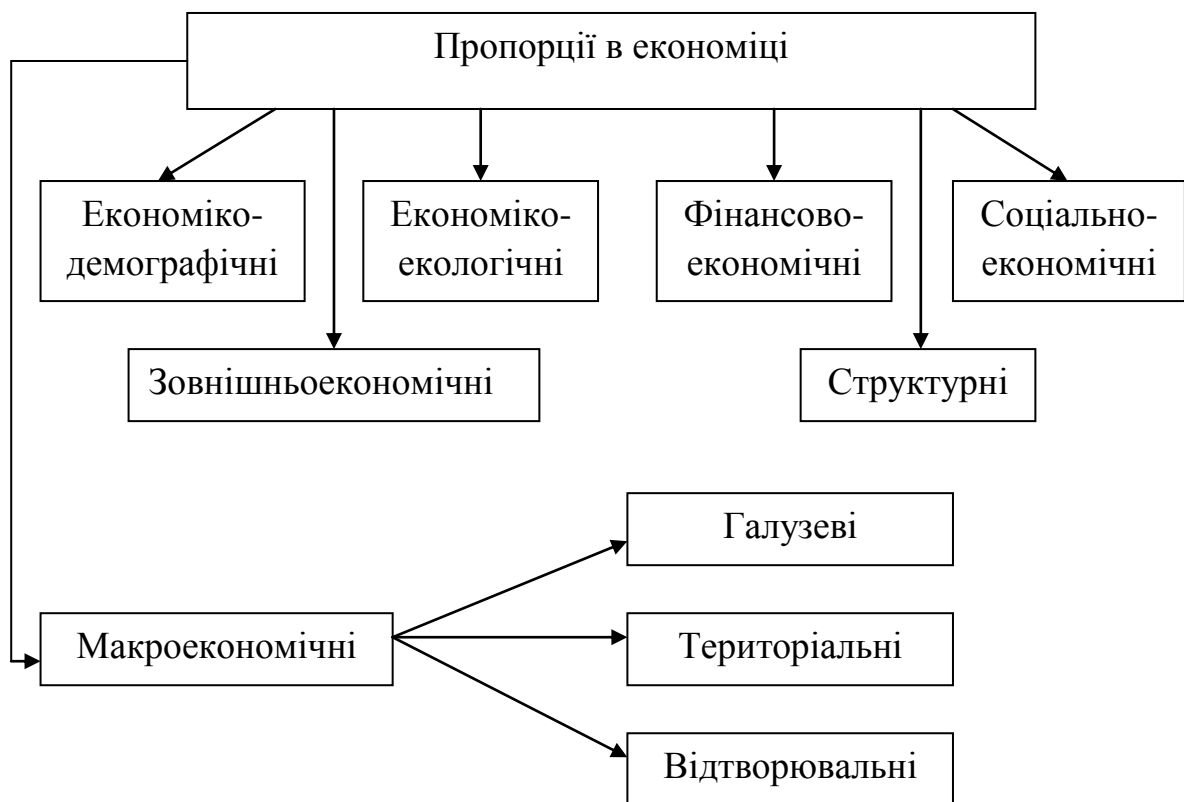
Продовження табл. 2.3

1	2	3
		<p>Соціально-економічні: характеризують співвідношення між чисельністю населення та масштабами розвитку невиробничої сфери та її структурою, між структурою економіки та рівнем розвитку соціальної сфери.</p> <p>Економіко-демографічні: розкривають співвідношення між приростом і вибуттям трудових ресурсів, між трудовими ресурсами та наявністю робочих місць.</p> <p>Економіко-екологічні: характеризують співвідношення між розвитком виробництва та рівнем природоохоронної діяльності, між потенційними ресурсними можливостями та рівнем їх використання, між потенційними ресурсними можливостями та гранично допустимим виробничим навантаженням.</p> <p>Фінансово-економічні: характеризують співвідношення між соціально-економічним навантаженням і фінансовими можливостями суб'єктів господарювання, між частинами дохідної і витратної частин бюджету області.</p>
3	Шинкарук Л.В. [118, с. 10]	<p>За способом економічного та статистичного виміру: матеріально-речові, вартісні.</p> <p>За природою кінцевого результату (товар, послуга): матеріальне виробництво, сфера послуг.</p> <p>За виробничою структурою: співвідношення сфер виробництва та галузей.</p>
4	Ускова Т. В. [119, с.48]	<p>Між виробництвом і споживанням, яка в складі ВВП характеризує співвідношення тієї його частини, яка йде на кінцеве споживання домашніх господарств, на витрати державних органів на індивідуальні товари та послуги, на споживання некомерційних організацій, які обслуговують домашні господарства, та тієї частини, яка йде на заощадження.</p> <p>Між галузями та секторами економіки, вираженням яких є пропорції між виробництвом товарів і виробництвом послуг, співвідношення між частинами суспільного продукту, які виконують роль відновлення у економіці.</p> <p>Між галузями народного господарства.</p>

1	2	3
5	Шибасва Н. В., Батюк Л. А.[120]	Відтворювальні.
		Галузеві.
		Територіальні.
		Соціальні.
		Зовнішньоекономічні.
6	Попова В. В.[121]	За територіями.
		За видами економічної діяльності.
		За підприємствами.

Джерело: складено автором за [116, 117, 118, 119, 120, 121]

У результаті вивчення та аналізу даних підходів щодо основних видів економічних пропорцій, самостійно розроблено та поглиблено класифікацію співвідношень, яка найбільш повно та детально характеризує дане поняття (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Класифікація пропорцій в економіці

Джерело: складено автором

Пропорції відтворювального процесу можна класифікувати так:

1. Зовнішньоекономічні пропорції: відображають співвідношення між експортом та імпортом країни, іноземними інвестиціями в країну та з країни, потоками іноземної валюти з та в країну. Ця група пропорцій впливає на рівень та якість життя населення країни.

2. Структурні пропорції – це співвідношення між окремими елементами економіки, які забезпечують її участь у територіальному розподілі праці та розвитку господарського комплексу. До них належать співвідношення між добувною та переробною галузями, потребою в транспортному обслуговуванні та розвитком різних видів транспорту, між джерелами доходів населення та напрямками його використання тощо. Порушення структурних пропорцій призводить до матеріальних втрат, зниження задоволення споживача та виробника, що веде до зменшення ефективності розвитку економіки в цілому.

3. Соціально-економічні пропорції відображають внутрішньорегіональні проблеми, вирішенням яких мають займатися відповідні органи. Вони виступають безпосереднім індикатором ефективності розподільчих процесів і рівня життя населення, від їх балансу залежить ступінь задоволення потреб населення. До соціально-економічних пропорцій можна віднести співвідношення між чисельністю населення і масштабами розвитку невиробничої сфери та її структурою; між структурою економіки та рівнем розвитку соціальної сфери.

4. Економіко-демографічні пропорції відображають взаємозв'язки демографічних і економічних процесів економічного відтворення. Такими є співвідношення між приростом і вибуттям трудових ресурсів; між трудовими ресурсами та наявністю робочих місць; міським і сільським населенням. Ця група пропорцій обумовлює міграційні процеси всередині країни.

5. Економіко-екологічні пропорції характеризують співвідношення між ємністю природного потенціалу та рівнем соціально-економічного розвитку країни. Для формування пропорцій цієї групи необхідно скласти

баланси щодо наявності природних ресурсів кожного виду та щодо їх використання. До економіко-екологічних пропорцій можна віднести співвідношення між розвитком виробництва та рівнем природоохоронної діяльності; між потенційними ресурсними можливостями та рівнем їх використання; між потенційними ресурсними можливостями та гранично можливим виробничим навантаженням; експлуатацією і відтворенням природних ресурсів тощо.

6. Фінансово-економічні пропорції пов'язані з кругообігом матеріальних і фінансово-грошових ресурсів. Це співвідношення між внутрішніми та зовнішніми фінансовими джерелами, між соціально-економічним навантаженням і фінансовими можливостями суб'єктів господарювання; між статтями доходів і витрат бюджетів областей тощо.

7. Макроекономічні пропорції – це кількісна характеристика функціонування національної економіки. До них відносяться співвідношення між виробничою і невиробничою сферами; між чисельністю зайнятих і безробітних; між виробничими та невиробничими капітальними вкладеннями.

У даній роботі ми приділили увагу саме макроекономічним пропорціям, які характеризують якісне та кількісне співвідношення окремих елементів національного господарства, серед яких виділяємо саме співвідношення споживання та заощадження в національному доході.

Залежно від характеру елементів і змісту економічних явищ, зв'язки між якими відображаються в пропорціях, на макроекономічному рівні варто виділити, на нашу думку, такі основні види структурних співвідношень.

1. Галузеві пропорції, які діляться на: міжгалузеві – характеризують частку окремих галузей у загальному обсязі виробництва та структуру галузевого розподілу виробничих і фінансових ресурсів; внутрішньогалузеві – це пропорції, які виражають співвідношення між взаємозв'язаними виробництвами всередині однієї галузі.

2. Територіальні – це кількісні співвідношення між підрозділами, сферами, галузями в рамках адміністративно-територіальних одиниць.

3. Відтворювальні пропорції. Вони мають вирішальне значення, тому що характеризують співвідношення між: виробництвом засобів виробництва і виробництвом предметів споживання; фондом заміщення і величиною знов створеної вартості (чистої продукції) за рік; нагромадженням і споживанням.

Дані макроекономічні пропорції об'єктивно обумовлені, оскільки відображають дію економічних законів; створюють систему, оскільки сукупність макроекономічних пропорцій завжди упорядкована та з багатьма зв'язками всередині; та не є постійними [122, 123].

У результаті вивчення та аналізу літератури, ми прийшли до висновку, що за методом визначення макроекономічні пропорції можна класифікувати таким чином:

1. Натурально-речові пропорції характеризують співвідношення між виробництвом і споживанням окремих видів продукції.

2. Вартісні пропорції характеризують співвідношення між окремими елементами вартості створеного валового продукту – доходів у сферах виробництва та послуг тощо.

3. Трудові пропорції показують співвідношення трудових ресурсів між сферами діяльності, містом і селом, окремими галузями та регіонами.

При цьому основними, визначаючими є такі макроекономічні пропорції:

1. По-перше, пропорції між I і II підрозділами матеріального виробництва. Вони характеризують співвідношення обсягів випуску засобів виробництва та предметів споживання, чисельністю зайнятих у кожному підрозділі, вартістю їх основних виробничих фондів.

2. По-друге, це пропорції між фондами споживання та заощадження у національному доході. Від даної пропорції залежать темпи розширеного виробництва, хід вирішення соціальних і виробничих проблем тощо.

Кожна з указаних пропорцій важлива, але в основі будь-якого дослідження або аналізу лежить основна задача, так звана ідея.

Важливість кожного співвідношення залежить від кінцевої мети. Для нас важливими є саме макроекономічні пропорції, які характеризують співвідношення показників на макрорівні.

Джерелом інформації щодо рівнів та динаміки макроекономічних показників є СНР. Саме за її даними сьогодні можливе здійснення аналізу макроекономічних пропорцій та аналіз впливу факторів на показники результатів економічної діяльності країни.

Фундаментальною працею щодо взаємозв'язку економічного зростання та заощаджень є відома робота англійського економіста Дж. Кейнса.

В його теорії звертається увага на те, що в основі процесу заощадження лежать багато економічних законів та процесів, які визначаються різними макроекономічними величинами.

Незважаючи на те, що дана теорія є доволі давньою, більшість сучасних економістів опираються саме на результати досліджень Дж. Кейнса.

Теорія Дж. Кейнса виходила з того, що обсяг виробництва національного доходу визначається факторами ефективного платіжного попиту. А основним фактором заощадження є саме поточний наявний дохід.

Сьогодні доктор економічних наук Б. Є. Кваснюк наголошує, що «саме валовий національний наявний дохід є реальним доходом, який використовується для кінцевого споживання та заощадження нації... Заощадження виступають потенційним джерелом інвестицій та визначають темпи економічного зростання, розвиток науково-технічного прогресу, добробут населення» [12, с. 21].

Оскільки валовий наявний дохід є джерелом формування заощаджень відповідних секторів економіки, то його зростання позитивно впливатиме на рівень національних заощаджень.

Динаміка абсолютного розміру валового наявного доходу та ланцюгові темпи його приросту подано в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Динаміка валового наявного доходу України за 2003-2014 рр.

Роки	Валовий наявний дохід, млн. грн.	Темпи приросту, %
А	1	2
2002	232957	-
2003	275954	18,4
2004	355364	28,7
2005	451241	26,9
2006	551886	22,3
2007	735798	33,3
2008	956375	29,9
2009	924572	-3,4
2010	1111879	20,2
2011	1321414	18,8
2012	1486161	12,5
2013	1550122	4,3
2014	1589009	2,5

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України

Аналіз розрахованих показників дає змогу простежити значне зростання валового наявного доходу України за аналізований період.

До 2008 року валовий наявний дохід України характеризувався постійним збільшенням, а в 2009 році порівняно з 2008 року він знизився на 3,4%. Це пов'язано, скоріше за все, зі світовою економічною кризою, яка не могла оминати Україну як безпосереднього учасника світових подій.

Проте вже наступного 2010 року наявний дохід України збільшився на 20,3 % порівняно з 2009 роком, або на 16,3 % порівняно з 2008 роком. Аномальними були 2013 і 2014 роки, які відзначилися незначним збільшенням наявного доходу, що пов'язано зі складною економічною та політичною ситуацією в країні.

Щодо інтенсивності даних процесів, можна зазначити наступне: у 2004 році темп приросту наявного доходу був найбільшим і склав 28,7%, порівняно з попереднім 2003 роком; починаючи з 2011 року, наявний дохід збільшувався меншими темпами.

Дж. Кейнс є автором так званого "основного психологічного закону". Він писав: «Основний психологічний закон, на який ми можемо покластися не лише "a priori", виходячи з нашого знання людської природи, але й на основі детального вивчення досвіду, виходить з того, що люди схильні, як правило, збільшувати своє споживання з ростом доходу, але не в тій же мірі, в якій зростає дохід» [3].

Таким чином, з ростом реального доходу суспільство не збільшує своє споживання на всю суму приросту доходу, тобто буде зберігатися все більш значна його частина. В якості основних показників використовувалися поняття схильності до споживання і заощадження.

Рівень заощаджень характеризують такі показники, як середня схильність до заощадження і гранична схильність до заощадження [3].

Середня схильність до заощадження – це частина наявного доходу, яку суб'єкти економіки зберігають (заощаджують).

Гранична схильність до заощадження – це частина приросту заощадження в будь-якій зміні наявного доходу.

У статистиці для аналізу граничної схильності до заощадження використовують коефіцієнт еластичності [124, 125, 126, 127].

Коефіцієнт еластичності заощаджень показує, як змінюється обсяг національних заощаджень залежно від зміни обсягу валового наявного доходу. Для його розрахунку використовують такі формули:

$$E = \frac{\Delta Z}{\Delta \text{ВнаД}} \quad (2.1),$$

де E – коефіцієнт еластичності;

ΔZ – зміна рівня заощаджень за період;

$\Delta \text{ВнаД}$ – зміна рівня валового наявного доходу за аналогічний період.

$$\Delta Z = \frac{Z_1 - Z_0}{\frac{1}{2}(Z_1 + Z_0)} \quad (2.2),$$

де Z_0 – базовий період, із яким проводиться порівняння;

Z_1 – звітний період, який аналізується.

$$\Delta \text{ВнаД} = \frac{\text{ВнаД}_1 - \text{ВнаД}_0}{\frac{1}{2}(\text{ВнаД}_1 + \text{ВнаД}_0)} \quad (2.3),$$

де ВнаД_0 – рівень валового наявного доходу в базовому періоді;

ВнаД_1 – рівень валового наявного доходу в звітному періоді.

Якщо коефіцієнт еластичності є більшим чи дорівнює 1, то заощадження є еластичними, тобто зміни в обсязі заощаджень здійснюються вищими темпами, ніж зміни в обсязі валового наявного доходу.

Якщо коефіцієнт менший за 1, то зміни в обсязі валового наявного доходу перевищують зміну величини заощаджень.

Визначимо коефіцієнт еластичності валових заощаджень України щодо рівня валового наявного доходу за період 2003-2014 роки (табл. 2.5) Цей показник свідчить про залежність зміни величини валових заощаджень від зміни рівня валового наявного доходу.

Таблиця 2.5

Коефіцієнт еластичності валових заощаджень України до валового наявного доходу за 2003-2014 рр.

Роки	Валові заощадження, млн. грн.	Валовий наявний дохід, млн. грн.	Коефіцієнт еластичності
А	1	2	3
2002	62632	232957	-
2003	74330	275954	0,51
2004	109808	355364	1,53
2005	113362	451241	0,13
2006	126980	551886	0,56
2007	177217	735798	1,16
2008	197473	956375	0,41
2009	151746	924572	7,75
2010	197649	1111879	1,43
2011	208406	1321414	0,31
2012	198619	1486161	-0,41
2013	152610	1550122	-6,22
2014	164105	1589009	2,93

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України

Дані розрахунків свідчать, що в 2003 році коефіцієнт еластичності був меншим від 1 і становив 0,51, оскільки приріст валового наявного доходу перевищив приріст валових заощаджень.

У 2004 році при зростанні валового наявного доходу на 1% валові заощадження збільшилися на 1,53%. У 2005 році показник еластичності становив 0,13, а в 2006 році вже 0,56.

Слід відмітити 2009 рік, коли коефіцієнт еластичності склав 7,75. Це зумовлено одночасним зниженням абсолютного рівня валових заощаджень

на 45727 млн. грн. і валового наявного доходу на 31803 млн. грн. у 2009 році порівняно з 2008 роком.

У 2010 році ситуація змінилася і при зростанні валового наявного доходу на 1% валові заощадження збільшилися на 1,43%.

У 2012 та 2013 роках даний показник досяг від'ємного значення -0,41% і -6,22% відповідно, що стало причиною зниження рівнів валових заощаджень.

У 2014 році при зростанні валового наявного доходу на 1% валові заощадження збільшилися на 2,93%.

Основною з макроекономічних пропорцій є саме співвідношення між споживанням та заощадженням. При цьому, чим більшу частину отриманих доходів інституційні одиниці витрачають на поточні потреби, тим менше йде коштів на інвестиційні цілі.

Відповідно до кейнсіанської теорії «споживання являє собою єдину мету будь-якої економічної діяльності» [3]. А частина наявного доходу, яка витрачається на споживчі товари, визначає середню схильність до споживання.

Заощадження – це дохід, не використаний на придбання товарів та послуг у рамках поточного споживання.

Розмір заощадження обернено пропорційний величині споживання, оскільки їх джерелом виступає саме скорочення споживання [128, 129].

Рівень заощаджень характеризує середня схильність до заощадження – це частина наявного доходу, яку інституційні сектори зберігають (заощаджують) [130, 131, 132].

Для характеристики розподілу валового наявного доходу на споживання та заощадження використаємо відносну величину структури. Одержані результати представлені в табл. 2.6.

Таблиця 2.6.

Структура валового наявного доходу України за 2003-2014 рр.,%

Роки	Валові заощадження	Кінцеві споживчі витрати
2003	26,9	73,1
2004	30,9	69,1
2005	25,1	74,9
2006	23,0	77,0
2007	24,1	75,9
2008	20,6	79,4
2009	16,4	83,6
2010	17,8	82,2
2011	15,8	84,2
2012	13,4	86,6
2013	9,8	90,2
2014	10,3	89,7

Джерело: розраховано автором

Розраховані дані свідчать про те, що в 2003 році споживання склало 73% валового наявного доходу.

2004 рік характеризувався найменшою часткою споживання наявного доходу за весь аналізований період, яка складала 69%. У 2005-2007 роках частка кінцевих споживчих витрат знову збільшилася й коливалася на рівні 75%.

2008 рік ознаменувався стрімким збільшенням частки кінцевих споживчих витрат у валовому наявному доході, яка склала більше 79%. Саме з 2008 року чітко починає простежуватися тенденція до збільшення споживання, при цьому обсяг валового наявного доходу зменшується.

У 2009 р. частка кінцевих споживчих витрат продовжує збільшуватися (її рівень складає майже 84%). Це пов'язано, скоріше всього, не із зростанням обсягів споживання, а зі стрімким збільшенням цін у кризовий період.

Споживання в 2010 році зменшилося на 1 в. п. порівняно з 2009 роком та склало 82% валового наявного доходу. У 2013-2014 рр. споживання досягло свого максимального значення у 90% від наявного доходу.

Проаналізувавши отримані результати, можна зробити висновок, що українці «проїдали» за розглянутий період у середньому майже 78% валового наявного доходу.

Щодо частки заощаджень у наявному доході, можна стверджувати наступне. 2004 рік характеризувався швидким зростанням заощадження порівняно з 2003 роком, його частка в наявному доході складала трохи більше 30%. За весь аналізований період це максимальне значення середньої схильності до заощадження. У 2005-2007 рр. даний показник коливався навколо значення 25%.

Починаючи з 2008 року середня схильність до заощадження різко падає і в 2010 році вже складає трохи більше 17%. Це пов'язано з тією ж таки фінансовою кризою. Оскільки більшу частину наявного доходу витрачали на задоволення поточних потреб, то відповідно менша його частина йшла на заощадження. 2013-2014 рр. характеризувалися найбільшою середньою схильністю до споживання, відповідно й найменшою часткою заощаджень у наявному доході (приблизно 10%).

У середньому за аналізований період частка заощаджень складала 24%.

Макроекономічні розрахунки, визначення та аналіз найважливіших показників і пропорцій дають, на нашу думку, можливість:

- 1) реально оцінити внутрішні та зовнішні можливості національної економіки;
- 2) визначити потенціал розвитку окремих галузей та пріоритетні напрямки їх діяльності;

3) більш правильно та виважено розробити тактику та стратегію загальноекономічних дій;

4) розвивати податковий, фінансово-кредитний, інвестиційний, виробничий аспекти політики держави.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження зазначимо, що темпи зростання валових заощаджень випереджали темпи зростання валового наявного доходу в 2004, 2007, 2010, 2014 роках.

У 2009 році порівняно з 2008 роком зменшилися як національні заощадження, так і валовий наявний дохід, що стало результатом економічної кризи.

Отриманий коефіцієнт еластичності свідчить, що при зменшенні валового наявного доходу на 1% валові заощадження зменшилися на 7,75%.

2012 і 2013 роки характеризувалися зменшенням абсолютного розміру валових заощаджень, що стало причиною подальшого зниження темпів заощаджень.

У 2003, 2005, 2006, 2008, 2011 роках темпи зростання валового наявного доходу випереджали темпи зростання валових заощаджень.

Крім того, українці витрачають більшу частину своїх доходів на задоволення поточних потреб, що негативно впливає на інвестиційний потенціал країни. Саме тому економічне становище країни потребує постійного моніторингу динаміки заощаджень з метою вчасного реагування на можливість використання заощаджених коштів.

Проведені розрахунки є базою для міжнародних порівнянь трансформаційних процесів і здійснення факторного аналізу процесів заощадження в Україні.

Висновки до розділу 2

Обґрунтовано необхідність проведення статистичного аналізу валових заощаджень відповідно до встановлених напрямів дослідження. Саме вони визначають методи проведення аналізу та відповідну систему статистичних показників.

Ґрунтуючись на основних принципах статистики запропоновано узагальнену схему статистичного оцінювання валових заощаджень. При цьому основними напрямками аналізу є: оцінювання обсягів і структури валових заощаджень, аналіз їх динаміки, аналіз впливу заощаджень на розвиток економіки, аналіз трансформаційних процесів, аналіз пропорцій між споживанням і заощадженням, оцінювання впливу соціально-економічних факторів на обсяги заощаджень, прогнозування майбутніх обсягів валових заощаджень.

Особливу увагу слід приділити ідентифікації заощаджень у контексті національних рахунків, що дасть можливість чітко визначити суть та склад досліджуваних показників.

Проведено статистичний аналіз динаміки валових заощаджень на основі абсолютних величин, що дало можливість виявити основні тенденції розвитку досліджуваної сукупності.

Важливим критерієм оцінювання валових заощаджень для прийняття управлінських рішень органами влади є абсолютний розмір заощаджень кожного з інституційних секторів економіки. А застосування відносних величин структури дало можливість визначити вклад кожного інституційного сектора до загальної суми національних заощаджень.

Для аналізу зв'язку заощаджень та інвестицій доцільно використовувати коефіцієнт трансформації, який показує, яка частина валових заощаджень трансформується у внутрішні інвестиції.

Визначення коефіцієнта еластичності дало можливість проаналізувати зміну обсягу національних заощаджень залежно від зміни обсягу валового наявного доходу.

Наголошено, що застосування кореляційно-регресійного аналізу дасть можливість оцінити вплив основних факторів на обсяги національних заощаджень. Це дозволить розробити ефективні програми залучення заощаджень в інвестиційний процес країни.

Удосконалено систему класифікацій макроекономічних пропорцій з виділенням зовнішньоекономічних, структурних, соціально-економічних, економіко-демографічних, економіко-екологічних, фінансово-економічних пропорцій, що дозволяє виявити основні структурні зрушення, сформулювати ефективні пропозиції, базуючись на статистичних прогнозах розвитку окремих характеристиках відтворювального циклу в контексті світових тенденцій.

Важливим напрямом комплексного аналізу є забезпечення раціональних пропорцій між заощадженнями та споживанням. Динаміка даних співвідношень дає можливість визначити основні тенденції розвитку пропорційності розподілу валового наявного доходу на споживання та заощадження, а також прийняти ефективні управлінські рішення.

Доведено, що результати проведено аналізу за вказаними напрямами є базою для більш детального вивчення та прогнозування валових заощаджень.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора [133, 134, 135, 136, 137, 138, 139].

РОЗДІЛ 3

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ ЗАОЩАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Статистичне оцінювання впливу валових заощаджень на економічний розвиток країн

Перед Україною сьогодні стоїть багато завдань, основними з яких є забезпечення стійкого економічного зростання на основі кількісного та якісного відновлення морально та фізично застарілої матеріальної бази виробництва. Йдеться про нагромадження основного капіталу, яке може здійснюватися, перш за все, за рахунок заощаджень. Отже, економічне зростання опосередковано досягається і за рахунок збільшення заощаджень при подальшому ефективному їх використанні.

У країнах із розвинутою ринковою економікою не використана для споживання частина отриманого доходу активно використовується у виробничих процесах. Все це відбувається завдяки фінансовим інститутам, які акумулюють та спрямовують вільні грошові кошти на національні інвестиційні потреби. Таким чином, заощадження трансформуються в інвестиції та безпосередньо впливають на розвиток країни.

Якщо більша частина заощаджень зберігається «на руках» у населення, то це рано чи пізно призводить до економічного спаду.

Найкращою є ситуація рівності національних заощаджень й інвестицій. Але дана ситуація не характерна для України. Це пов'язано із небажанням населення України вкладати кошти в інвестиційні проекти, що є результатом негативного досвіду втрати вкладень у минулі часи. Крім того, ті заощадження, які все ж таки спрямовуються до фінансових інститутів, мають у своїй більшості короткостроковий характер.

Таким чином, однією із основних задач влади для забезпечення сталого розвитку економіки є створення надійних державних фінансових, страхових інститутів, які б гарантували населенню не лише постійну виплату відсотків, а й можливість зняття коштів у будь-який час за бажанням вкладника. Це приведе до того, що населення відновить довіру до фінансової системи та інститутів. У результаті заощадження будуть спрямовуватися на інвестиційні цілі та приносити прибуток вкладникам, підприємцям і фінансовим установам.

Фундаментальною працею щодо взаємозв'язку економічного зростання та заощаджень, є робота відомого англійського економіста Дж. Кейнса «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» [52]. У його теорії приділяється увага тому, що в основі процесу заощадження лежать багато економічних законів та процесів, які визначаються різними макроекономічними величинами. Не зважаючи на те, що дана теорія є доволі давньою, більшість сучасних економістів опираються саме на результати досліджень Дж. Кейнса.

Рівень заощаджень світу суттєво змінювався в останні десятиліття: він поступово збільшувався у 50-60-ті рр. XX ст., в 70-ті рр. різко збільшився у зв'язку з енергетичною кризою, значно знизився у 80-х рр. (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Норма заощаджень світової економіки, % до ВВП

Період	1960- 1972	1973- 1980	1981- 1990	1991- 2000	2001- 2014
Світова норма заощаджень	23	25	23,3	23,4	22

Джерело: розраховано на основі даних Всесвітнього банку [140]

З роками знижуються норми заощаджень окремих країн, що призводить й до зниження світової норми. Дана ситуація є наслідком багатьох причин:

1. Деякі країни, наприклад США та Великобританія, здійснюють широкі соціальні програми за рахунок підвищення відповідних податків. У результаті в розпорядженні суб'єктів економіки залишається менша частина отриманих доходів.

2. Різна вікова структура населення впливає на схильність до заощадження: населення більш доросле заощаджує більшу частину отриманих доходів, а молодше покоління схильне брати кредити та позики для задоволення поточних потреб.

3. У деяких країнах заощадження оподатковуються.

4. Зовнішні займи багатьох країн зросли в результаті не лише світової економічної кризи, але й особливостей внутрішньої політики.

5. Нестійка економічна та соціальна ситуація негативно впливає на бажання заощаджувати тощо.

Одночасно з цим, є країна, яка не зважаючи на перелічені причини загального зниження світової норми заощаджень, демонструє її зростання. Це Китай. Він за останнє десятиліття забезпечив близько 23% обсягу приросту світових заощаджень.

Зазначимо, що за рекомендаціями міжнародних організацій основним індикатором економічного розвитку країни та показником благополуччя її населення є ВВП за паритетом купівельної спроможності.

Згідно з даними Всесвітнього банку безумовним лідером за обсягом економіки в 2013 році були Сполучені Штати Америки. Їх ВВП у 2013 році склав 15094000 млн. дол. США. Економіка Китаю, яка за рівнем ВВП (7298097 млн. дол. США) у 2011 році обігнала економіку Японії, склала майже половину від американської. Японія із обсягом ВВП у 5867154 млн. дол. США знаходилась у 2013 році на третьому місці. Німеччина на четвертому місці, а далі Франція, Великобританія, Бразилія, Росія, Італія.

У 2014 році економіка Китаю, за даними МВФ, склала 17,6 трлн. дол. США та вперше обійшла економіку США по обсягу ВВП за паритетом купівельної спроможності. При цьому ВВП США в ринкових валютних

курсах значно перевищує показник Китаю. Крім того, рівень життя китайців набагато нижчий за рівень життя американців, оскільки ВВП на душу населення Китаю складав у 2014 році 11850 дол. США, а в США 53750 дол. США.

У 2014 році всі країни та території у залежності від ВВП на душу населення Всесвітній банк класифікує за трьома категоріями [140]:

1) країни з високим рівнем доходу (від 12616 дол. США та вище). На першому місці Монако (186950 дол. США), далі йдуть Ліхтенштейн, Бермуди, Норвегія, Швейцарія. На останньому місці в даній групі Польща з рівнем доходу на душу населення у 12660 дол. США;

2) країни з середнім рівнем доходу (від 1036 дол. США до 12615 дол. США): країни з рівнем доходу, вище середнього (від 12615 дол. США до 4085 дол. США) – це на 58 місці Антигуа та Барбуда (12480 дол. США) та Фіджі на 107 місці (4110 дол. США); країни з рівнем доходу, нижче середнього (від 4085 дол. США до 1036 дол. США) – це Маршалові острови на 108 місці (4040 дол. США) та закінчуючи Мавританією на 154 місці (1110 дол. США);

3) країни з низьким рівнем доходу (від 1035 дол. США та нижче) – це Сенегал на 155 місці (1030 дол. США) та Демократична Республіка Конго (230 дол. США).

З метою проведення статистичного дослідження з кожної групи країн обрано по одному представнику. З першої групи, де представлені країни з високим рівнем доходу обрана Норвегія. Ця країна в 2014 році за рівнем доходу на душу населення посідала 6 місце в світі. Норма національних заощаджень у ВВП країни в 2013 році складала 38, 2%. За цим показником Норвегія була тринадцятою в світі.

З другою групою для здійснення порівняльного аналізу нами був обраний Китай. ВВП на душу населення Китаю у 2014 році склало 11850 дол. США, тобто він належить до країн з рівнем доходу, вище середнього. Частка валових заощаджень у ВВП складала 49,6%, що є четвертим показником

серед країн світу. Україна знаходиться на 115 місці з рівнем доходу на душу населення у 8970 дол. США, тобто відноситься до країн із рівнем доходу, нижче середнього.

Демократична Республіка Конго має високий показник частки заощаджень у ВВП серед країн світу, у 2013 році він складав 61,4%, а у 2014 році 43,4%. При цьому за рівнем доходу на душу населення ДРК не лише входить у групу країн з низьким рівнем доходу, але й займає 185 місце з показником у 740 дол. США

Розрахунок норми валових заощаджень у ВВП Норвегії, Китаю, України та Демократичної Республіки Конго (ДРК) наведені в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Динаміка норми заощаджень, у% до ВВП

Роки	Норвегія	Китай	Україна	ДРК
2003	32,3	42,5	24,5	30,6
2004	34,8	44,7	28,7	52,2
2005	38,6	46,4	23,4	49,8
2006	41,1	49,2	21,9	40,2
2007	40,7	49,0	21,1	46,8
2008	43,0	50,3	20,0	46,5
2009	36,1	51,5	15,4	42,7
2010	36,6	50,4	16,8	50,9
2011	38,7	49,3	15,8	54,7
2012	39,5	50,1	13,1	49,4
2013	38,5	50,4	8,8	61,4
2014	37,2	49,6	10,0	43,4
Середнє значення	38,1	48,6	18,3	47,4

Джерело: розраховано автором на основі даних Всесвітнього банку

На основі отриманих даних можна зробити висновок, що лише норма заощаджень України близька до світової, а норма заощаджень Норвегії, Китаю та ДРК вищі за світову майже вдвічі.

Так, доволі високу частку заощаджень Китаю можна пояснити такими причинами [141]:

- 1) історично культурне коріння бережливості китайців;
- 2) швидке економічне зростання не лише стимулюється високою часткою заощаджень, але й само створює для неї додаткові можливості;
- 3) сприятлива для заощаджень вікова структура: чисельність молодших вікових категорій по відношенню до загального економічно активного населення не виступає тягарем через політику обмеженої народжуваності в останні роки, а старіння нації ще не досить суттєве.

Китай відрізняється від інших країн світу не лише досить високою часткою заощаджень у ВВП, але й специфікою їх структури, оскільки більша частина заощаджень припадає на сектори державного управління і фінансових корпорацій. Ця ситуація пояснюється високою капіталомісткістю промислового виробництва та відносно низькими відсотками по дивідендам. Так, частка домогосподарств скоротилася із 48% до 42%, частка підприємств – із 37% до 36%, а частка державного управління зросла з 15% до 22% за 2002-2012 рр. Проте в абсолютному вираженні розміри заощаджень населення не можуть вважатися малими.

Разом з тим більшість економістів вважає, що необхідно знизити дану норму заощаджень, покращити фінансову сферу для споживання, підвищити рівень соціальних гарантій населенню, тобто забезпечити процес трансформації.

Щодо напрямку зв'язку між економічним зростанням і заощадженнями в сучасній науковій літературі немає чіткої й однозначної відповіді. Спробуємо вирішити дане питання шляхом аналізу відповідних показників країн із різним рівнем розвитку.

Так Норвегія є прикладом країни зі змішаним типом економіки, в ній поєднуються ринкова активність та велика частка державної власності.

За результатами референдуму в 1994 році Норвегія не стала членом ЄС, але як член Європейської економічної зони вона вносить свою частку в бюджет ЄС. До того ж країна приєдналася до Шенгенського договору та ряду багатьох договорів між державами-членами ЄС. Тобто Норвегія є яскравим прикладом того, що можна бути самостійною країною, але при цьому брати активну участь у світових економічних справах.

Норвегія – високорозвинута країна. В 2007 році вона займала за розміром ВВП на душу населення друге місце в Європі та третє місце в світі.

Динаміку ВВП та валових заощаджень Норвегії за 2003-2014 рр. представлено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

**Динаміка ВВП та валових заощаджень Норвегії за 2003-2014 рр.,
млн. дол. США**

Роки	ВВП	Валові заощадження
2003	228752	73882
2004	264357	92097
2005	308722	119146
2006	345425	142012
2007	400884	163178
2008	461947	198513
2009	386384	139416
2010	428525	156771
2011	498157	192676
2012	509705	201101
2013	522349	200978
2014	500103	186029

Джерело: побудовано автором на основі даних Всесвітнього банку

Починаючи з 2003 року ВВП Норвегії щорічно збільшувався. Світову кризу економіка Норвегії в цілому пережила спокійно. При цьому ВВП за кризовий 2009 рік зменшився лише на 1,7%.

Економічний підйом розпочався наприкінці 2010 року та тривав у 2012 році, хоча й економіка країни відчувала негативну дію уповільненого розвитку країн-членів ЄС.

У 2012 році економіка Норвегії характеризувалася помірним зміцненням у 3%, яке більше ніж вдвічі перевищило зростання у 2011 році та на 1,5% випередило зростання ВВП в докризовому 2007 році (2,7%).

У вартісному вираженні ВВП Норвегії у 2012 році склав 2915,4 млрд. норвезьких крон або 500,9 млрд. дол. США.

Щодо валових заощаджень Норвегії, то нами виділено декілька етапів їх формування:

1. Перший етап: 2002-2003 рр. Він характеризується ситуацією, коли приріст валових заощаджень був від'ємним.

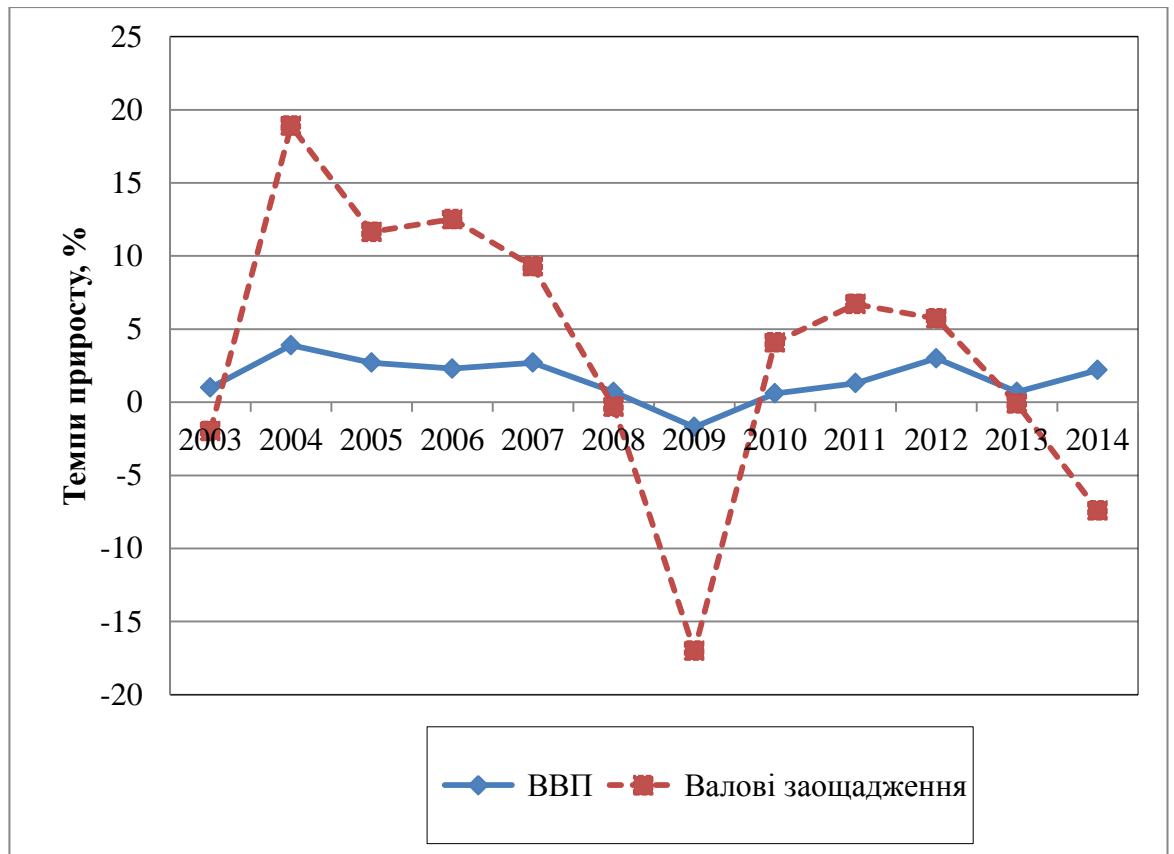
2. Другий етап: 2004-2008 рр. Він характеризується щорічним збільшенням заощаджень.

3. Третій етап: післякризовий 2009 р., який негативно позначився на заощадженнях суб'єктів економіки країни.

4. Четвертий етап: 2010-2012 рр. Після кризи економіка почала набирати обертів, що позитивно вплинуло й на процес заощадження.

5. П'ятий етап: 2013-2014 рр. Незначне зниження норми заощаджень.

Результати визначення темпів приросту ВВП і заощаджень Норвегії представлені графічно на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Динаміка темпів приросту ВВП і валових заощаджень Норвегії за 2003-2014 рр., %

Джерело: побудовано автором

Аналіз розрахованих показників дає змогу простежити значний спад приросту заощаджень Норвегії до -17% у 2009 році. Це було зумовлено складним економічним становищем країни в результаті світової фінансової кризи. У 2004 році приріст валових заощаджень Норвегії сягнув максимального значення за аналізований період і склав майже 19%. У 2014 році приріст валових заощаджень був від'ємним і склав -7,4%.

Що стосується темпів приросту ВВП Норвегії, то можна сказати наступне: ВВП країни відрізняється більш-менш стабільним приростом протягом аналізованого періоду. Лише 2009 рік характеризувався спадом темпу приросту до -1,7%.

Таким чином, ВВП Норвегії за 2003-2014 роки демонструє більшу стабільність, ніж валові заощадження, але зв'язок між даними показниками є.

Зв'язок між ВВП і валовими заощадженнями кореляційний, такий же зв'язок між темпами зростання даних показників. Для виявлення та аналізу цього взаємозв'язку доцільно використати метод кореляційно-регресійного аналізу, який у теперішній час отримав широке визнання у всіх галузях наукової та практичної діяльності завдяки можливостям об'єктивної кількісної оцінки впливу різноманітних факторів на рівень результативної ознаки.

У ході апріорного аналізу, проведеного для цілей дослідження впливу валових заощаджень на економічний розвиток країни, нами обрано в якості результативної ознаки темпи зростання ВВП Норвегії, а в якості фактору, що на нього впливає, темпи зростання валових заощаджень. На основі якісного теоретичного вивчення взаємозв'язку між даними показниками ми припускаємо прямий вплив динаміки валових заощаджень на динаміку ВВП Норвегії.

За результатами аналізу (Додаток А) зроблено такі висновки:

1. Із збільшенням темпу зростання валових заощаджень на 1% темп зростання ВВП Норвегії зростає на 0,126%. Таким чином, знак коефіцієнта регресії співпадає з економічним уявленням про напрям впливу екзогенного фактора на ендогенний, тобто $a_1=0,126>0$ підтверджує висунуту гіпотезу про прямий зв'язок між даними факторами.

2. Значення множинного R, який дорівнює 0,817, вказує на досить тісний зв'язок між ВВП країни та її валовими заощадженнями. Стандартна похибка регресії є не дуже високою відносно рівнів ВВП країни за аналізований період, тому можна зробити висновок, що дана модель є досить точною.

3. Коефіцієнт детермінації є відносним показником точності моделі. Він вказує на те, що більше 67 % варіації обсягів ВВП пояснюється зміною валових заощаджень.

4. Надійність моделі в цілому та окремо фактора валових заощаджень перевірено на основі порівняння значущості F з рівнем значущості α .

5. Значимість F в нашому випадку майже дорівнює нулю, тому з ймовірністю 95,0% можна стверджувати, що побудована модель і фактор статистично надійні, значимі, суттєві.

При цьому, якщо розглянути вплив темпів зростання ВВП минулих років на темпи зростання заощаджень з лагом у один рік, то зв'язок між даними показниками стає не суттєвим (22,5%). При аналізі впливу на темпи зростання ВВП валових заощаджень минулих років (також із лагом у один рік) результати аналогічні: зв'язок середній, всього 37%.

Таким чином, на основі проведеного аналізу підтверджено припущення про те, що для країн із високим рівнем доходу на душу населення характерним є суттєвий вплив на інтенсивність економічного розвитку саме зростання валових заощаджень.

Китайська Народна Республіка (КНР) – це одна з найбільших країн світу. Її господарство створює 12% світового продукту та поступається лише США. Країна з відсталого стала промислово-аграрною, перейшла від центрально-планової економіки до здебільшого ринкових методів регулювання. За основними соціально-економічними показниками КНР відносять до групи країн, що розвиваються. При цьому економічний розвиток супроводжується низькою кваліфікацією основної робочої сили, значною часткою безграмотних працездатних чоловіків (9%) і жінок (25%), проблемою перенаселення, низьким технічним розвитком господарства, значним розривом територіальної структури доходів і багатьма іншими проблемами.

Але при цьому саме економіку Китаю вважають «економічним чудом» XXI століття. Так ВВП Китаю перевищило ВВП Італії у 2000 році, ВВП Франції у 2002 та у 2005 роках, ВВП Великобританії у 2006 році та Німеччини у 2007 році, перш ніж обігнав ВВП Японії у 2010 році. Економіка Китаю у 2013 році складала 7298097 млн. дол. США, тобто майже половину від американської, та зайняла друге місце серед країн світу.

Динаміку ВВП та валових заощаджень Китаю представлено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Динаміка ВВП та валових заощаджень Китаю за 2003-2014 рр.,

млн. дол. США

Роки	ВВП	Валові заощадження
2003	1649921	701402
2004	1941745	867919
2005	2268594	1052330
2006	2729784	1344158
2007	3523094	1725577
2008	4558431	2290986
2009	5059420	2603779
2010	6039659	3041630
2011	7492432	3689909
2012	8461623	4235089
2013	9490603	4784695
2014	10360105	5138612

Джерело: побудовано автором на основі даних Всесвітнього банку

Аналізуючи динаміку ВВП Китаю, нами умовно виділено два періоди. Перший період з 1993 по 2002 роки характеризується поступовим збільшенням ВВП у середньому щорічно майже на 100 млрд. дол. США або в середньому на 3,0-3,5%. Другий період розпочався у 2003 році й триває до сьогодні. Він характеризується швидкими темпами зростання ВВП. Так за останні 10 років за офіційними статистичними даними ВВП Китаю в середньому щорічно збільшувався більш ніж на 600 млрд. дол. США або приблизно на 6%.

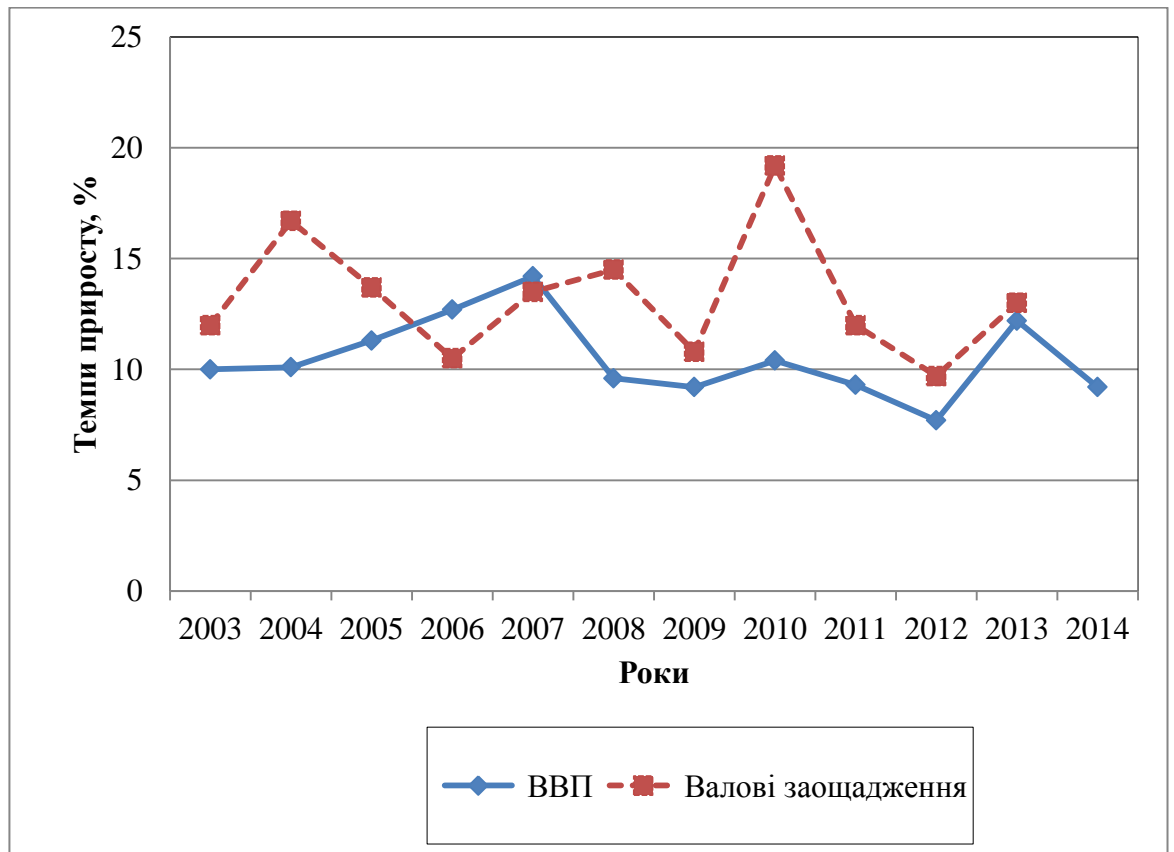
Особливістю економіки даної країни є те, що світову економічну кризу вона пережила без суттєвих втрат. Це пов'язано, скоріше за все, з

особливостями внутрішньої політики та відсутністю тісного зв'язку зі світовим співтовариством.

Щодо валових заощаджень Китаю, то вони щорічно збільшуються, при цьому максимальний їх приріст був у 2010 р., а мінімальний – у 2012 р.

Результати аналізу темпів зростання ВВП і валових заощаджень китайської економіки представлено на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Динаміка темпів приросту ВВП і валових заощаджень Китаю за 2003-2014 рр., %

Джерело: побудовано автором

З точки зору інтенсивності зростання даних показників виділено декілька основних етапів:

1. Період 2002-2005 рр. характеризується ситуацією, коли приріст валових заощаджень перевищував приріст ВВП Китаю. Це свідчить про те, що

зростання валових доходів спонукає суб'єктів економіки більше заощаджувати, а не споживати.

2. Період 2006-2007 рр. відзначається протилежною ситуацією. Показовим є 2006 р., який характеризувався збільшенням ВВП, але зменшенням валових заощаджень.

Для визначення щільності та напрямку зв'язку між ВВП Китаю і його валовими заощадженнями нами використано КРА. При цьому екзогенною величиною є ВВП, а ендогенною валові заощадження. Висунуто гіпотезу, що валові заощадження прямо впливають на ВВП Китаю.

Отримано наступні результати (Додаток Б).

1. Коефіцієнт a_1 демонструє, що зростання валових заощаджень на 1%, темп росту ВВП Китаю зросте на 0,163%. При цьому $a_1=0,163>0$, що вказує на прямий зв'язок між змінними.

2. При цьому значення множинного R, який дорівнює 0,308, вказує на слабкий зв'язок між показниками.

3. Коефіцієнт детермінації вказує на те, що лише 9,5% варіації обсягів ВВП пояснюється зміною заощаджень.

Модель і коефіцієнти в цілому ненадійні, незначимі.

Таким чином, для економіки Китаю, яка за показником ВВП на душу населення належить до групи країн з доходом, вище середнього, не характерний тісний зв'язок між темпами економічного зростання та валовими заощадженнями. Для таких країн необхідно шукати фактори, які б безпосередньо впливали на зростання ВВП.

ДРК виступає прикладом нереалізованих можливостей розвитку в результаті антинаціональної політики диктаторського режиму та дій ТНК. Найбільша держава Тропічної Африки є власником багатой ресурсної бази, але характеризується неефективною економікою, відсталою структурою господарства та тягарем багатьох соціальних проблем. Ця парадоксальна ситуація виступає наслідком дії багатьох як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

В господарстві країни співіснують між собою традиційний і сучасний сектори. Традиційний сектор представлений малими підприємствами сільського господарства та обробної промисловості. Він орієнтований на внутрішній ринок, використовує відсталі засоби праці та акумулює більшу частину економічно активного населення ДРК. Сучасний сектор включає національні та іноземні підприємства добувної промисловості. Він використовує сучасні засоби праці, орієнтований на зовнішній ринок. Така двоїста структура економіки, являється ознакою країни, що розвивається, та виступає джерелом основних протиріч соціально-економічного розвитку.

У результаті відставання темпів економічного зростання від темпів зростання населення протягом всього існування незалежної країни ВВП на душу населення проявляв стійку тенденцію до зниження. А у 2013 ДРК зайняла останнє 188 місце з показником у 230 дол.

За весь аналізований період ВВП ДРК характеризувався більш-менш постійним зростанням, при цьому післякризовий 2009 р. відзначився уповільненням даного процесу.

Що стосується валових заощаджень, то ситуація доволі нестабільна: то збільшення їх у 2003 р. порівняно з 2002 р. майже на 160%; то мінімальне зростання в 2012 р. порівняно з 2011 р. всього на 0,34%.

На основі кореляційно-регресійного аналізу темпів приросту ВВП і валових заощаджень ДРК отримано наступні результати (Додаток В).

В економіці даної країни простежується аномальне явище: підвищення темпів росту заощаджень негативно впливає на приріст ВВП. Так коефіцієнт $a_1 = -0,13 < 0$, що вказує на зворотній зв'язок між показниками. Тобто зростання заощаджень негативно впливає на економічний розвиток країни.

Таким чином, для країн із низьким рівнем ВВП на душу населення валові заощадження не є фактором впливу на інтенсивність економічного розвитку.

У 2013 Україна знаходилася на 115 місці з рівнем доходу на душу населення у 3500 дол. США, а в 2014 році середньодушовий ВВП складав 8970 дол. США, тобто країна належить до країн із рівнем доходу, нижче середнього.

Динаміка ВВП України за період 2003-2014 рр. характеризується непостійністю. Так максимальний приріст був у 2004 р. (ВВП збільшився на 12% порівняно з 2003 р.), мінімальний – у післякризовому 2009 р.

Щодо валових заощаджень, то напрямок інтенсивності їх формування складно аналізувати, оскільки виділити певні етапи динаміки важко у результаті значних коливань (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Динаміка темпів приросту ВВП та валових заощаджень України порівняно з попереднім роком за 2003-2014 рр.

Роки	Темпи приросту ВВП, %	Темпи приросту валових заощаджень, %
2003	9,6	24,3
2004	12,0	5,5
2005	2,9	14,2
2006	7,5	18,5
2007	7,5	25,8
2008	1,9	1,8
2009	-14,5	-57,4
2010	4,1	13,9
2011	5,2	17,3
2012	0,2	-12,9
2013	4,4	-23,2
2014	2,3	7,5

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Для підтвердження гіпотези щодо прямого зв'язку між ВВП і валовими заощадженнями України ми використали КРА. При цьому ВВП обрали як результативну ознаку, а валові заощадження як фактор впливу.

У результаті проведеного КРА даних показників зроблено наступні висновки (Додаток Д).

Коефіцієнт a_0 в моделі матиме реальний економічний зміст лише в тому випадку, якщо в область визначення екзогенної змінної входить нульове або близьке до нуля значення. В нашому випадку $X_1=0$ означає відсутність валових заощаджень. У нормальних умовах функціонування економіки країни в область визначення екзогенної змінної нульове або близьке до нуля значення входить не може. Саме тому на коефіцієнт регресії a_0 уваги не звертаємо.

Коефіцієнт a_1 показує, що зі збільшенням темпу зростання валових заощаджень на 1% темп зростання ВВП України зростає на 0,230%. Таким чином, знак коефіцієнта регресії співпадає із економічним уявленням про напрям впливу екзогенного фактора на ендогенний, тобто $a_1=0,230>0$ підтверджує висунуту гіпотезу про прямий зв'язок між даними ознаками.

Значення множинного R, який дорівнює 0,826, вказує на досить тісний зв'язок між результативною ознакою та фактором.

Оцінку точності побудованої моделі виконаємо за допомогою наступних показників. Стандартна похибка регресії є не дуже високою відносно рівнів ВВП України за аналізований період, тому можна зробити висновок, що дана модель є досить точною. Коефіцієнт детермінації є відносним показником точності моделі. Коефіцієнт детермінації вказує на те, що більше 68% варіації обсягів ВВП пояснюється зміною валових заощаджень.

Оскільки дана сукупність спостережень мала, то необхідно звернути увагу на нормований коефіцієнт детермінації $R^2_n = 65,1\%$. Ця оцінка трохи нижча за звичайний коефіцієнт детермінації. Різниця $1 - R^2_n$ характеризує вплив факторів, які не увійшли в дану модель.

Надійність моделі в цілому та окремо фактора валових заощаджень перевіriamo на основі порівняння значущості F з рівнем значущості α . Значимість F в нашому випадку менше 0,05, тому з ймовірністю 95,0% можна стверджувати, що побудована модель і фактор статистично надійні, значимі, суттєві.

Таким чином, оперуючи отриманими значеннями, ми можемо стверджувати з упевненістю, що на темпи економічного зростання України зміна валових національних заощаджень має безпосередній вплив. Зниження обсягу заощаджень відразу стане причиною зменшення обсягів ВВП. Тобто зв'язок між даними макроекономічними показниками України тісний. При цьому для країн із низьким рівнем доходу даний зв'язок не характерний і має навіть зворотній ефект. Для країн із високими доходами даний зв'язок доволі тісний.

У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що аналіз має бути поглибленим у напрямку аналізу ефективності трансформації національних заощаджень у інвестиції. Це дасть можливість зрозуміти справжню причину того, що при достатньо високих частках заощаджень у ВВП України, вона відноситься до країн із доходом нижче середнього, тобто знаходиться ближче до бідних країн, ніж до країн із середнім рівнем розвитку.

Для подальшого порівняльного аналізу інтенсивності трансформації валових заощаджень у інвестиції розглянуті вище країни брати не можна, оскільки їх економічний розвиток суттєво відрізняється від розвитку України. Для вибору максимально відповідної країни нами проведено аналіз основних економічних показників країн-сусідів України, які до нашої країни ближчі не лише в плані економічного розвитку, а й з урахуванням історичної та територіальної характеристик.

Для порівняння економічного розвитку України з розвитком інших країн були обрані основні макроекономічні показники, які характеризують розвиток країни в цілому.

В результаті збору, обробки та розрахунків на основі офіційних статистичних даних Всесвітнього банку нами були отримані наступні результати (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Основні економічні показники України та країн-сусідів у 2014 році

Показники	Україна	Польща	Словаччина	Угорщина	Румунія	Молдова	Росія	Білорусія
ВВП на душу населення, дол.	3500	12660	17180	12380	8820	2070	12700	6530
Державний борг, % від ВВП	40,9	57,1	55,4	79,3	39,4	23,8	13,9	37,0
Середня ЗП, дол. США	686	1536	1385	1374	954	438	1600	959
Рівень безробіття, %	8,0	13,5	14,4	10,5	4,8	5,8	5,8	0,9
Інфляція, %	0,7	1,0	1,7	1,9	4,1	4,2	6,8	19,0
Темп росту ВВП, %	0,4	1,3	0,8	0,2	2,0	4,0	1,3	2,1
Частка заощаджень, % від ВВП	18,3	20,4	19,4	17,5	27,0	23,4	26,0	34,5

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України та Всесвітнього банку

Основним показником добробуту населення країни вважають ВВП на душу населення. За розміром даного показника Румунія є найближчою до України, оскільки займає 55 місце в світі.

При характеристиці економічного становища країни багато уваги приділяють державному боргу як індикатору фінансової незалежності, або ж,

навпаки, залежності від інших країн світу. Для України загальний державний борг (внутрішній і зовнішній) у 2013 році склав 40,0% від ВВП. Серед країн-сусідів найближчою за даним показником виступає саме Румунія, державний борг якої дорівнює 39,4% від ВВП.

Середній рівень реальної заробітної плати відображає купівельну спроможність працюючого населення і відповідно можливість певну частину отриманих доходів заощаджувати.

Наступним фактором, який вплинув на наш вибір країни, є такий. Простежується багато спільних рис у динаміці ВВП та валових заощаджень України та Румунії.

Таким чином, на нашу думку, Румунія є країною, яка максимально наближена до України за основними економічними характеристиками. У той же час Румунія досягла значно більших успіхів у своєму економічному розвитку, ніж Україна. Саме тому вона може слугувати орієнтиром і вказувати нам на можливі шляхи розвитку.

Румунія вважається аграрно-індустріальною країною, яка характеризується більш низьким рівнем економіки, в порівнянні з іншими членами ЄС. Але у порівнянні з багатьма країнами колишнього Радянського Союзу Румунія досить далеко відірвалася від свого бідного економічного минулого. На сьогоднішній день Румунія вважається 11 країною за розміром ВВП на душу населення серед країн ЄС.

У 80-і роки ХХ століття країна знаходилася на межі бідності, що призвело до політично-соціального вибуху. Результатом цього стала так звана «оксамитова» революція в 1989 році. Поступово країна почала виходити з депресії, використовуючи наявні внутрішні ресурси та зовнішню допомогу.

Сьогодні Румунія з успіхом підтримує чіткий баланс, залишаючись країною, де ефективно співіснують промисловість і сільське господарство. Це дозволяє забезпечити себе якісними та не дорогими продуктами харчування, а також користуватися благами промислових підприємств.

Після фінансової кризи 2008 року країна змогла відновитися лише за рахунок обережної макроекономічної адміністрації. Так реформи були проведені у секторах фінансів, освіти, охорони здоров'я, адміністрування і соціального страхування.

Динаміка ВВП та валових заощаджень Румунії представлено в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

**Динаміка ВВП та валових заощаджень Румунії за 2003-2014 рр.,
млн. дол. США**

Роки	ВВП	Валові заощадження
2003	59466	8617
2004	75795	11127
2005	99173	13013
2006	122695	17723
2007	170613	29147
2008	204335	37232
2009	164346	31766
2010	164792	32692
2011	182611	39436
2012	169396	37047
2013	189639	42231
2014	199044	45998

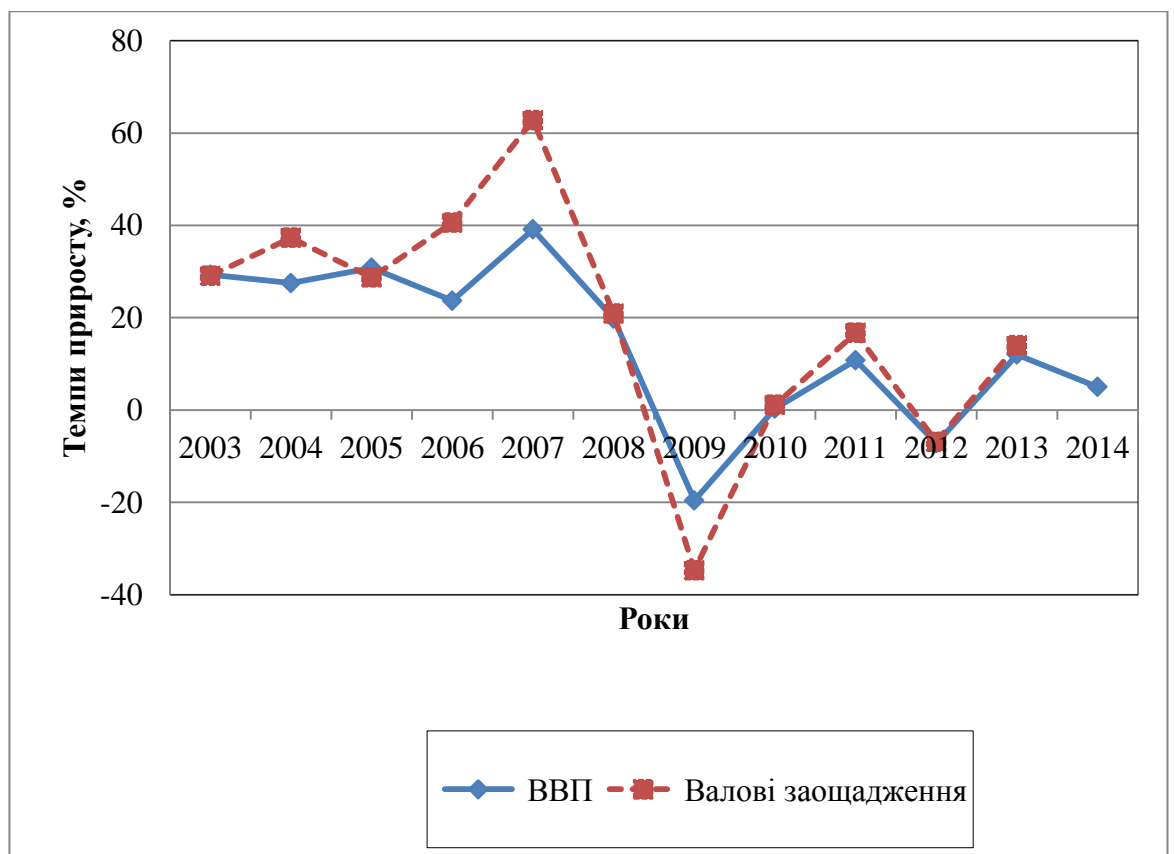
Джерело: складено за даними Всесвітнього банку

Отримані дані свідчать про те, що ВВП Румунії з 2003 року поступово збільшувався до 2009 року. У 2009 році ВВП Румунію порівняно з 2008 роком зменшився майже на 20%, що було відповіддю на фінансову кризу. У 2010 році ВВП країни майже не змінилося. 2011 рік характеризувався значним ростом ВВП Румунії майже на 11%. 2012 рік відзначився незначним

падіння ВВП всього на 7,2%. У 2014 році Румунія характеризувалася збільшенням ВВП до рівня в 199044 млн. дол. США.

Валові заощадження Румунію дзеркально відображають зміни ВВП країни. За період з 2003 року по 2009 рік валові заощадження постійно збільшувалися. У 2009 році в результаті значного падіння ВВП Румунії валові заощадження зменшилися майже на 25% порівняно з 2008 роком. 2013-2014 роки відзначилися зростанням валових заощаджень.

Результати аналізу темпів росту ВВП і валових заощаджень румунської економіки представлено на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Динаміка темпів приросту ВВП і валових заощаджень Румунії за 2003-2014 рр., %

Джерело: побудовано автором

Результати аналізу дозволяють умовно виділити три етапи в формуванні ВВП та валових заощаджень Румунії.

1. Перший етап: 2002-2008 рр. ВВП і валові заощадження характеризуються постійним зростанням.

2. Другий етап: 2009-2012 рр. Він відзначається швидким спадом як темпів економічного розвитку країни, так і більш повільними процесами заощадження.

3. Третій етап: 2013-2014рр. ВВП і валові заощадження збільшуються, порівняно з 2012 роком.

Але з упевненістю можна сказати, що між темпами зростання ВВП та темпами зростання валових заощаджень є певний зв'язок.

Для підтвердження нашої думки здійснено регресійний аналіз впливу валових заощаджень Румунії на її ВВП (Додаток Е).

Отримано такі результати:

Коефіцієнт a_1 показує, що із збільшенням темпу зростання валових заощаджень на 1% темп зростання ВВП Румунії збільшується на 0,664%. Таким чином, знак коефіцієнта регресії повністю співпадає із економічним уявленням про напрям впливу екзогенного фактора на ендогенний, тобто $a_1=0,664>0$ підтверджує висунуту гіпотезу про прямий зв'язок між даними ознаками.

Значення множинного R, який дорівнює 0,959, вказує на тісний зв'язок між результативною ознакою та фактором.

Оцінку точності побудованої моделі виконаємо за допомогою наступних показників.

Стандартна похибка регресії є не дуже високою відносно рівнів темпу зростання ВВП Румунії за аналізований період, тому можна зробити висновок, що дана модель є досить точною.

Коефіцієнт детермінації є відносним показником точності моделі. Коефіцієнт детермінації вказує на те, що майже 92% варіації обсягів темпів зростання ВВП пояснюється зміною темпів зростання валових заощаджень.

Надійність моделі в цілому та окремо фактора валових заощаджень перевірено на основі порівняння значущості F з рівнем значущості α .

Значимість F в нашому випадку менше 0,05, тому з ймовірністю 95,0% можна стверджувати, що побудована модель і фактор статистично надійні, значимі, суттєві.

Аналізуючи отримані результати, можемо сказати, що заощадження безпосередньо впливають на ВВП Румунії, при цьому даний зв'язок доволі тісний і складає більше 95%.

Таким чином, ми отримали фактичне підтвердження наших припущень щодо близькості економічного розвитку України та Румунії.

При цьому Румунія є більш розвинутою і багатішою, ніж Україна. А отже вивчення пропорцій, що сформувалися в Румунії з точки зору споживання-заощадження-нагромадження можуть бути використані як орієнтири при здійсненні заходів щодо впливу на ці пропорції у нашій країні.

Таким чином, для порівняльного аналізу процесів формування заощаджень та їх впливу на економічний розвиток розглянуто по країні-представниці з таких груп країн: Норвегія, Китай, НРК і Румунія.

У результаті статистичного дослідження доведено, що розмір і темпи зростання заощаджень безпосередньо впливають на економічний розвиток країн із високим і середнім рівнем достатку. При цьому особливу увагу слід звертати не лише на сам розмір валових заощаджень, а й на шляхи їх трансформації.

Для порівняльного аналізу трансформаційних процесів обрана саме Румунія, як найбільш близький в історичному та економічному аспекті сусід. Тому наступний етап дослідження буде пов'язаний саме з Румунією.

3.2. Аналіз трансформації заощаджень в інвестиції

Одним із важливих чинників забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни є нарощування та ефективне використання інвестиційних ресурсів.

Інвестиційні процеси хоч і не вирішують стратегічного завдання структурної перебудови економіки, проте поліпшують загальні макроекономічні показники економічного розвитку країни. Особливо це актуально для України, оскільки інвестиції допоможуть їй вийти з економічної кризи з якнайменшими втратами. Одним з основних джерел інвестицій мають стати заощадження суб'єктів економіки.

Одночасно з цим зазначимо, що значні заощадження є фактором, який перешкоджає економічному зростанню, оскільки вони можуть бути результатом збиткової пропозиції товарів, що, в свою чергу, загрожує загальною кризою перевиробництва [142]. Тому для підтримки постійного зростання національного доходу потрібно збільшувати капітальні вкладення, які будуть поглинати надлишкові заощадження. Саме інвестиційному компоненту ефективного попиту належить основна роль у визначенні рівня національного доходу.

Таким чином, проблема вивчення заощаджень і їх трансформації в інвестиції є особливо актуальною сьогодні в контексті пошуку виходу України з економічної кризи. Оскільки саме заощадження дадуть можливість забезпечити стійке економічне зростання, відновити основні засоби, рівень морального та фізичного зносу яких катастрофічно високий.

Між заощадженнями, інвестиціями та станом економіки існує тісний зв'язок. Так, якщо в країні сприятливий інвестиційний клімат, а більша частина заощаджень трансформується в інвестиції, то спостерігається економічне зростання. І навпаки, якщо заощадження зберігаються у населення, то це призводить до економічного спаду. Найбільш сприятливою

є ситуація, коли загальні обсяги заощаджень співпадають у довгостроковій перспективі з обсягами інвестицій.

У сучасній економічній науці основними теоріями трансформації заощаджень в інвестиції є моделі Харрода-Домара та Солоу. Модель Харрода-Домара узагальнює погляди англійського економіста Р. Харрода (1900-1978) та американського економіста Є. Домара (1914-1997). Модель є неокейнсіанською та розглядає економіку в умовах рівності заощаджень та інвестицій. Відповідно до головної рівності даної теорії, темп зростання економіки прямо пропорційний частці заощаджень, чим вона вища, тим, при інших рівних умовах, мають бути вищими темпи зростання економіки.

Ця теорія вказує на те, що державні заощадження можна використовувати в якості антициклічного інструменту. Вони, збільшуючи сукупний обсяг заощаджень в економіці, дадуть можливість прискорити темпи зростання економіки. Державний борг і його збільшення має протилежну дію, оскільки знижує загальний обсяг створених усіма економічними суб'єктами заощаджень, що зменшує темпи економічного зростання.

У роботі «Внесок у теорію економічного зростання» Р. Солоу виклав основні положення своєї неокласичної моделі. Відповідно до даної теорії пропорції між капіталом і працею можуть носити змінний характер, темп зростання населення і частка заощаджень у сукупному доході незмінні, а держава може прискорювати темпи розвитку економіки, збільшуючи капіталозабезпеченість праці.

Таким чином, в оцінці впливу державних заощаджень на темпи зростання економіки модель Солоу можна розглядати для довгострокової перспективи, а модель Харрода-Домара – для короткострокової (для середньострокової), в якій має враховуватися аспект збалансування заощаджень та інвестицій.

Серед сучасних досліджень значна роль у вивченні трансформації заощаджень в інвестиції у російській економічній науці належить

А. Булатову, який досліджував відмінні риси заощадження та інвестицій у перехідний період [143]. Проблемами заощадження та інвестицій в Україні сьогодні займаються також такі вчені, як Карковська В. Я., Кузьменко Є. О., Носова О. В., Сергієнко О. М., Чалдаєва А. А., Чирик Н. В. та інші [144-158].

Для аналізу зв'язку заощаджень та інвестицій щодо обраної нами в попередньому параграфі країни Румунії використаємо коефіцієнт трансформації, який показує, яка частина національних заощаджень трансформується у внутрішні інвестиції:

Результати розрахунків наведені в табл. 3.7.

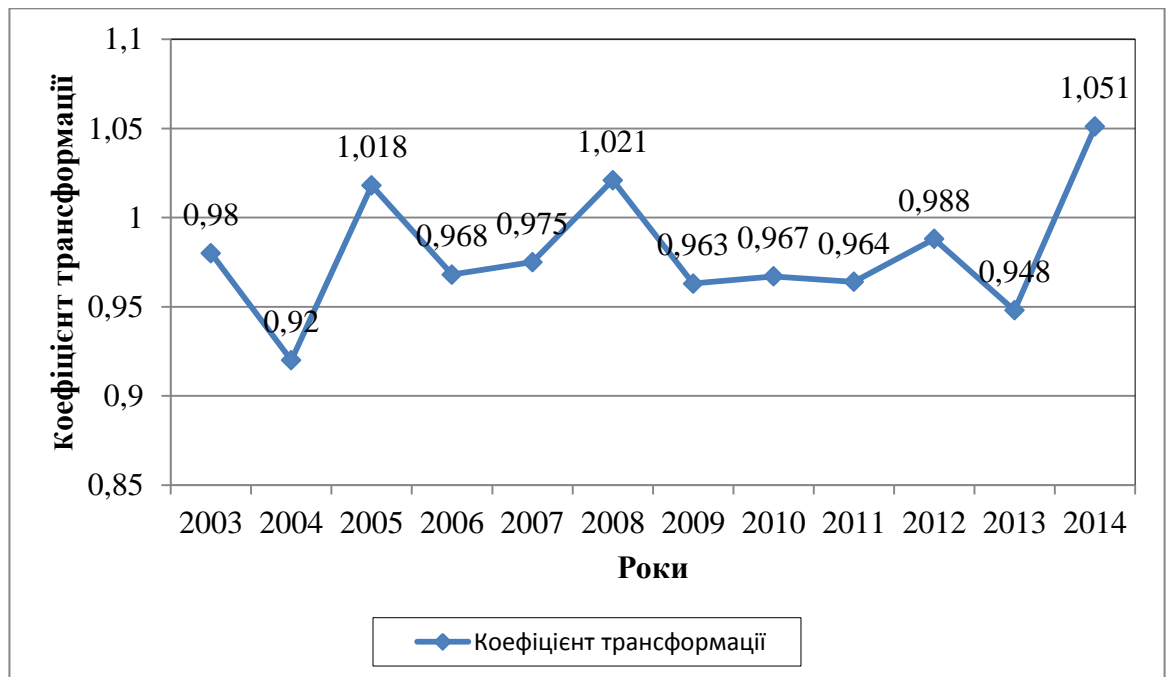
Таблиця 3.7

Динаміка валових заощаджень і капітальних інвестицій Румунії за 2003-2014 рр.

Роки	Валові заощадження, млн. дол.	Валові капітальні інвестиції, млн. дол.	Коефіцієнт трансформації
2003	13063	12800	0,980
2004	17940	16500	0,920
2005	23094	23519	1,018
2006	32463	31425	0,968
2007	52849	51531	0,975
2008	63877	65220	1,021
2009	41694	40154	0,963
2010	42134	40726	0,967
2011	49173	47418	0,964
2012	45782	45248	0,988
2013	42231	44535	0,948
2014	45998	43760	1,051

Джерело: розраховано автором на основі даних Всесвітнього банку

Коефіцієнт трансформації валових заощаджень в капітальні інвестиції Румунії за 2003-2014 роки представлено на рис. 3.4.

Рис.3.4. Динаміка коефіцієнта трансформації валових заощаджень Румунії в капітальні інвестиції за 2003-2014 рр.

Джерело: побудовано автором

Результати розрахунків свідчать, що валові заощадження Румунії максимально ефективно використовуються на підвищення економічного розвитку країни, оскільки значення обчислених коефіцієнтів трансформації максимально наближені до 1. Лише 2005 та 2008 роки характеризуються перевищенням капітальних інвестицій над заощадженнями, що свідчить про залучення іноземного капіталу. Але перевищення незначні, що вказує на слабку залежність румунської економіки від надходжень зовнішніх фінансових ресурсів.

Для порівняння розраховано даний коефіцієнт і для України за аналогічний період на основі офіційних статистичних даних. Отримані результати наведено в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

**Динаміка валових заощаджень і капітальних інвестицій України за
2003-2014 рр.**

Роки	Валові заощадження, млн. грн.	Валові капітальні інвестиції, млн. грн.	Коефіцієнт трансформації
2003	74330	51011	0,686
2004	109251	75714	0,693
2005	113362	93096	0,821
2006	126980	125254	0,986
2007	177217	188486	1,064
2008	197473	233081	1,180
2009	151746	151777	1,001
2010	197649	189061	0,957
2011	208406	259932	1,247
2012	198619	293692	1,479
2013	152610	247891	0,616
2014	164105	190876	0,860

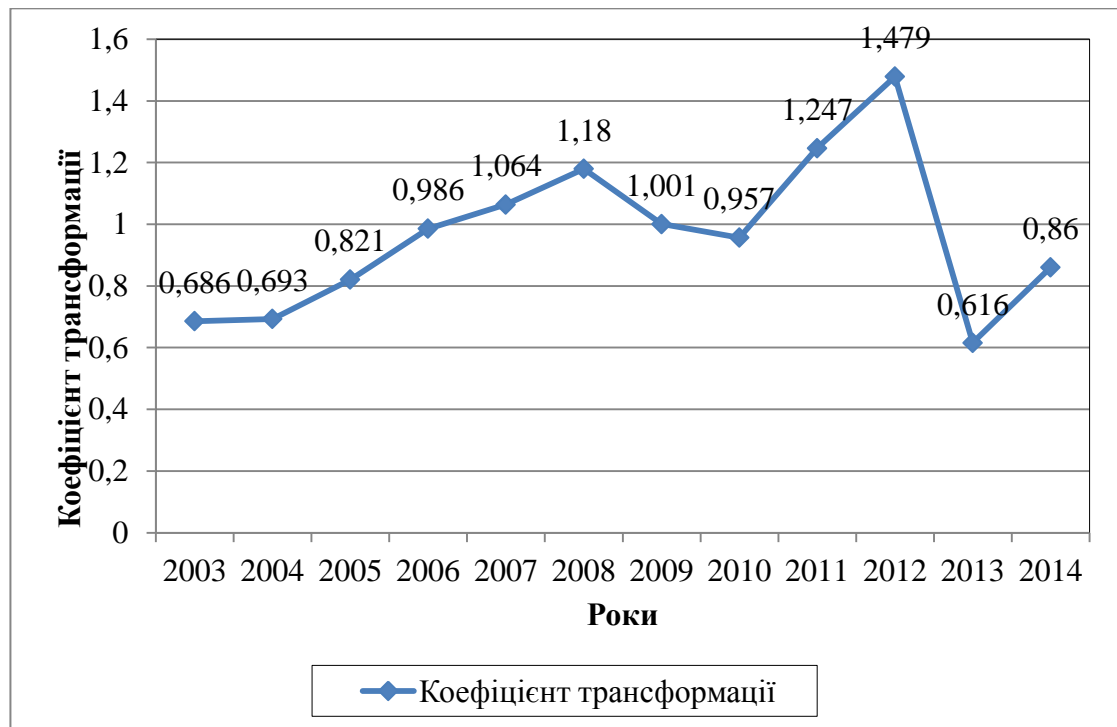
Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Як свідчать отримані результати, процес формування валових заощаджень за аналізований період характеризувався постійним зростанням.

Виключенням є 2009 р., коли заощадження зменшилися на 45727 млн. грн. або на 23,2% порівняно з кризовим 2008 р. Це є наслідком зниження ВВП України в 2008-2009 рр.

Аналогічна ситуація і з валовими капітальними інвестиціями. 2009 р. також став переломним, оскільки валові заощадження виступають безпосереднім джерелом інвестицій.

Коефіцієнт трансформації національних заощаджень у капітальні інвестиції України за 2003-2014 роки представлено на рис. 3.5.

Рис.3.5. Динаміка коефіцієнта трансформації валових заощаджень України в капітальні інвестиції за 2003-2014 рр.

Джерело: побудовано автором

За аналізований період процес трансформації заощаджень в інвестиції можна розділити на декілька етапів:

1. Перший етап: 2003-2006 рр. На даному етапі коефіцієнт трансформації менше одиниці, що свідчить про небажання суб'єктів економіки вкладати свої заощадження у фінансові інструменти та інститути.

Це спричинено недовірою, особливо населення, до українських фінансового-кредитних установ, як державних, так і приватних.

1. Другий етап: 2007-2012 рр. 2009 р. є нехарактерним для цього етапу. В цілому ж цей період відзначався перевищенням інвестицій над заощадженнями.

Це свідчить про активізацію залучення іноземного капіталу в економіку України. Так, саме в 2007 р. відбулося швидке зростання іноземних інвестицій в основний капітал більше, ніж на 45% порівняно з попереднім 2006 роком. 2009 р. характеризувався майже ідеальним співвідношенням «заощадження-інвестиції».

2. Третій етап: 2013-2014 рр. Відзначився різким падінням коефіцієнту трансформації, що стало відповіддю на нестабільну економічну та політичну ситуацію в країні.

Нами отримано підтвердження того, що розмір валових заощаджень не дає повної картини ефективності розвитку економіки.

Так, для України та Румунії характерні частки заощаджень у ВВП відповідно 18% та 27%. При цьому майже всі румунські заощадження переходять у реальні вкладення, що характеризує налагоджений механізм залучення заощаджень усіх економічних суб'єктів до інвестиційного процесу.

Це дає можливість із упевненістю стверджувати, що довіра населення Румунії до національних фінансових інститутів знаходиться на доволі високому рівні.

Для України ж характерна зовсім протилежна ситуація. Небажання українців вкладати свої кошти пов'язане, як вже було відмічено, з минулим негативним досвідом, недовірою до фінансових установ, а також низьким рівнем інформатизації населення щодо діяльності фінансових інститутів.

У даному випадку ми маємо скористатися досвідом Румунії в побудові фінансової та інвестиційної політики.

Необхідно спочатку налагодити зв'язок між населенням і владою, а потім заручитися довірою і до фінансових інститутів, як державних, так і приватних.

Це дасть можливість більш ефективно використовувати наявні кошти суб'єктів української економіки, що дасть поштовх до прискорення темпів

економічного розвитку країни, а також підвищення рівня благополуччя всього народу.

На нашу думку, для активізації трансформаційних процесів в Україні необхідна система заходів, серед яких найбільш важливі такі.

1. Використання прискореного методу нарахування амортизації більшістю українських підприємств, що дасть можливість зменшити терміни корисного застосування необоротних активів, а також прискорить повернення коштів, витрачених на придбання та амортизацію основних засобів.

До того ж високий рівень морального та фізичного зносу основних засобів також перешкоджає ефективному використанню людського капіталу. А це може стати причиною повільного переходу України на шлях інноваційного та прогресивного розвитку.

2. Створення спеціалізованої державної установи, яка відповідає б за надання економічно обґрунтованої та публічної інформації про основні пріоритетні напрями інвестування. Це дозволить суб'єктам економіки самостійно обирати об'єкти вкладення власних заощаджень.

3. Розвиток національного фінансового ринку і його складових – банківську систему, фондовий ринок, небанківські фінансові установи тощо.

4. Збільшення довгострокових вкладів у комерційних банках, що дасть можливість реалізовувати великі інвестиційні проекти.

5. Введення прогресивного оподаткування доходів населення, при якому чітко слідкують відповідні органи за тим, щоб при отриманні більших доходів більше йшло в державну казну.

6. Розвиток недержавного пенсійного страхування і страхування життя.

3.3. Моделювання процесу заощадження на національному рівні

У роботах більшості класиків, які вивчали заощадження, і в роботах сучасних економістів в основі аналізу лежать саме заощадження домогосподарств як безпосереднє джерело можливих інвестицій [159-169].

Результати даного дослідження також продемонстрували, що для України характерне швидке збільшення частки заощаджень домогосподарств у валових заощадженнях країни і саме заощадження домогосподарств є найсуттєвішим джерелом майбутніх інвестицій. Тому при модулюванні процесу заощадження нами передбачалося використання інформації саме за даним сектором.

Наукових праць, присвячених визначенню основних факторів, які безпосередньо впливають на обсяги заощаджень домогосподарств, доволі багато. Більшість з них спрямована на теоретичний аналіз даної проблеми. Тобто висновки щодо факторів заощадження формулюються з огляду на основні закони економіки, а не на основі практичних розрахунків. Саме тому подальша наша робота спрямована на побудову моделі валових заощаджень та визначення основних факторів впливу.

Сектор домашніх господарств має найбільш складні й опосередковані зв'язки з іншими секторами, але при цьому саме домашні господарства акумулюють у своїх руках найбільшу частину коштів, які б могли бути використані на відновлення матеріально-технічної бази вітчизняного виробництва, втілення у життя багатьох фінансово-інвестиційних проектів тощо.

За аналізований період частка заощаджень сектора домашніх господарств України зростала швидкими темпами: у 2003 році – це 22,5%, у 2012 році – це 88,2%. При цьому у 2008 році ця частка несуттєво знизилася саме через нестабільну політичну та економічну ситуацію в країні.

У якості методу моделювання було обрано кореляційно-регресійний аналіз. Результати регресійного аналізу значною мірою залежать від якості вихідної інформації. Тому необхідно, щоб інформаційна база відповідала певним вимогам. Перш за все, вихідні дані мають бути якісно та кількісно однорідними [170, 171, 172].

Якісна однорідність припускає близькість умов формування результативної і факторних ознак. Кількісна ж однорідність полягає у відсутності одиниць спостереження, які за своїми числовими характеристиками істотно відрізняються від основної маси даних. Статистична сукупність вважається однорідною, якщо квадратичний коефіцієнт варіації результативної ознаки $V < 33\%$.

Для ряду динаміки заощаджень домогосподарств України за 2000-2014 роки нами було розраховано коефіцієнт варіації. Він склав 55,6%. Це вказує на те, що динамічний ряд даного показника кількісно неоднорідний, що виключає можливість побудови математичної моделі.

Таким чином, було вирішено в основу побудови моделі покласти валові національні заощадження. У результаті перевірки ряду динаміки валових заощаджень на кількісну однорідність отримано коефіцієнт варіації 12,4%, що свідчить про кількісну однорідність значень валових заощаджень країни за аналізований період. Це дає можливість продовжити відбір факторів для побудови математичної моделі валових заощаджень України.

Як вказувалося у попередньому параграфі, існують класичні фактори заощадження, про які писав ще Дж. Кейнс. Проте виникає проблема, що деякі з них вже застарілі, не всі вони мають кількісну оцінку, багато з цих ознак у сучасній економіці мають інший зміст. Ми, спираючись на роботи вчених, які вперше визначали категорію заощадження, на роботи сучасних економістів, на інформацію, яку містить СНР, відібрали фактори, які увійдуть в регресійну модель заощадження та дозволять робити об'єктивні висновки [173-177].

У ході апріорного аналізу об'єкта дослідження було обрано результативною ознакою (Y) обсяги валових національних заощаджень, а факторами, що на них впливають, стали: X_1 – валовий внутрішній продукт, млн. грн.; X_2 – валове споживання, млн. грн.; X_3 – державний борг, млн. грн.; X_4 – ставка по депозитам, %; X_5 – соціальні трансферти, млн. грн.; X_6 – індекс споживчих цін, %.

Динаміка даних факторів представлена в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Динаміка вихідних показників для побудови регресійної факторної моделі валових заощаджень в Україні за 2000-2014 рр.

Роки	Валові заощадження, млн. грн.	ВВП, млн. грн.	Валове споживання, млн. грн.	Державний борг, млн. грн.	Ставка по Депозитам, %	Соціальні допомоги, млн. грн.	Індекс споживчих цін, %
2000	41896	170070	127982	64216	13,5	44865	128,2
2001	52248	204190	156344	63292	11,2	56814	112,0
2002	62632	225810	170325	64469	7,8	67286	100,8
2003	74330	267344	201624	66133	7,1	78028	105,2
2004	109808	345113	245556	67682	7,8	104849	109,0
2005	113362	441452	337879	63145	9,5	151307	113,5
2006	126980	544153	424906	66114	10,7	183900	109,1
2007	177217	720731	558581	71294	11,6	229040	112,8
2008	197473	948056	758902	130690	14,9	319683	125,2
2009	151746	913345	772826	301428	14,8	364572	115,9
2010	197649	1082569	914230	434320	10,9	423741	109,4
2011	208406	1302079	1113008	473122	12,8	469386	108,0
2012	198619	1459096	1287542	307591	14,9	542781	100,6
2013	152610	1522657	1397512	480200	13,6	586379	99,7
2014	164105	1557071	1424904	585500	14,1	569972	112,2

Джерело: складено за даними Державної служби статистики, Національного банку та Міністерства фінансів України

На основі якісного теоретичного аналізу нами було визначено напрямки впливу кожного із факторів на обсяги валових заощаджень. Так валовий внутрішній продукт (X_1), соціальні допомоги (X_5) прямо впливають на обсяги валових заощаджень. У свою чергу, валове споживання (X_2), державний борг (X_3), та індекс цін (X_6) знаходяться у зворотному зв'язку з обсягом валових заощаджень. При цьому щодо ставки по депозитам (X_4) є певне протиріччя: з економічної точки зору, збільшення ставки по депозитам спонукатиме суб'єкти економіки збільшувати свої вклади, але для України характерна відсутність довіри до фінансових інститутів. Саме тому підвищення депозитного відсотка може навпаки спричинити відтік раніше вкладених коштів. Дану гіпотезу перевірено під час моделювання процесу заощадження в Україні.

У результаті була отримана наступна матриця (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Кореляційна матриця

	Вал. з-ня	ВВП	ВС	Держ. борг	Деп. ставки	Соц.доп.	Інд. цін
Вал. з-ня	1,00000						
ВВП	0,83294	1,00000					
ВС	0,79327	0,99763	1,00000				
Держ. Борг	0,63635	0,89851	0,91152	1,00000			
Деп. ставки	0,54099	0,67826	0,67445	0,53914	1,00000		
Соц. доп.	0,81480	0,99652	0,99620	0,91354	0,67465	1,00000	
	-	-	-	-			
Інд. цін	0,10454	0,26808	0,28679	0,26431	0,34989	-0,28386	1,0000

Джерело: складено за результатами дослідження

Як видно з отриманих результатів, між такими екзогенними факторами, як державний борг і ВВП, державний борг і соціальні допомоги, соціальні

допомоги та ВВП існує тісний кореляційний зв'язок. Це свідчить про те, що дані показники залежні між собою. При цьому з ендогенною величиною тісно пов'язані ВВП, соціальні допомоги.

У результаті шагового аналізу частина факторів, яку спочатку було введено в модель, було відсіяно, а саме: індекси споживчих цін, соціальні допомоги, державний борг як статистично ненадійні та незначущі.

Таким чином, для КРА було обрано модель залежності валових національних заощаджень від ВВП, депозитних ставок і споживання (Додаток Ж).

У результаті КРА була отримана така модель:

$$Y_i = 17273,976 + 0,915 \tilde{O}_1 - 0,909 \tilde{O}_2 - 1635,07 \tilde{O}_4$$

Коефіцієнт a_0 в моделі матиме реальний економічний зміст лише в тому випадку, якщо в область визначення екзогенної змінної входить нульове або близьке до нуля значення.

В нашому випадку $X_1=0$ означає відсутність ВВП, що практично неможливо, а $X_2=0$ вказувало б на відсутність валового споживання, $X_4=0$ – відсутність ставок по депозитам.

Таким чином, в нормальних умовах функціонування економіки країни в область визначення всіх екзогенних змінних нульове або близьке до нуля значення виходити не може. Саме тому на коефіцієнт регресії a_0 уваги не звертаємо.

Коефіцієнт a_1 показує, що із зростанням ВВП на 1 млн. грн. обсяг валових заощаджень збільшується на 0,915 млн. грн.

А зростання валового споживання на 1 млн. грн. призводить до зменшення заощаджень на 0,909 млн. грн.

Збільшення ставки по депозитам на 1% спричиняє зниження валових заощаджень на 1635,07 млн. грн.

Знаки коефіцієнтів регресії повністю співпадають із економічним уявленням про напрям впливу кожного з екзогенних факторів на ендогенний,

тобто $a_1=0,915>0$ підтверджують висунуту гіпотезу про прямий зв'язок між даними факторами, $a_2=-0,909<0$ $a_4=-1635,07<0$ – про зворотній зв'язок.

Значення множинного R, який дорівнює 0,916, вказує на досить тісний зв'язок між результативною ознакою та факторами, що увійшли в аналітичне рівняння.

Оцінку точності побудованої моделі виконано за допомогою наступних показників. Стандартна похибка регресії $S=3391,094$ млн. грн. є не дуже високою відносно рівнів валових заощаджень за аналізований період, тому можна зробити висновок, що дана модель є досить точною.

Коефіцієнт детермінації є відносним показником точності моделі. Він вказує на те, що майже 92 % варіації обсягів валових заощаджень пояснюється зміною ВВП, споживання і депозитної ставки.

Оскільки дана сукупність спостережень мала, то необхідно звернути увагу на нормований коефіцієнт детермінації $R^2_n = 88,9\%$. Ця оцінка трохи нижча за звичайний коефіцієнт детермінації.

Різниця $1 - R^2_n = 11,1\%$ характеризує вплив факторів, які не увійшли в дану модель, оскільки ця величина не більше 5%, то модель вважається досить точною.

Саме стандартна похибка регресії та R^2_n стали основою вибору найкращої моделі, оскільки вони враховують не лише внесок кожної змінної в пояснення варіації ендогенної змінної, але й число ступенів вільності, яке обумовило цей внесок.

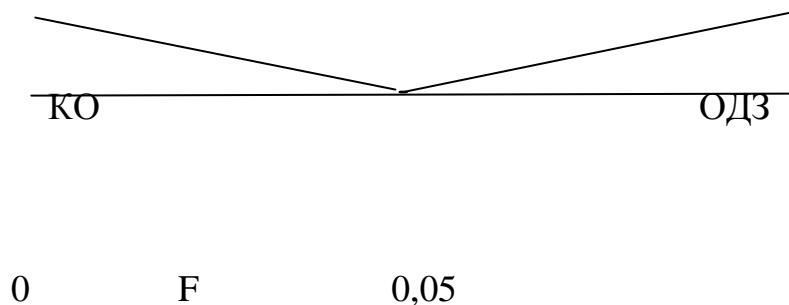
Наступний етап аналізу побудованої моделі полягає в перевірці її надійності [178-179].

У першу чергу перевіримо надійність моделі в цілому. Це здійснюється на основі дисперсійного аналізу, який дозволяє перевірити $H_0: R^2=0$ проти альтернативи $H_A: R^2>0$.

Похибка першого роду полягає в тому, що нульова гіпотеза відхиляється, коли вона вірна, тобто на практиці використовуватиметься ненадійна модель.

Похибка другого роду полягає в тому, що нульова гіпотеза не відхиляється, коли вірна альтернатива, тобто надійна та корисна модель на практиці не використовується.

Більш шкідливою є похибка першого роду, тому її ймовірність необхідно мінімізувати, обираючи невеликі значення α (0,005; 0,01; 0,05) [180-181]. В нашому випадку оберемо $\alpha=0,05$, тобто 5% рівень значущості. При цьому використаємо сучасний метод, який полягає у порівнянні значущості F з рівнем значущості α (рис. 3.8).

Рис. 3.8. Сучасна загальна схема перевірки статистичних гіпотез

Джерело: складено за результатами дослідження

Значимість F у нашому випадку майже дорівнює нулю та потрапляє в критичну область. Тому з ймовірністю $1 - \alpha = 1 - 0,05 = 0,95$ або 95,0% можна стверджувати, що нульова гіпотеза відхиляється та приймається альтернатива.

Таким чином, з ймовірністю 95,0% можна стверджувати, що побудована модель статистично надійна, значима, суттєва.

На другому етапі перевіряється надійність окремих коефіцієнтів регресії [182-183]. При цьому на a_0 уваги не звертаємо.

Для цього використовується критерій, статистика якого підпорядковується розподілу Стюдента та розраховується як відношення коефіцієнтів регресії до їх стандартних похибок.

Ці значення розраховані автоматично та знаходяться у п'ятому стовпці регресійної таблиці. Знову використаємо сучасний підхід до перевірки надійності коефіцієнтів регресії.

Похибка першого роду полягає в тому, що в рівнянні регресії зберігається змінна X_j , коли насправді вона не впливає на ендогенну змінну.

Похибка ж другого роду в тому, що значимий фактор видаляють з моделі.

Таким чином, більш небезпечною буде відхилити нульову гіпотезу, коли вірна альтернативна. Тому й значення α виберемо знову серед невеликих значень, а саме 0,05.

Таким чином, $H_0: a_j=0$ проти $H_A: a_j \neq 0$, тобто жоден з коефіцієнтів не дорівнює нулю. Для цього досить порівняти максимальне Р-значення з рівнем значущості α . В нашому випадку $P_{\max}=0,004$, що менше за $\alpha=0,05$, тобто потрапляє в критичну область. Таким чином, нульова гіпотеза відхиляється, даний коефіцієнт регресії вважається статистично надійним, значимим, суттєвим.

На останньому етапі перевіряємо адекватність побудованої моделі вихідним статистичним даним.

Здійснюємо це на основі дослідження залишків моделі [184-185]. Приведемо таблицю залишків, стандартизованих залишків, розрахункових значень валових заощаджень, ВВП, валового споживання, депозитних ставок (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Вихідні дані для зображення графіків стандартизованих залишків
рівняння**

Роки	Залишки	Стандартизовані залишки	Розрахункові значення Y_i	ВВП, млн. грн.	Валове споживання, млн. грн.	Депозитна ставка, %
2000	1538,378	0,512	40357,622	170070	127982	13,5
2001	1672,757	0,556	50575,243	204190	156344	11,2
2002	-1460,717	-0,486	64092,717	225810	170325	7,8
2003	-1893,142	-0,630	76223,142	267344	201624	7,1
2004	-58,866	-0,020	109866,866	345113	245556	7,8
2005	-94,134	-0,031	113456,134	441452	337879	9,5
2006	-2343,277	-0,780	129323,277	544153	424906	10,7
2007	3251,099	1,082	173965,901	720731	558581	11,6
2008	-3109,981	-1,035	200582,981	948056	758902	14,9
2009	-979,999	-0,326	152725,999	913345	772826	14,8
2010	7236,757	2,408	190412,243	1082569	914230	10,9
2011	-4633,816	-1,542	213039,816	1302079	1113008	12,8
2012	1949,362	0,649	196669,638	1459096	1287542	14,9
2013	-2848,802	-0,948	155458,802	1522657	1397512	13,6
2014	1774,382	0,590	162330,618	1557071	1424904	14,1

Джерело: складено за результатами дослідження

Графіки стандартизованих залишків мають три основні види:

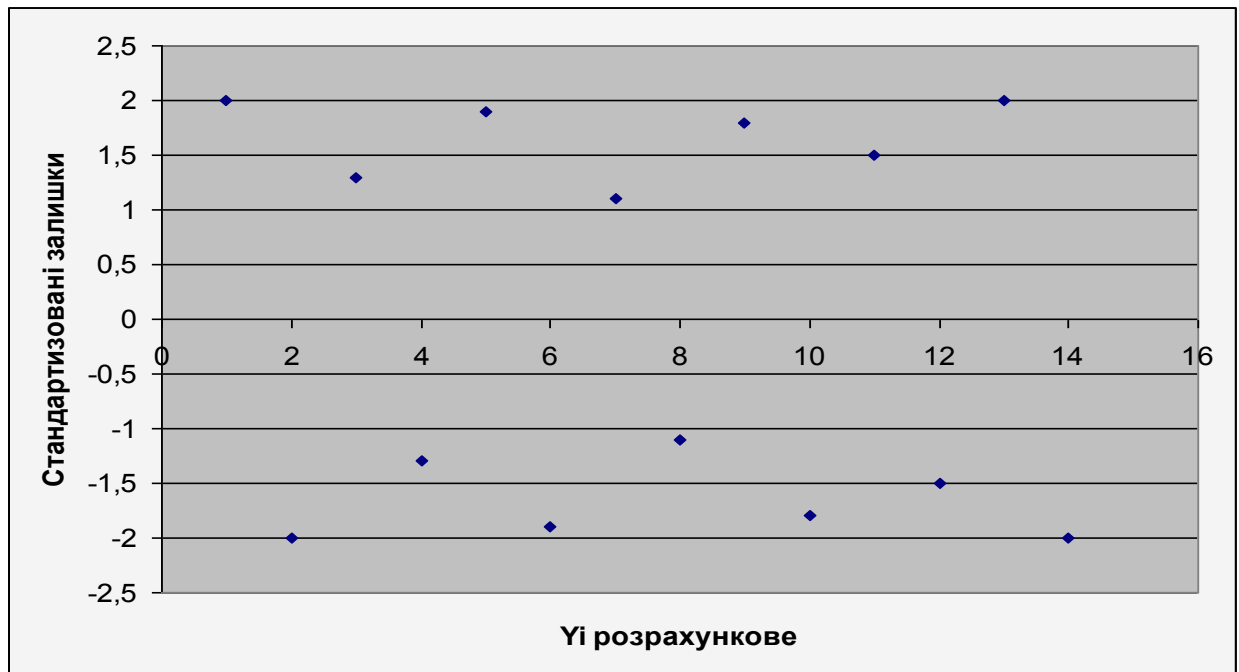
1. Загальний, тобто побудований в залежності від порядкового номера i .
2. У залежності від часу, якщо ендогенна змінна представляє собою ряд економічної динаміки.

3. У залежності від факторних змінних.

При будь-яких видах графіків їх обов'язково порівнюють з так званими еталонами.

Розрізняють три головні еталонні конфігурації графіків залишків [186-187]:

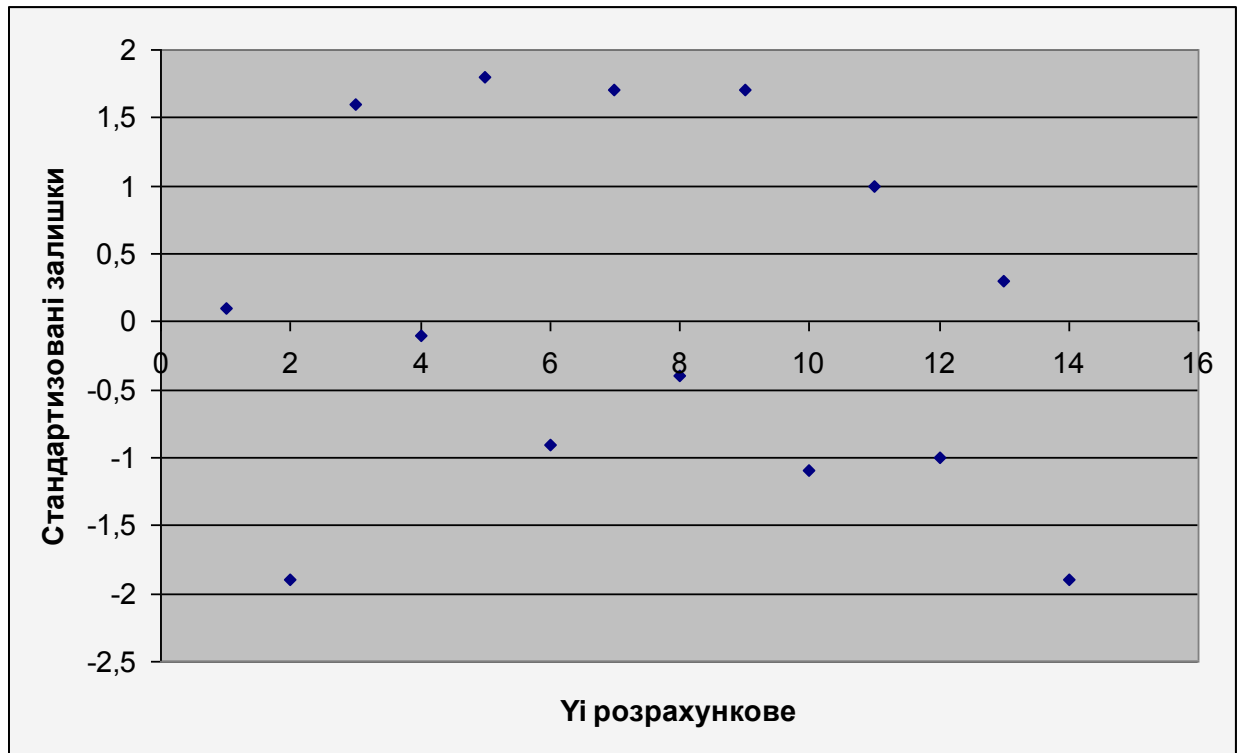
1. «Горизонтальна полоса». Цей графік вказує на те, що при побудові моделі не було порушень гіпотез модельної специфікації (рис. 3.9).

Рис. 3.9. Графік стандартизованих залишків типу «горизонтальна полоса»

Джерело: складено за даними [186, 187]

2. «Дуга» (рис. 3.10). Це є сигналом того, що модель недозавантажена, потрібно використати більш складну математичну функцію, ввести, наприклад, куби, квадрати.

Рис. 3.10. Графік стандартизованих залишків типу «дуга»

Джерело: складено за даними [186, 187]

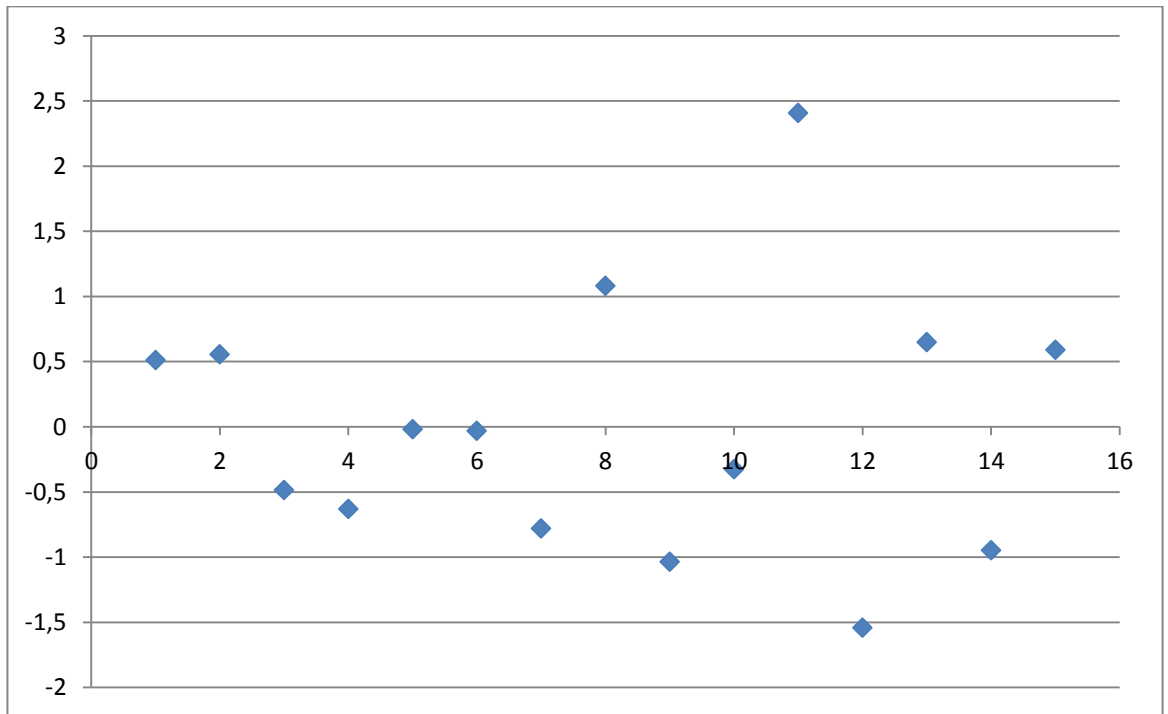
3. «Конус» (рис. 3.11) вказує на те, що модель необхідно скорегувати, прибравши або зайві фактори, або ж спростити форму зв'язку.

Рис. 3.11. Графік стандартизованих залишків типу «конус»

Джерело: складено за даними [186, 187]

Представимо графічно стандартизовані залишки даної моделі, щоб порівняти їх з еталонними та знайти порушення на стадії модельної специфікації (рис. 3.12).

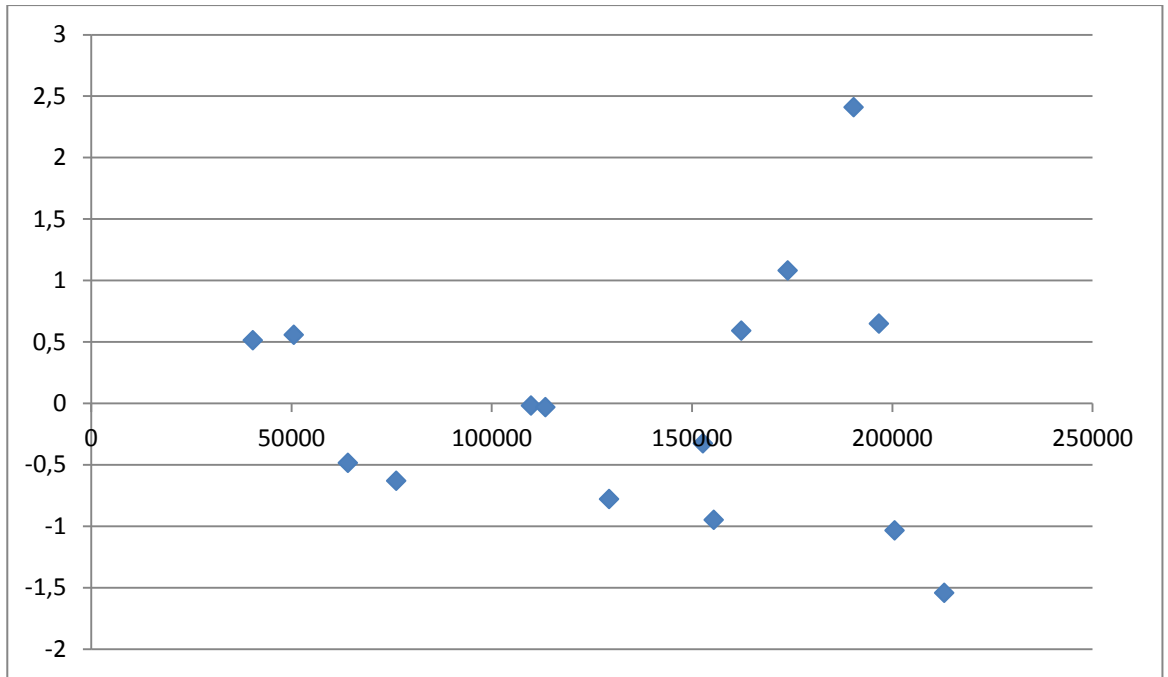

Рис. 3.12. Загальний графік стандартизованих залишків рівняння

Джерело: складено за результатами дослідження

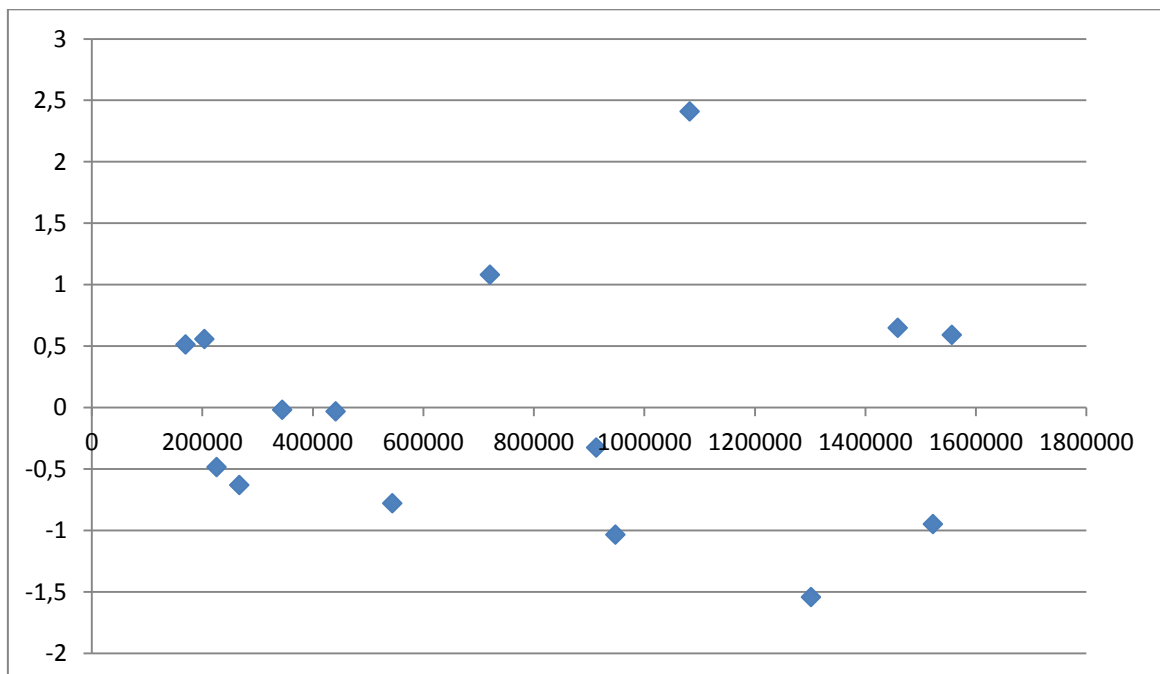
Для підтвердження висновку по візуальному аналізу даного графіка нами побудовано ще графік залежності стандартизованих залишків від розрахункових значень валових заощаджень (рис. 3.13).

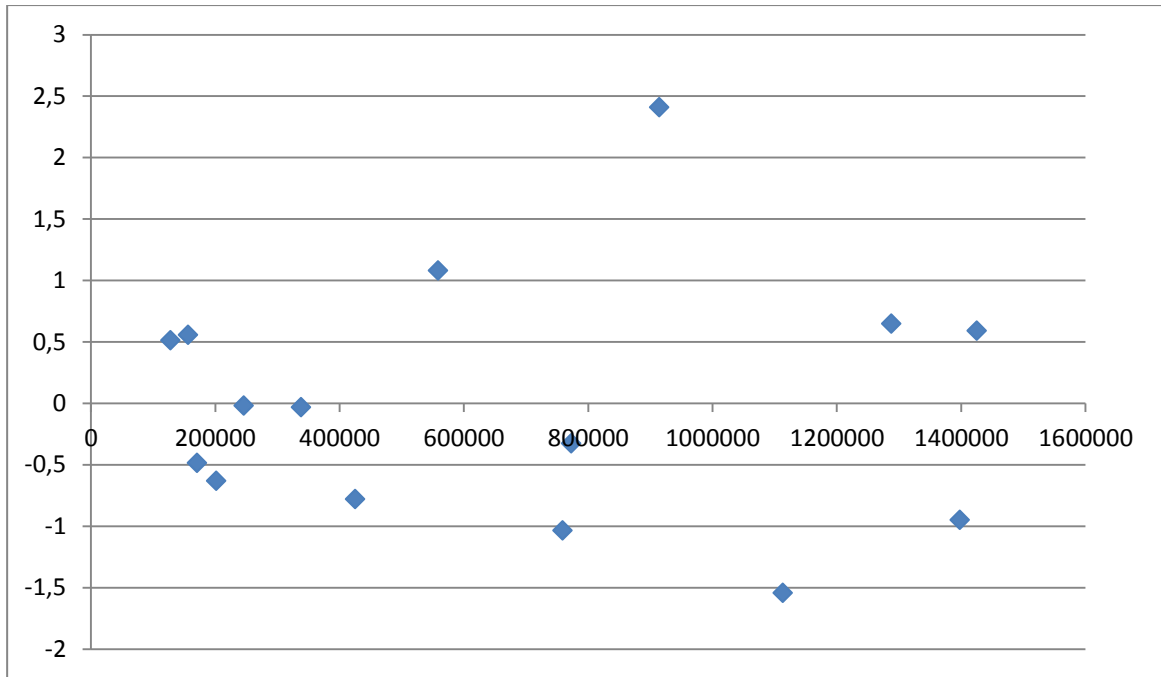
Рис. 3.13. Графік стандартизованих залишків рівняння в залежності від розрахованих значень валових заощаджень

Джерело: складено за результатами дослідження

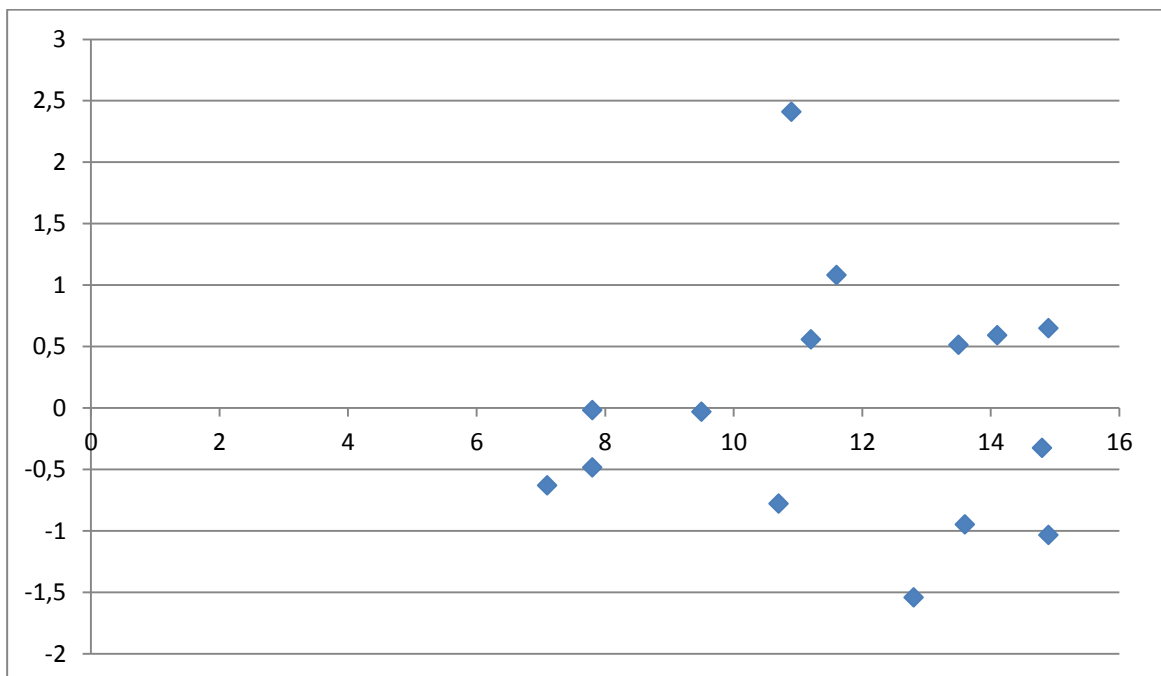
Рис. 3.14. Графік стандартизованих залишків рівняння в залежності від ВВП

Джерело: складено за результатами дослідження

Рис. 3.15. Графік стандартизованих залишків рівняння в залежності від валового споживання

Джерело: складено за результатами дослідження

Рис. 3.16. Графік стандартизованих залишків рівняння в залежності від депозитної ставки

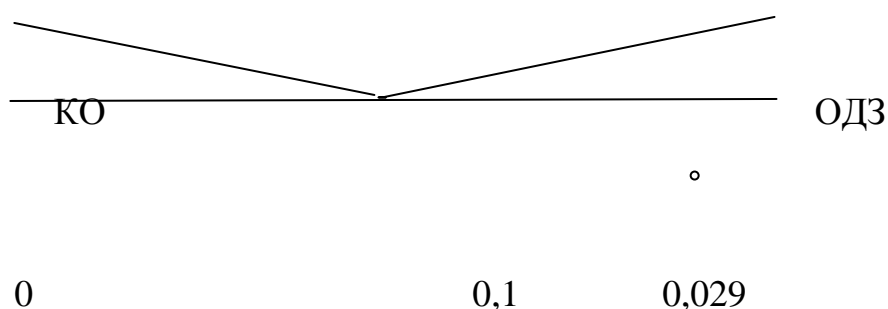
Джерело: складено за результатами дослідження

Візуальний аналіз даних графіків (рис. 3.14, 3.15, 3.16) віддалено нагадує горизонтальну полосу, що вказує на відсутність будь-яких порушень гіпотез модельної специфікації.

Для більш глибокого аналізу залишків використано загальну схему процедури перевірки статистичних гіпотез. Похибка першого роду в цьому випадку полягає у тому, що нульова гіпотеза $H_0: r=0$ відхиляється, коли вона вірна. Похибка другого роду – невідхилення H_0 , коли вірна альтернатива $H_A: r \neq 0$. При цьому похибка другого роду більш шкідлива, оскільки можуть не виявитися похибки модельної специфікації. Тому необхідно обрати α серед великих значень, наприклад 0,1.

Множинний R є абсолютною величиною коефіцієнта автокореляції першого порядку ($R=0,582$), а коефіцієнт регресії a_1 при змінній X_1 визначає його знак. Так, $a_1=0,580$ вказує на те, що, якщо й автокореляція залишків першого порядку існує, то вона від'ємна. До того ж величина r вказує на прямий, але слабкий зв'язок між залишками даної моделі.

Перевіримо статистичну надійність r . Для цього використаємо значимість F , яка співпадає з P -значимістю (рис. 3.17).

Рис. 3.17. Сучасна загальна схема перевірки статистичних гіпотез

Джерело: побудовано за результатами дослідження

Як видно з рис. 3.17, Р-значимість коефіцієнта автокореляції першого порядку потрапляє в область допустимих значень, оскільки $0,259 > 0,1$. Тобто нульова гіпотеза $H_0: r=0$ не відхиляється. Таким чином, автокореляція залишків даного рівняння регресії являється статистично незначимою, несуттєвою. Модель адекватно описує залежність валових заощаджень від вказаних факторів.

Величину r знайдемо за допомогою блоку КРА в редакторі Excel. Для цього побудуємо таблицю, в якій результативною ознакою виступатиме вихідний ряд залишків без останнього, а в ролі факторної ознаки – ряд залишків без першого (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Вихідні дані для розрахунку r

№ спостереження	Залишки e_i	Залишки e_{i+1}
1	1538,378	1672,757
2	1672,757	-1460,72
3	-1460,72	-1893,14
4	-1893,14	-58,8663
5	-58,8663	-94,1341
6	-94,1341	-2343,28
7	-2343,28	3251,099
8	3251,099	-3109,98
9	-3109,98	-979,999
10	-979,999	7236,757
11	7236,757	-4633,82
12	-4633,82	1949,362
13	1949,362	-2848,8
14	-2848,8	1774,382

Джерело: складено за результатами дослідження

Після закінчення повного статистичного аналізу регресійної моделі можна зробити висновок, що вона точна, статистично надійна та адекватна, на її основі можна розраховувати допоміжні показники, а також здійснювати прогноз.

Лише на основі коефіцієнтів регресії не можна судити, який з факторів найбільше впливає на результативну ознаку. Саме з метою виявлення порівняльної сили впливу окремих факторів та їхніх резервів, обчислюють часткові коефіцієнти еластичності [188, 189]:

$$\varepsilon_i = a_i \frac{\bar{X}_i}{\bar{Y}}, \quad (3.10)$$

де a_i - коефіцієнт регресії при i -му факторі;

$\bar{X}_i$ - середнє значення i -го фактора;

$\bar{Y}$ - середнє значення результативної ознаки.

Часткові коефіцієнти еластичності показують, наскільки процентів у середньому змінюється результативна ознака при зміні на 1% кожного фактора та фіксованому положенні інших факторів.

У нашому випадку необхідно знайти три часткові коефіцієнта регресії.

$$\varepsilon_1 = 0,915 * 780249,067 / 135272,067 = 5,7$$

Даний коефіцієнт показує, що зі збільшенням ВВП на один відсоток (або в 1,010 рази) валові заощадження збільшаться на 5,7%.

$$\varepsilon_2 = -0,909 * 659474,733 / 135272,067 = -4,7$$

Даний коефіцієнт показує, що зі збільшенням валового споживання на один відсоток (або в 1,010 рази) валові заощадження у майбутньому році зменшаться на 4,7%.

$$\varepsilon_4 = -1635,070 * 11,68 / 135272,067 = -0,141$$

Даний коефіцієнт показує, що зі збільшенням депозитної ставки на один відсоток (або в 1,010 рази) валові заощадження зменшаться на 0,141%.

Таким чином, виходячи зі значень коефіцієнтів еластичності, можна зробити висновок, що розмір ВВП має найбільш суттєвий відносний вплив на величину валових заощаджень в Україні.

Розрахуємо також бета-коефіцієнти:

$$\beta_i = a_i \frac{\sigma_{x_i}}{\sigma_y}, \quad (3.11)$$

де σ_{x_i} - середнє квадратичне відхилення і-го фактора;

σ_y - середнє квадратичне відхилення результативної ознаки.

Часткові бета-коефіцієнти показують, на яку частину середнього квадратичного відхилення змінюється результативна ознака при зміні відповідної факторної ознаки на значення її середнього квадратичного відхилення. Їх використовують для визначення факторів, які мають найбільші резерви поліпшення досліджуваної ознаки, з урахуванням ступеня варіації факторів, закладених у рівняння множинної регресії [190, 191. 192].

Для визначення середнього впливу екзогенних змінних на ендогенну з урахуванням ступеня зміни факторної ознаки розрахуємо бета-коефіцієнт за вказаною формулою.

$$\beta_1 = 0,915 * 530825,189 / 59539,116 = 5,739$$

$$\beta_2 = -0,909 * 491688,676 / 59539,116 = -4,724$$

$$\beta_4 = -1635,070 * 2,804 / 59539,116 = -0,141$$

Отже, слід відмітити, що з урахуванням ступеня варіації факторних змінних, найбільший вплив на рівень валових заощаджень в Україні має ВВП (X_1), тобто зміна X_1 на одне середньоквадратичне відхилення

призводить до зміни в середньому валових заощаджень на 5,739 своїх середньоквадратичних відхилень.

Друге місце займає валове споживання (X_2): зміна даного фактору на одне середньоквадратичне відхилення призводить до зміни валових заощаджень на 4,724 своїх середньоквадратичних відхилень з урахуванням зворотного зв'язку.

І третє місце за потенційним впливом на Y посідає депозитна ставка, її знак вказує на зворотній зв'язок між даними показниками: збільшення депозитної ставки на одне квадратичне відхилення призведе до зменшення валових заощаджень на 0,141 його квадратичного відхилення.

Порівняємо фактично досягнуті рівні валових заощаджень в Україні з розрахованими шляхом підстановки в регресійне рівняння фактичних значень вказаних факторів. 2013 і 2014 роки були переломними в процесі заощадження, саме тому для визначення точності моделі використаємо дані 2012 року.

Так розраховане значення валових заощаджень на 2012 рік складає 197724, 596 млн. грн. Слід відмітити, що фактичний рівень валових заощаджень у 2012 році дорівнював 198619 млн. грн. Тобто похибка прогнозу складає 894,404 млн. грн. або приблизно 0,5%, що вказує на високу точність прогнозу.

Таким чином, побудована модель є досить ефективним інструментом для прогнозування майбутніх обсягів валових заощаджень України. А визначенні фактори впливу дають можливість правильно використовувати фінансові важелі влади для збільшення заощадливості суб'єктів економіки.

Висновки до розділу 3

Доведено, що рівень заощаджень більше впливає на економічне зростання в країнах з високим і середнім рівнем доходу на душу населення, ніж у країнах із низьким рівнем.

Запропоновано для аналізу ефективності використання заощаджень розраховувати коефіцієнт трансформації, який показує, яка частина заощаджень трансформується у внутрішні інвестиції.

Аналіз ефективності трансформації заощаджень у інвестиції дає можливість зрозуміти справжню причину того, що при достатньо високих частках заощаджень у ВВП України, вона відноситься до країн із доходом нижче середнього, тобто знаходиться ближче до бідних країн, ніж до країн із середнім рівнем розвитку.

Для активізації ефективного процесу трансформації валових заощаджень в інвестиції в Україні необхідно забезпечити захист фінансових вкладень як юридичних, так і фізичних осіб; зробити доступною всю інформацію щодо стану сучасного українського фінансового ринку; знизити податковий тягар і забезпечити спрощення підприємницької діяльності.

При моделюванні процесу заощадження надзвичайно важливу роль відіграє врахування причинно-наслідкових зв'язків між показниками, що його характеризують. Побудовано кореляційно – регресійну модель залежності заощадження від окремих факторів, яка відображає позитивний вплив росту ВВП і негативний вплив валового споживання та ставки по депозитах. Побудована модель є точною, надійною та адекватно описує процес заощадження в Україні, що може бути використано як інструмент фінансової політики на національному рівні.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора [193, 194, 195, 196, 197, 198].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення актуального наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад і статистичного інструментарію оцінювання процесів заощадження. Одержані науково-практичні результати свідчать про досягнення поставленої мети і дають підстави зробити такі висновки.

1. На основі теоретичного вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду розкрито сутність поняття «заощадження» як об'єкта статистичного дослідження, а також удосконалено класифікацію заощаджень за різними ознаками. Це дозволило глибше проаналізувати процеси заощаджень в Україні.

2. На підставі вивчення, систематизації та узагальнення існуючих в економічній літературі поглядів щодо факторів впливу на заощадження, удосконалено їх класифікацію, з виділенням об'єктивних і суб'єктивних мотивів. Це дало можливість визначити мету та особливості формування заощаджень різних інституційних секторів економіки.

3. Доведено, що Система національних рахунків є інструментом гармонізації економічної статистики, оскільки забезпечує арифметичну відповідність даних, отриманих від підприємств, досліджень домашніх господарств, статистики зовнішньої торгівлі, від інших адміністративних джерел.

4. Доведено, що діюча практика статичного аналізу заощаджень в Україні потребує вдосконалення. З метою створення більш адекватної системи запропоновано узагальнюючу схему послідовного проведення статистичного аналізу заощаджень, використання якої дозволило на основі статистичних методів здійснити всебічний аналіз заощаджень, визначити структуру та основні тенденції їх розвитку.

5. За результатами вивчення та аналізу існуючих підходів до основних видів економічних пропорцій самостійно розроблено іпоглиблено класифікацію співвідношень, яка більш повно і детально характеризує пропорції відтворювального процесу з виділенням їх різних складових, що дозволяє виявити основні структурні зрушення, сформулювати ефективні пропозиції, базуючись на статистичних прогнозах розвитку окремих характеристик відтворювального циклу в контексті світових тенденцій.

6. Доведено, що між заощадженнями, інвестиціями та станом економіки існує тісний і суттєвий зв'язок. Так, сприятливий інвестиційний клімат та існування інституційної системи, завдяки функціонуванню якої більша частина заощаджень трансформується в інвестиції, формують модель економіки, яка розвивається пропорційно, із високими та збалансованими темпами. І навпаки, якщо заощадження зберігаються у населення, то це призводить до стагнації економіки, зниження спочатку темпів економічного зростання, а потім навіть й обсягів валового внутрішнього продукту. Найбільш сприятливою є ситуація, коли загальні обсяги заощаджень збігаються у довгостроковій перспективі з обсягами інвестицій.

7. З метою аналізу ефективності використання заощаджень доведено доцільність і необхідність використання коефіцієнта трансформації, значення якого розкривають справжню причину того, що за достатньо високих норм заощаджень у ВВП України, вона належить до країн із доходом нижче від середнього.

8. Розроблено системні рекомендації, використання яких сприятиме адаптації методів економіко-математичного моделювання валових заощаджень до сучасних умов. При цьому доведено, що побудована модель є досить ефективним інструментом впливу влади на фінансові важелі для збільшення заощадливості суб'єктів економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапов И.И. История экономических учений: Курс лекций / И. И. Агапов. – М.: Юрист, 2001. – 285 с.
2. Студенский П. Доход наций (теория, измерение и анализ: прошлое и настоящее) / П. Студенский; под ред. А. Л. Вайнштейн. – М.: Статистика, 1968. – 710 с.
3. Антология экономической классики. В 2-х томах. Т. 2. Предисловие / составление И. А. Столярова. – М.: «ЭКОНОВ», 1992. – 486 с.
4. Гронтковська Г. Е. Макроекономіка: Навч. посібник / Г. Е. Гронтковська, А. Ф. Косік. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 672 с.
5. Курс экономической теории: Общие основы экон. теории. Микроэкономика. Макроекономика. Основы национальной экономики: учеб. пособие для студентов вузов/ рук. авт. коллектива и науч. ред. А.В. Сидоровича; МГУ им. В. Домоносова. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва: Издательство «Дело и Сервис», 2007. – 1040 с.
6. Жупанін В. Заощадження населення як джерело залучення коштів в економіку України: автореф. дис. канд. екон. наук; спец. 08.00.01 «Економічна теорія» / В. Жупанін. – К., 2009. – 19 с.
7. Добровольська І. О. Теоретичні аспекти сутнісного розуміння категорії «заощадження населення» / І. О. Добровольська // Економіка розвитку. – 2011. – № 3 (59). – С. 23-28.
8. Белугин Ю.М. Сбережения и безналичные расчеты вкладчиков сберегательного банка СССР / Ю.М. Белугин. – М.: Финансы и статистика, 1988. – 180 с.
9. Берегуля А. Я. Класики економічної теорії щодо заощаджень населення / А. Я Берегуля // Вісник соціально-економічних досліджень: Зб. наук. праць; Одеський державний економічний університет. – 2005. – Вип. 19. – С. 24-29.

10. Румас С. Сбереження населення: оцінка, тенденції, фактори росту / С. Румас, А. Плешкун // Банковський вестник. – 2010. – №25 (498). – С.7-15.
11. Макроекономіка та макроекономічна політика: навчальний посібник / А.Ф.Мельник, Т.Л.Желюк, О.В.Длугопольський, О.В.Патухник; Наук.ред. А.Ф.Мельник.– К.:Знання, 2008.– 649 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
12. Національні заощадження та економічне зростання / За ред. д-ра екон. наук Кваснюка Б.Є. – К.: МП «Леся», 2000. – 304 с.
13. Варламова Ю.А. Сбереження в умовах економічної динаміки: автореф. дис. на соис. науч. ступені канд. екон. наук: спец. 08.00.01 «Економічна теорія» / Ю.А. Варламова. – Казань, 2010. – с.23.
14. Крупа К. С. Мотиви формування заощаджень домогосподарств / К. С. Крупа, А. М. Ніколаєва // Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Бізнес-адміністрування: стан і тенденції розвитку». Збірник наукових праць; За заг. ред. І.М. Вахович (14 червня 2013). – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2013. – С.78-80.
15. Карковська В. Я. Трансформація заощаджень в інвестиції національної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / В. Я. Карковська; Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2011. – 31 с.
16. Аналітична економія: макроекономіка і мікроекономіка: Підручник: у 2-х кн. / С. М. Панчишин, П. І. Островерх, В. Б. Буняк та ін.; за ред. С. М. Панчишина, П. І. Островерха. – Кн. 1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка. – К.: Знання, 2009. – 723 с.
17. Аржевітін С. Сукупні заощадження населення в умовах державного регулювання ресурсного потенціалу банків України / С. Аржевітін // Економіст. – 2010. – № 10. – С. 20–22.

18. Батракова А. Г. Сбережения домашних хозяйств: сущность, группировки и роль в современной экономике / А. Г. Батракова // Деньги и кредит. – 2006. – № 11. – С. 66-72.
19. Система национальных счетов 2008 / Европейская комиссия, МВФ, ОЭСР, ООН, Всемирный банк. – Нью-Йорк, 2012. – 827 с.
20. Герасименко С. С. Система національних рахунків: навч. посібн. / С. С. Герасименко, В. А. Головки, І. М. Нікітіна. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 217 с.
21. Коцюрубенко Г. Формування заощаджень українськими домогосподарствами / Г. Коцюрубенко // Вісник КНТЕУ. – 2011. – №5. – С.71-81.
22. Абакумова Ю. Г. Применение моделей анализа панельных данных для оценки нормы сбережений населения / Ю. Г. Абакумова, Е. И. Васенкова // Управление в социальных и экономических системах: материалы XVIII международной научно-практической конференции, г. Минск, 30-31 мая 2009 г. Минский ин-т управления; редкол.: Н.В. Суша. – С.223-225.
23. Берегуля А. Я. Вплив процентної ставки на рівень заощаджень / А. Я. Берегуля // Вісник соціально-економічних досліджень: Зб. наук. праць; Одеський державний економічний університет. – 2004. – Вип. 18. – С. 27-32.
24. Берегуля А. Я. Довгострокові та короткострокові ощадні мотиви населення / А. Я. Берегуля // Науковий вісник – Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – 2006. – №10 (30). – С.104-114.
25. Берегуля А. Я. Сбережения населения в странах, ориентированных на фондовый рынок и банковский сектор / А. Я. Берегуля // Культура народів Причорномор'я. – 2006. - №80. – С.12-17.
26. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: ТОВ “Август Трейд”, 2011. – 560 с.

27. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: ТОВ “Август Трейд”, 2012. – 559 с.
28. Статистичний щорічник України за 2012 рік / Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 552 с.
29. Статистичний щорічник України за 2013 рік / Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Держкомстат, 2014. – 534 с.
30. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>
31. Титова Н. Е. История экономических учений: Курс лекций / Н. Е. Титова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 288 с.
32. Бюджетный кодекс Украины [Електронний ресурс] // ВВР. – 2010. - №50-51 зі змінами та доповненнями. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
33. Самуэльсон Пол Э. Экономика, 18-е издание: Пер. с англ. / Пол Э. Самуэльсон, Нордхаус, Д. Вильям. – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2007. – 1360 с.: ил. – Парал. тит. англ.
34. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]: Національний банк України. — Режим доступу до сайту://<http://www.bank.gov.ua>.
35. Башкатов Б. И. Социально-экономическая статистика: Учебник / Б. И. Башкатов, Д. В. Дианов, Л. И. Нестеров, А. Н. Пономаренко, Б. Т. Рябушкин. – М.: Юнити-Дана, 2002. – 409 с.
36. Карасева Л. А. Система национальных счетов – инструмент макроэкономического анализа: Учебное пособие / Л. А. Карасева, С. Е. Казаринова. – М.: Финстатинформ, 1996. – 285 с.
37. Система национальных счетов – инструмент макроэкономического анализа: Учеб. пособие / Ю. Н. Иванов, Л. А. Карасева,

С. Е. Казаринова и др.; Под ред. Ю. Н. Иванова. – М.: Финстатинформ, 2005. – 356 с.

38. Кулагина Г. Д. Национальное счетоводство: учебник / Г. Д. Кулагина, Б. И. Башкатов. – М.: Финансы и статистика, 1977. – 448 с.

39. Моторин Р. М. Система національних рахунків: Навч. посібник / Р. М. Моторин, Т. М. Моторина. – К.: КНЕУ, 2001. – 336 с.

40. Назаров М. Г. Курс социально-экономической статистики. Учебник для вузов / Под ред. проф. М. Г. Назарова. – М.: Финстатинформ, ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 771 с.

41. Образцова О. И. Система национальных счетов: учеб / О. И. Образцова, О. В. Копейкина. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2008. – 460 с.

42. Тарасевич Л. С. Макроэкономика: Учебник, 6-е изд., испр. и доп. / Л. С. Тарасевич, П. И. Гребенников, А. И. Леусский. — М.: Высшее образование, 2006. — 654 с.

43. Иванов Ю.Н. История возникновения и развития системы национальных счетов / Ю. Н. Иванов // Вопросы статистики. – 2012. – №8. – С. 79-83.

44. Иванов Ю. Н. Десятилетие системы национальных счетов в странах СНГ / Ю. Н. Иванов // Вопросы экономики. – 2004. – № 3. – С. 128-132.

45. Иванов Ю. Н. Обзор основных положений пересмотренной системы национальных счетов 1993 года (СНС 2008 года) и перспективных поэтапного применения в статистике стран СНГ / Ю. Н. Иванов, Т. А. Хоменко // Вопросы статистики. – 2009. – №3. – С. 19–31.

46. Грецкая Г. Н. Становление и этапы развития системы национальных счетов / Г. Н. Грецкая, Т. Н. Колесник, М. Г. Спивак // Бизнес Информ. – 2011. – №7 (1). – С.108-110.

47. Кремлев Н. Д. Система национальных счетов: Учебное пособие. Изд.2-е исправленное и дополненное / Н. Д. Кремлев. – Курган: Издательство Курганстат., 2009.– 303 с.

48. Милашко О. Г. Система національних рахунків як інформаційна база статистичного оцінювання доходів / О. Г. Милашко // Методологічні засади статистичного дослідження економіки України в умовах реалізації стратегії інноваційного розвитку: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21 вересня 2012 р.). – К.: КНЕУ, 2012. – С. 67-70.

49. Национальное счетоводство: учебник / [Г. Д. Кулагина, Б. И. Башкатов и др.]. – М.: Финансы и статистика, 1977. – 448 с.

50. Підгорний А. З. Система національних рахунків: навчальний посібник / А. З. Підгорний, О. Г. Милашко. – Одеса: ОДЕУ, 2009 р. – 121 с.

51. Сергієнко О. М. Система національних рахунків як методологічна база розрахунку доходів на макрорівні / О. М. Сергієнко // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – №10. – С.24-28.

52. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. Антология экономической классики: В 2 т. / Дж. М. Кейнс. – М.: Эконом, 1992. – Т. 2. – 498 с.

53. Курс экономической теории: 5-е изд., испр., доп. и перераб. /под ред. М. Н. Чепурина, Е. А. Киселевой. – Киров : “АСА ”, 2006. – 832 с.

54. Маршалл А. Принципы политической экономии. Т. 1. Пер. с англ. / А. Маршалл. – М., «Прогресс», 1984. – 285 с.

55. Петти В. Классика экономической мысли: Сочинения / В. Петти, А. Смит, Д. Рикардо, Дж. Кейнс, М. Фридмен. – М.: Изд-во «ЭКСМО-Пресс», 2000. – 896 с.

56. Майбруд Е. М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров / Е. М. Майбруд. – М.: Дело, Вита-Пресс, 1996. – 544 с.

57. Система национальных счетов 2008 г. / Комиссия Европейских сообществ, Международный валютный фонд, Организация экономического сотрудничества и развития, Организация Объединенных Наций, Всемирный банк [Электронный ресурс]. – Режим доступа: – <http://www.cisstat.com/rus/SNA2008Russian.pdf> – (Международный стандарт).

58. Косарев А. Е. Вопросы СНС на 56-й сессии Международного статистического института / А. Е. Косарев // Вопросы статистики. –2007. – №10. – С. 75–76.

59. Піскун А. В. Історія національних рахунків / А. В. Піскун // Економіка. Фінанси. Право. Проблемні питання, коментарі та поради. – Київ, 2014. - № 3/1. – С. 64-66.

60. Піскун А. В. Національний дохід за теорією Адама Сміта / А. В. Піскун // Кримський економічний вісник. Науковий журнал. – Сімферополь : ГО «Наукове об'єднання «Economics», 2014. – №1 (08). Частина II. – С. 128-130.

61. Піскун А. В. Перші спроби розрахунку національного доходу в Англії / А. В. Піскун // Zbiornikraportownaukowych. “Naukowe prace, praktyka, opracowania, innowacje 2013 roku”. (30.12.2013-31.12.2013) – Zakopane: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013.

62. Піскун А. В. Розвиток теорії споживання та заощадження після Кейнса / А. В. Піскун // Ринкова економіка: тенденції і закономірності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 30 жовт. 2013 р., м. Алчевськ – Д. : Національний гірничий університет, 2013. – С. 23-25.

63. Піскун А. В. Основные теории сбережений / А. В. Пискун // Фінансові аспекти розвитку економіки: теорія, методологія, практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 28-29 березня 2014 року) / ГО «Львівська економічна фундація». У 3-х частинах. – Львів: ЛЕФ, 2014. – Ч. 1. – С. 9-12.

64. Піскун А. В. Зародження системи національних рахунків у США / А. В. Піскун // Сучасні міжнародні економічні відносини: проблеми та розвиток: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 16-17 жовтня 2015 р.) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». – О. : ЦЕДР, 2015. – С. 9-11.

65. Статистика: підручник / С. С. Герасименко, А. В. Головач, А. М. Єріна та ін.; за наук. ред. д.е.н. С. С. Герасименка. – К.: КНЕУ, 2000. – 467 с.
66. Тарасенко І. О. Статистика: навч. посіб. / І. О. Тарасенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 344 с.
67. Уманець Т. В. Статистика: навч. посібник / Т. В. Уманець, Ю. Б. Пігарев. – К.: Вікар, 2003. – 623 с.
68. Економічна статистика: підручник у 2 ч. – Ч.1 Макроекономічна статистика / І. Г. Манцуров, А. М. Єріна, О. К. Мазуренко та ін.; за наук. ред. чл.-кор. НАНУ І. Г. Манцурова. – К.: КНЕУ, 2013. – 325 с.
69. Елисеева И. И. Общая теория статистики: Учебник / И. И. Елисеева, М. М. Юзбашев. – М.: ИНФРА-М., 2004. – 345 с.
70. Ефимова М. Р. Общая теория статистики: Учебник / М. Р. Ефимова, Е. В. Петрова, В. Н. Румянцев. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 276 с.
71. Моторин Р. М. Економічна статистика: навч. посіб. / Р. М. Моторин, А. В. Головач, А. В. Сідорова, Н. М. Атаманчук, З. П. Баранік. – К.: Київ. нац. екон. ун-т., 2005. – 362 с.
72. Захожай В. Б. Статистика : підручник / В. Б. Захожай, І. І. Попов. – К.: МАУП, 2006. – 535 с.
73. Козлов В. С. Общая теория статистики. Учебник для студентов экон. специальностей вузов. Изд. 3-е, перераб. и доп. / В. С. Козлов, Я. М. Эрлих, Ф. Г. Долгушевский, П. И. Полушин. – М.: Статистика, 1975. – 392 с.
74. Янковой А. Г. Основы эконометрического моделирования для студентов 2-3 курса всех специальностей: Учебное пособие / А. Г. Янковой. – Одесса: ОГЕУ, 2006. – 133 с.
75. Про державну статистику: Закон України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/Zakon/ukr/stat_u.html
76. Опря А. Т. Статистика: навч. посіб. / А. Т. Опря. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 472 с.

77. Подгорный А. З. Статистика: учебное пособие для иностранных студентов / А. З. Подгорный, О. Г. Мылашко, С. М. Киршо, Н. М. Шилофост. – Одесса: Атлант, 2012. – 194 с.
78. Ковалевский Г. В. Статистика: учебник / Г. В. Ковалевський. – Х.: ХНАГХ, 2012. – 445 с.
79. Глинский В. В. Статистический анализ: учеб. пособие / В. В. Глинский, В. Г. Ионин. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 241 с.
80. Економічна енциклопедія: У трьох томах / редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Вид-во "Академія", 2002. – Т. 3. – 952 с.
81. Макконнелл К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Пер. 16-го англ. изд. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. – М. ИНФРА – М, 2007. – 940 с.
82. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року.
83. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22 травня 1997 р. №283\97.
84. Доходи та заощадження в перехідній економіці/ В.Бандера, В.Буняк, З.Ватаманюк, О.Ватаманюк; За ред. С.Панчишин, М.Савлук. – Львів: Видавництво Львівського університету ім. І.Франка, 2003. – 406 с. : іл.
85. Ватаманюк О. З. Заощадження в економіці України: макроекономічний аналіз: монографія / О. З. Ватаманюк. – Л.: Видав. центр Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2007. – 536 с.
86. Дучинська Н. І. Нагромадження капіталу в умовах трансформації економіки України: монографія / Н.І. Дучинська. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 400 с.
87. Шинкарук Л. В. Національні заощадження / Л. В. Шинкарук // Конкурентоспроможність національної економіки; За ред. Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2005. – С.314-333.
88. Шинкарук Л. В. Структура заощаджень по секторах економіки / Л. В. Шинкарук // Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації:

Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. – Полтава: Скайтек, 2005. Т.2. – С. 206-209.

89. Милашко О. Г. Оцінювання внеску інституційних секторів в економіку України / О. Г. Милашко // Збірник наукових праць II міжнародної науково-практичної інтернет-конференції “Сучасні проблеми економічної теорії та практики господарювання в ринкових умовах”. – Одеса: ОДЕУ, 2010. – С. 186-192.

90. Трубнік Т. Є. Статистичний аналіз макроекономічної динаміки та галузевих структурних зрушень за допомогою таблиць "витрати-випуск" / Т. Є. Трубнік // Стратегічні напрями розвитку національної економіки у посткризовий період : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 2-3 квітня 2012 р. Львів. – Львів: СПОЛОМ, 2012. – С. 48-55.

91. Милашко О. Г. Місце та роль нефінансових корпорацій у відтворювальних процесах / О. Г. Милашко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 4. – С. 296–300.

92. Милашко О. Г. Статистичні аспекти оцінювання діяльності нефінансових корпорацій / О. Г. Милашко // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: матеріали першої міжнар. наук.-практ. конф. (18-19 жовтня 2012 р.). – Одеса: Атлант, 2012. – С. 456-457.

93. Милашко О. Г. Статистичний аналіз утворення ресурсів нагромадження нефінансовими корпораціями / О. Г. Милашко // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: матеріали другої міжнар. наук.-практ. конф. (26-27 вересня 2013 р.). – Одеса: Атлант, 2013. – С. 260-262.

94. Алексеєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики: Монографія / М. Д. Алексеєнко. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.

95. Сухарев А. Н. Государственные сбережения в макроэкономических моделях экономического роста / А. Н. Сухарев // Экономические науки: Математические и инструментальные методы экономики. – 2009. – № 7 (56). – С. 318-321.

96. Берегуля А. Я. Рівень заощаджень населення в трансформативній економіці / А. Я. Берегуля // Вісник Львівської державної фінансової академії: Економічні науки. Львівська державна фінансова академія. – 2005. – №8. – С. 268-273.

97. Берегуля А. Я. Заощадження населення в умовах економічного зростання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / А. Я. Берегуля; Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса, 2007. – 21 с.

98. Економічна теорія: Політекономія: підручник; за ред. В. Д. Базилевича. – 6-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с.

99. Экономическая теория: учебник; под общ. ред. акад. В. И. Видяпина, А. И. Добрынина, Г. П. Журавлевой, Л. С. Тарасевича. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 714 с.

100. Экономическая теория: учебник для вузов; под ред. А. И. Добрынина, Л. С. Тарасевича. – 3-е изд. – СПб.: Изд. СПбГУЭФ, Изд. “Питер”, 2004. – 544 с.

101. Экономическая теория: учебник для студентов вузов, обучающихся по экономическим специальностям; под ред. И. П. Николаевой. – 2 изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 527 с.

102. Политическая экономия: Словарь / [сост. Г. В. Донской, Г. И. Либман; ред. М. И. Волкова]. – М.: Политиздат, 1983. – С. 364.

103. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь. — 2-е изд., испр. / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 479 с.

104. Базилевич В. Д. Макроекономіка: Підручник / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Л. О. Баластрик; За ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2007. – 703 с.

105. Экономическое мышление: философские предпосылки: Учеб. пособие / Е. Н. Калмычкова, И. Г. Чаплыгина. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 272 с. – (Учебники экономического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова).

106. Курс экономической теории ; под ред. М. Н. Чепурина, Е. А. Киселевой. – 5-е изд., испр., доп. и перераб. – Киров : “АСА”, 2006. – 832 с.
107. Основы экономической теории. Учебное пособие / Коллектив авторов. Под редакцией д.э.н., проф. Покрытана А.К., д.э.н., проф. Збарского М.И. – Одесса: АОЗТ ИРЭНТТ, 1999. – 520 с.
108. Панчишин С. Макроэкономика: Навчальний посібник. Вид. 2-ге, стереотипне / С. Панчишин. – К.: Либідь, 2002. – 616 с.
109. Маршалова А.С. Управление экономикой региона: Учеб. Пособие / А. С. Маршалова, А. С. Новоселов. – Новосибирск: Сибирское соглашение, 2001. – 345 с.
110. Скірка Н. Я. Галузева структура національної економіки і напрями її оптимізації / Н. Я. Скірка // Ефективна економіка. – 2013. - №1. – С. 34-38.
111. Геец В. Трансформационные преобразования в Украине: переосмысливая пройденное и думая об будущем / В. Геец // Общество и экономика. – 2006. – № 3. – С. 23-53.
112. Науменкова С. В. Проблеми подолання негативного впливу глобальних диспропорцій та формування нового геофінансового механізму / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко // Фінанси України. – 2009. – № 3. –С. 35-39.
113. Павлюк А.П. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки / А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська; [заред. Я.А. Жаліла]. – К.: НІСД, 2012. – 104 с.
114. Милашко О. Г. Статистичне дослідження макроекономічних пропорцій за даними системи національних рахунків / О. Г. Милашко // Методологія статистичного забезпечення розвитку регіону: монографія / за заг. ред. канд. економ. наук, професора А. З. Підгорного. – Одеса: Атлант, 2012. – С. 92-111.
115. Структурні зміни та економічний розвиток України : монографія / [Геець В.М., Шинкарук Л.В., Артьомова Т.І. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук; НАН України; Ін-т екон. прогнозув. – К., 2011. – 696 с.

116. Балюк С.С. Региональный воспроизводственный процесс и его пропорции / С. С. Балюк // Управление в социальных и экономических системах: материалы XXII Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 17 мая 2013 г. Мин. ин-т. упр.; редкол.: Н.В.Суша. – Минск, 2013. – С. 14-15.

117. Грязнова М. А. Анализ пропорций социально-экономического развития старопромышленного региона / М. А. Грязнова, З. З. Муллагаева // Вестник Томского государственного университета. – 2009 – №322. – С.32-35.

118. Світогосподарська диспропорційність: особливості, тенденції, вплив на економіку України: наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України Л.В.Шинкарук ; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. НАН України. – К., 2012. – 152 с., табл., рис.

119. Ускова Т.В. Управление устойчивым развитием региона: монография / Т.В. Ускова. – Вологда: ИСЭРТ РАН, 2009. – 355 с.

120. Шибаева Н.В. Влияние современного финансово-экономического кризиса на воспроизводственные пропорции экономики Украины / Н. В. Шибаева, Л. А. Батюк // Матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи». У двох томах. Т.2. – Харків: ХНТУСГ, 2011. – С. 123-127.

121. Попова В. В. Статистичне дослідження макроекономічних пропорцій розвитку / В. В. Попова // Вісник ЖДТУ. – 2008. – №4 (46). – с. 307-313.

122. Рутгайзер В.М. Региональные особенности общественного воспроизводства / В. М. Рутгайзер. – М.: Мысль, 1972. - 191 с.

123. Жертовская Е. В. Анализ теоретических подходов к изучению воспроизводственного процесса и пропорций регионального воспроизводства / Е. В. Жертовская, М. В. Якименко // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 10 (часть 7). – С. 1511-1515.

124. Кравець О. С. Статистика: Навчальний посібник. / О. С. Кравець. – Одеса: ПАЛЬМІРА, 2008. – 266 с.

125. Герасименко С. С. Статистика: підруч. / С. С. Герасименко, А. В. Головач, А. М. Єріна та ін.; За наук. ред. д-ра. екон. наук С. С. Герасименка. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2000. – 467 с.
126. Гончарова Н. Д. Статистика. Методы взаимосвязи явлений: Учеб. Пособие / Н. Д. Гончарова. – Новосибирск: СибГУТИ, 2001. – 38 с.
127. Статистика: структурно-логічні схеми та задачі: навч. посіб. / А. М. Єріна, В. Б. Захожай, І. Г. Манцуров та ін.; за наук. ред. А. М. Єріної. – К.: КНЕУ, 2007. – 304 с.
128. Кузьменко Є. О. Особливості розподілу валового національного доходу між споживання та нагромадженням / Є. О. Кузьменко // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – №18. – С.63-70.
129. Лавриненко Л. М. Характеристика кінцевих споживчих витрат домогосподарств у валовому внутрішньому продукті України / Л. М. Лавриненко // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва; Суми: Вид-во Сумського державного університету, 2000. – Випуск 3”2000. – С. 209-214.
130. Милашко О. Г. Статистичний аналіз динаміки макроекономічних пропорцій за даними таблиці «витрати-випуск» / О. Г. Милашко // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2009. – Вип. 35. - С. 401-406.
131. Мун В. Г. Доходы и сбережения населения в системе национальных счетов / В. Г. Мун // Вестник КРСУ. – 2008. – Том 8. – №6. – С.101-106.
132. Шинкарук Л. В. Співвідношення та взаємозалежність доходу, споживання і заощаджень / Л. В. Шинкарук // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету. Серія: Економічні науки. – Чернівці, 2002. – Вип. IV. – С. 49-54.

133. Піскун А. В. Статистичне оцінювання процесів споживання та заощадження / А. В. Піскун // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць Вип. 9/1 (148). – К., 2013. – С. 58-61.

134. Піскун А. В. Еволюція економічних категорій «заощадження» та «інвестиції» / А. В. Піскун // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2013. – №17 (196). – С. 37-46.

135. Піскун А. В. Аналіз секторального розподілу валового заощадження в Україні / А. В. Піскун // Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія: Економіка. – Одеса, Видавничий дім «Гельветика», 2014. – Том 19. Випуск 2. – С. 145-149.

136. Піскун А. В. Статистичний аналіз динаміки ВНД та споживання в Україні / А. В. Піскун // Актуальні питання економіки та управління у сучасних соціально-економічних умовах: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 14-15 жовтня 2013 р. – Дніпропетровськ : «Герда», 2013. – С. 40-42. – (серія «ЕКОНОМІКА І УПРАВЛІННЯ»).

137. Піскун А. В. Іноземні інвестиції і заощадження в Україні / А. В. Піскун // Актуальні питання економічних наук: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Донецьк, 16-17 травня 2014 року) / Східноукраїнський інститут економіки та управління. У 4-х частинах. – Донецьк: ГО «СІЕУ», 2014. – Ч. 1. – С. 42-45.

138. Піскун А. В. Теоретичні аспекти пропорцій відтворювального процесу / Піскун А. В. // Проблеми розвитку економіки: оцінка та перспективи вирішення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 11-12 липня 2014 р.). – Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2014. – С. 11-13.

139. Піскун А. В. Статистичний аналіз заощаджень нефінансових корпорацій України / А. В. Піскун // Економіка підприємства : сучасні

проблеми теорії та практики : Матеріали третьої міжнар. наук.-практ. конф., 18-19 вересня 2014 р. – Одеса, Атлант, 2014. – С. 138-139.

140. Офіційний сайт Всесвітнього Банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ereport.ru>

141. Кудров В. М. Международные экономические сопоставления и проблемы инновационного развития / В. М. Кудров. – М.: Юстицинформ, 2011. – 616 с.

142. Григорьев Л. Мировые дисбалансы сбережений и инвестиций / Л. Григорьев, А. Иващенко // Вопросы экономики. – 2011. – № 6. – С. 4–19.

143. Булатов А. С. К вопросу о трансформации сбережений в инвестиции / А. С. Булатов // Деньги и кредит. – 2003. – №4. – С.38-47.

144. Богомазова І. О. Трансформація заощаджень домашніх господарств у інвестиції / І. О. Богомазова, Л. І. Іщук // Бізнес-адміністрування: стан і тенденції розвитку. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Збірник наукових праць; За заг. ред. І.М. Вахович (14 червня 2013). – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2013. – С. 11-12.

145. Ключник Л. В. Заощадження домашніх господарств як джерело інвестиційних ресурсів економіки України / Л. В. Ключник // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2012. – Вип. 9 (33). – Ч. 4. – С.160-165.

146. Кузів І. В. Пріоритетні напрями інвестування заощаджень домашніх господарств в Україні / І. В. Кузів // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 10 (77). – С. 68-72.

147. Марцин В. С. Роль заощаджень населення у трансформації економіки / В. С. Марцин // Фінанси України. – 2002. – № 4. – С. 85–93.

148. Нуримухаметов Р. М. Формирование институциональной структуры процессов трансформации сбережений в инвестиции /Р.М. Нуримухаметов // Экономические науки. – 2009. – № 8 (57). – С. 109-112.

149. Олешко А. А. Заощадження та інвестиції як чинник економічного зросту / А. А. Олешко // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – №16. – С.4-7.

150. Олешко А. А. Концептуальні засади антикризового регулювання національної економіки / А. А. Олешко // Економіка та держава. – 2012. – № 9. – С. 4-7.
151. Палиця С. В. Вкладення заощаджень населення України в інвестиції / С. В. Палиця, М. С. Федоренко // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 23. – С. 28-29.
152. Петренко Я. В. Неорганізовані нагромаджені заощадження в механізмі трансформації заощаджень в інвестиції / Я. В. Петренко // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 54–59.
153. Рамський А. Ю. Інвестиційний потенціал заощаджень фізичних осіб та механізми його реалізації / А. Ю. Рамський // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 5. – С. 174-178.
154. Рогач О. В. Міжнародні інвестиції: Теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій: Підручник / О. В. Рогач. – К.: Либідь, 2005. – 720 с.
155. Хоминич И. П. Финансовые активы домашних хозяйств в структуре инвестиционных ресурсов / И. П. Хоминич // Банковские услуги. – 2003. – № 9 – С. 19 –26.
156. Чирик Н. В. Економічна суть інвестицій: сучасні погляди та концепції / Н. В. Чирик // Економіка, фінанси, право. – 2008. - №7. – С.17-22.
157. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А.А. Чухно. – К.: Логос, 2003. – 631 с.
158. Шинкарук Л. В. Заощадження – центральна проблема інвестиційної політики в трансформаційній економіці України / Л. В. Шинкарук // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. Серія: Економіка. – Чернівці: Рута, 2001. – Вип. 113. – С. 59-62.
159. Доходи і заощадження населення в перехідній економіці України / За ред. С. Панчишина та М. Савлука. – Л.: Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 406 с.

160. Іваніцька Д. С. Фінансова поведінка домогосподарств в сучасних умовах господарювання / Д. С. Іваніцька, В. Г. Поліщук // Бізнес-адміністрування: стан і тенденції розвитку. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Збірник наукових праць; За заг. ред. І.М. Вахович (14 червня 2013). – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2013. – С.53-55.

161. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та домінанти розвитку /Т. О. Кізима; [вст. слово С. І. Юрія]. – К.: Знання, 2010. – 431 с.

162. Кізима Т. О. Заощадження домашніх господарств: сутнісно-теоретичні та класифікаційні аспекти / Т. О. Кізима // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 10 (113). – С. 200-206.

163. Єфременко Т. Фінансова поведінка населення України / Т. Єфременко // Соціологія:теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 2. – С. 170-175.

164. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: [монографія]: Т. 3 : Конкурентоспроможність української економіки / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка; Ін-т економіки та прогнозування Нац. акад. наук України, Укр. форум. – К.: Фенікс, 2007. – 555 с.

165. Кваснюк Б. Структурная перестройка экономики и ее ресурсы / Б. Кваснюк // Экономика Украины. – 2003. – № 11. – С. 18-28.

166. Милашко О. Г. Статистичне оцінювання доходів і витрат домогосподарств за даними системи національних рахунків / О. Г. Милашко // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2008. – Вип. 30. - С. 247-253.

167. Павлів В. І. Окремі теоретичні аспекти класифікації заощаджень домогосподарств / В. І. Павлів, В. Ю. Дорош // Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Бізнес-адміністрування: стан і

тенденції розвитку». Збірник наукових праць; За заг. ред. І.М. Вахович (14 червня 2013). – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2013. – С.111-113.

168. Петренко Я. В. Чинники ощадної активності домогосподарств удовгостроковому періоді / Я. В. Петренко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 12 (66). – С. 45-52.

169. Шинкарук Л. В. Заощадження: теоретичні та емпіричні підходи / Л. В. Шинкарук // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць Дніпропетровського національного університету. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. – Вип. 168. – С. 72-76.

170. Борух В. О. Економічна статистика: Навч. посібник / В. О. Борух, Р. В. Алямкін. – К.: Ліра-К, 2006. – 318 с.

171. Вашків П. Г. Теорія статистики: Навч. посібник / П. Г. Вашків, П. І. Пастер, В. П. Сторожук, Є. І. Ткач. – К.: Либідь, 2001. – 320 с.

172. StatSoft, Inc. Электронный учебник по статистике [Электронный ресурс] // StatSoft. WEB. – Режим доступа : <http://www.statsoft.ru/home/text-book/default.htm>.

173. Українау цифрах2010: статистичний збірник / Держкомстат України; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Держкомстат України, 2011. – 252 с.

174. Українау цифрах2011: статистичний збірник / Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Державне підприємство “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2012. – 251 с.

175. Українау цифрах2012: статистичний збірник / Держкомстат України; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Держкомстат України, 2013. – 249 с.

176. Українау цифрах2013: статистичний збірник / Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Державне підприємство “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2014. – 240 с.

177. Українау цифрах2013: статистичний збірник / Держкомстат України; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Держкомстат України, 2011. – 252 с.

178. Иберла К. Факторный анализ / К. Иберла. – М.: Статистика, 1980. – 398 с.

179. Иванов В. В. Анализ временных рядов и прогнозирование экономических показателей / В. В. Иванов. – Х., 1999. – 230 с.
180. Єріна А. М. Статистичне моделювання та прогнозування: навч. посібник / А. М. Єріна. – К.: КНЕУ, 2001. – 170 с.
181. Єріна А. М. Статистичне моделювання та прогнозування: підручник / А. М. Єріна, Д. Л. Єрін. – К.: КНЕУ, 2014. – 348 с.
182. Дуброва Т. А. Статистические методы прогнозирования / Т. А. Дуброва. – М.: ЮНИТИ, 2003. – 206 с.
183. Кабак А.Ф. Економетрія: Навчальний посібник / А. Ф. Кабак, О. В. Проценко. – Одеса. 2003. – 561 с.
184. Лугінін О. Є. Економетрія. Навч. пос. 2-е видання, перероб. та доп. / О. Є. Лугінін. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 278 с.
185. Воеводкина Л. Г. Макростатистический инструментарий распределенных вычислительных систем: учебное пособие / Л. Г. Воеводкина. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. – 80 с.
186. Янковой О. Г. Моделювання парних зв'язків в економіці / О. Г. Янковой. – Одеса: Optimum, 2001. – 198 с.
187. Янковой А. Г. Многомерный анализ в системе STATISTICA / А. Г. Янковой. – Одесса: Оптимум, 2001. – Вип. 1. – 216 с.
188. Гончарова Н. Д. Статистика. Методы взаимосвязи явлений: Учеб. Пособие / Н. Д. Гончарова. – Новосибирск: СибГУТИ, 2001. – 38 с.
189. Горкавий В. К. Статистика: підр. / В. К. Горкавий. – К.: Вища школа, 1995. – 415 с.
190. Камашева Н. В. Використання статистичних методі для дослідження взаємозв'язків між макроекономічними показниками / Н. В. Камашева // Статистика України. – 202. №1. – С. 11-16.
191. Кулинич Р. О. Статистична оцінка чинників соціально-економічного розвитку / Р. О. Кулинич. – К.: Знання, 2007. – 311 с.

192. Марюта О. М. Статистичні методи і моделі в економіці: Монографія / О. М. Марюта, Н. Є. Бойцун. – Дніпропетровськ: Пороги, 2002. – 384 с.
193. Пискун А. В. Факторная модель национальных сбережений Украины / А. В. Пискун // Новая экономика. Октябрь 2014. – Республика Беларусь, 2014. – С. 230-233.
194. Пискун А. В. Заощадження і фактори, які їх визначають / А. В. Пискун // Економічні студії. Науково-практичний економічний журнал. – Львів, 2014. – №1 (01). Частина 2. – С. 59-63.
195. Пискун А. В. Аналіз покриття іноземних інвестицій в Україну заощадженнями населення / А. В. Пискун // Регіональна економіка та управління. Науково-практичний журнал. – Донецьк : ГО «Східноукраїнський інститут економіки та управління», 2014. – № 2 (02). Частина II. – С. 61-64.
196. Пискун А. В. Трансформація сбережень в інвестиції в Україні / А. В. Пискун // Економіка і управління: теорія та практика: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 12-13 вересня 2013 р. – Дніпропетровськ : «Герда», 2013. – С. 40-43.
197. Пискун А. В. Сравнительный анализ сбережений Украины и Китая / А. В. Пискун // Економіка і управління: теорія та практика: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 12-13 вересня 2013 р. – Дніпропетровськ : «Герда», 2013. – С. 43-45.
198. Пискун А. В. Аналіз процесу трансформації українських заощаджень в інвестиції / А. В. Пискун // Зовнішні та внутрішні фактори впливу на формування та розвиток економічної системи: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 22-23 серпня 2014 р.). – К. : Аналітичний центр «Нова економіка», 2014. – С. 11-13.

ДОДАТОК А

Результати КРА залежності темпів зростання ВВП від темпів зростання валових заощаджень Норвегії за 2003-2014 рр.

<i>Регрессионная статистика</i>	
Множественный R	0,81654456
R-квадрат	0,66674501
Нормированный R-квадрат	0,63341951
Стандартная ошибка	0,90315952
Наблюдения	12

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	1	16,3196954	16,3196954	20,00705	0,001192
Остаток	10	8,156971268	0,815697127		
Итого	11	24,47666667			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
Y-пересечение	1,17516527	0,278778584	4,215407263	0,001785	0,554008	1,796323	0,554008	1,796323
Переменная X 1	0,12584363	0,028134531	4,472924401	0,001192	0,063156	0,188531	0,063156	0,188531

ДОДАТОК Б

Результати КРА залежності темпів зростання ВВП від темпів зростання валових заощаджень Китаю за 2003-2014 рр.

<i>Регрессионная статистика</i>	
Множественный R	0,3081
R-квадрат	0,094926
Нормированный R-квадрат	0,004418
Стандартная ошибка	1,803792
Наблюдения	12

<i>Дисперсионный анализ</i>					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	1	3,412497	3,412497	1,048816	0,329916
Остаток	10	32,53667	3,253667		
Итого	11	35,94917			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
Y-пересечение	8,458684	2,052265	4,121633	0,002072	3,885952	13,03142	3,885952	13,03142
Переменная X 1	0,163401	0,159553	1,024117	0,329916	-0,19211	0,518908	-0,19211	0,518908

ДОДАТОК В

Результати КРА залежності темпів зростання ВВП від темпів зростання валових заощаджень ДРК за 2003-2014 рр.

<i>Регрессионная статистика</i>	
Множественный	
R	0,204498
R-квадрат	0,041819
Нормированный	
R-квадрат	-0,054
Стандартная	
ошибка	2,838995
Наблюдения	12

Дисперсионный анализ

	<i>Df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость</i> <i>F</i>
Регрессия	1	3,517713	3,517713	0,436446	0,523769
Остаток	10	80,59895	8,059895		
Итого	11	84,11667			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная</i> <i>ошибка</i>	<i>t-</i> <i>статистика</i>	<i>P-</i> <i>Значение</i>	<i>Нижние</i> <i>95%</i>	<i>Верхние</i> <i>95%</i>	<i>Нижние</i> <i>95,0%</i>	<i>Верхние</i> <i>95,0%</i>
Y-пересечение	5,651814	0,963856	5,863756	0,000159	3,50421	7,799418	3,50421	7,799418
Переменная X 1	-0,01261	0,019094	-0,66064	0,523769	-0,05516	0,02993	-0,05516	0,02993

ДОДАТОК Д

Результати КРА залежності темпів зростання ВВП від темпів зростання валових заощаджень України за 2003-2014 рр.

<i>Регрессионная статистика</i>	
Множественный R	0,826308
R-квадрат	0,682784
Нормированный R-квадрат	0,651063
Стандартная ошибка	3,921029
Наблюдения	12

<i>Дисперсионный анализ</i>					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	1	330,9245	330,9245	21,52428	0,000923
Остаток	10	153,7447	15,37447		
Итого	11	484,6692			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
Y-пересечение	2,916734	1,141214	2,555817	0,028577	0,37395	5,459517	0,37395	5,459517
Переменная X 1	0,229634	0,049496	4,639427	0,000923	0,11935	0,339918	0,11935	0,339918

ДОДАТОК Е

Результати КРА залежності темпів зростання ВВП від темпів зростання валових заощаджень Румунії за 2003-2014 рр.

<i>Регрессионная статистика</i>					
Множественный					
R	0,958869				
R-квадрат	0,919429				
Нормированный					
R-квадрат	0,911372				
Стандартная					
ошибка	5,168577				
Наблюдения	12				

<i>Дисперсионный анализ</i>					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость</i>
					<i>F</i>
Регрессия	1	3048,468	3048,468	114,1142	8,65E-07
Остаток	10	267,1419	26,71419		
Итого	11	3315,61			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная</i>	<i>t-</i>	<i>P-</i>	<i>Нижние</i>	<i>Верхние</i>	<i>Нижние</i>	<i>Верхние</i>
		<i>ошибка</i>	<i>статистика</i>	<i>Значение</i>	<i>95%</i>	<i>95%</i>	<i>95,0%</i>	<i>95,0%</i>
Y-пересечение	2,206569	1,872064	1,178682	0,26581	-1,96465	6,377789	-1,96465	6,377789
Переменная X 1	0,663529	0,062114	10,68242	8,65E-07	0,52513	0,801927	0,52513	0,801927

ДОДАТОК Ж

Результати КРА залежності валових заощаджень від ВВП, депозитних ставок і споживання в Україні за 2000-2014 рр.

ВЫВОД ИТОГОВ

<i>Регрессионная статистика</i>	
Множественный R	0,915626614
R-квадрат	0,889255114
Нормированный R-квадрат	0,876506509
Стандартная ошибка	3391,094165
Наблюдения	15

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	3	45957287589	15319095863	1332,151	2,3E-14
Остаток	11	126494716	11499519,64		
Итого	14	46083782305			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
Y-пересечение	17273,97614	4634,806627	3,727011186	0,003341	7072,836	27475,12	7072,836	27475,12
Переменная X 1	0,914726863	0,025906049	38,39747495	4,52E-13	0,937708	1,051746	0,937708	1,051746
Переменная X 2	-0,909012105	0,027835595	-34,81197685	1,32E-12	-1,03028	-0,90775	-1,03028	-0,90775
Переменная X 3	-1635,069934	456,8687255	-3,578861591	0,004327	-2640,63	-629,509	-2640,63	-629,509

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України
Науково-дослідний економічний інститут

Україна 01103, м.Київ
 бульв. Дружби Народів, 28
 www.ndei.me.gov.ua

тел.: +38 044 529-03-25
 факс: +38 044 529-42-81
 e-mail: admin@eco-in.kiev.ua

12.11.2015 № 3/146
 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Піскун Альони Валеріївни

«Статистичне оцінювання процесів заощадження в Україні»

Довідка видана у підтвердження того, що науково-методичні матеріали, висновки та пропозиції, розроблені та сформульовані в роботі **Піскун А.В.**, використані в ході реалізації науково-дослідних тем Інституту «Науково-методичне забезпечення розроблення проєкту Державної програми економічного і соціального розвитку України» (№ державної реєстрації 0111U00602212) та «Механізм монетарного стимулювання інноваційного розвитку економіки з високими та стабільними темпами зростання» (№ державної реєстрації 0111U0060962).

При цьому, зокрема, було використано такі найбільш суттєві положення:

- комплексна схема аналізу процесів заощадження та відповідна система статистичних показників;
- рекомендації щодо напрямків впливу на сектори економіки збереження заощаджень в організованій формі;
- пропозиції щодо активізації залучення заощаджень домашніх господарств в інвестиційний процес України;
- пропозиції щодо удосконалення методології статистичного оцінювання національних заощаджень.

Ці положення є складовою наукових звітів Інституту за вищезгаданими темами, які були в установленому порядку направлені в Міністерство економічного розвитку і торгівлі України у 2013-2014 роках, схвалені ним і використані в практичній роботі при підготовці проєктів Законів України, Постанов Кабінету Міністрів, Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2015 рік тощо.

005297

Директор
 д. с. н., професор,
 член-кореспондент НАН України

 І. Г. Манчуров

ДЕРЖСТАТ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ СТАТИСТИКИ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Польська, 20-а, м. Одеса, 65026, тел. (048) 722-20-00, факс (048) 725-92-24
E-mail: gus@od.ukrstat.gov.ua www.od.ukrstat.gov.ua Код ЄДРПОУ 02361819

24.09.2015 № 01-02/8 На № _____ Від _____

АКТ

впровадження результатів дисертаційної роботи

Піскун А. В. на тему:

«Статистичне оцінювання процесів заощадження в Україні»

Акт виданий в тому, що результати дисертаційної роботи Піскун Альони Валеріївни на тему «Статистичне оцінювання процесів заощадження в Україні» були впроваджені в роботу Головного управління статистики в Одеській області.

Рекомендації автора були успішно застосовані при аналізі валового регіонального продукту Одеської області та аналізу заощаджень домогосподарств у 2015 році.

Перший заступник начальника

Т.В.Копилова

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

65082, Одеса, Преображенська, 8
тел: (048)723-61-58, 723-23-60
Факс: (048)32-04-46
E-MAIL: MAIL@ONEU.EDU.UA

Головне управління Державної
казначейської служби України
в Одеській області
р/р № 35227202001375
МФО 828011, код ЄДРПОУ № 02071079

19.10.15/№ 01-17/1895

*До спеціалізованої вченої ради
Д 26.006.07
ДНЗ «Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана*

ДОВІДКА

Дана викладачу кафедри статистики Піскун А. В. в тім, що основні результати її кандидатської дисертації на тему «Статистичне оцінювання процесів заощадження в Україні» впроваджені в навчальний процес Одеського національного економічного університету при викладанні дисциплін «Методологія та організація національного рахівництва», «Соціальна статистика» і «Статистика людського розвитку».

*Проректор
з науково-педагогічної роботи,
к.е.н., доцент*

Т. Б. Кублікова